

OEBS-ova Kancelarija specijalnog predstavnika i
koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima

MODEL SMERNICA

**O VLADINIM MERAMA
ZA SPREČAVANJE TRGOVINE
LJUDIMA U SVRHU RADNE
EKSPLOATACIJE U LANCIMA
SNABDEVANJA**

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju

ISBN: 978-92-9234-474-0

Objavila Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora OEBS-a
za borbu protiv trgovine ljudima

Wallnerstraße 6, 1010 Beč, Austrija

Tel.: + 43 1 51436 6664

Faks: + 43 1 51436 6299

email: info-cthb@osce.org

© 2018 OEBS/Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima

Autorsko pravo: „Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i kopirati za obrazovne i druge nekomercijalne potrebe pod uslovom da se na svakom umnoženom primerku navede OEBS-ova Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima kao izvor.“

Dizajn: Oksana Dutka, Kijev

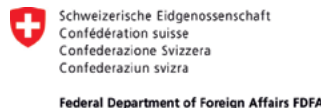
Citirati kao: OEBS-ova Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, Model smernica o vladinim merama za sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja (Beč, februar 2018)

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Ovaj dokument je u originalu objavila OEBS-ova Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima 2018. godine kao: Model Guidelines on Government Measures to Prevent Trafficking for Labour Exploitation in Supply Chains. Prevod dokumenta na srpski jezik je priredila i objavila Misija OEBS-a u Srbiji.

Stavovi izrečeni u publikaciji pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju nužno zvanični stav Misije OEBS-a u Srbiji.

Ova publikacija je pripremljena u okviru OEBS-ovog vanbudžetskog projekta „Sprečavanje trgovine ljudima u lancima snabdevanja putem vladinih praksi i mera“, koji finansiraju Austrija, Nemačka, Holandija, Švajcarska i Sjedinjene Američke Države.

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) je panevropsko telo za pitanja bezbednosti sa 57 zemalja učesnica na geografskom području koje se prostire od Vankuvera do Vladivostoka. Kao organizacija regionalnog karaktera prema Glavi VIII Povelje Ujedinjenih nacija, OEBS predstavlja primarni instrument za rano upozoravanje, sprečavanje sukoba, upravljanje kriznim situacijama i postkonfliktni oporavak u tom području. Njegov pristup bezbednosti je jedinstven po tome što je sveobuhvatan i kooperativan: sveobuhvatan po tome što se bavi trima dimenzijama bezbednosti - ljudskom, političko-vojnom i ekonomskom/ekološkom. Prema tome, bavi se širokim spektrom pitanja bezbednosti, uključujući ljudska prava, kontrolu naoružanja, mere za izgradnju poverenja i bezbednosti, nacionalne manjine, demokratizaciju, strategije rada policije, borbu protiv terorizma i ekonomske i ekološke aktivnosti.

ZEMLJE UČESNICE: Albanija | Andora | Jermenija | Austrija | Azerbejdžan | Belorusija | Belgija | Bosna i Hercegovina | Bugarska | Kanada | Hrvatska | Kipar | Republika Češka | Danska | Estonija | Finska | Francuska | Gruzija | Nemačka | Grčka | Vatikan | Mađarska | Island | Irska | Italija | Kazahstan | Kirgistan | Letonija | Lihtenštajn | Litvanija | Luksemburg | Severna Makedonija | Malta | Moldavija | Monako | Mongolija | Crna Gora | Holandija | Norveška | Poljska | Portugal | Rumunija | Ruska Federacija | San Marino | Srbija | Slovačka | Slovenija | Španija | Švedska | Švajcarska | Tadžikistan | Turska | Turkmenistan | Ukrajina | Ujedinjeno Kraljevstvo | Sjedinjene Američke Države | Uzbekistan
AZIJSKI PARTNERI ZA SARADNJU: Avganistan | Australija | Japan | Republika Koreja | Tajland
MEDITERANSKI PARTNERI ZA SARADNJU: Alžir | Egipat | Izrael | Jordan | Maroko | Tunis

Materijali u ovoj publikaciji su namenjeni samo za potrebe opšteg informisanja i predstavljeni su „onakvi kakvi jesu“, bez bilo kakvih garancija, uključujući prikladnost za bilo koju namenu. OEBS naročito ne daje nikakve garancije u pogledu tačnosti ili potpunosti informacija u ovoj publikaciji. Stavovi, nalazi, tumačenja i zaključci izraženi u ovoj publikaciji pripadaju autoru ili autorima i ne predstavljaju nužno zvanični stav OEBS-a i/ili njegovih zemalja učesnica. U meri u kojoj je to dozvoljeno zakonom, OEBS ne prihvata nikakvu odgovornost za bilo kakve nastale ili pretrpljene gubitke, štete, odgovornosti ili troškove koji mogu da nastanu kao rezultat korišćenja informacija sadržanih u ovoj publikaciji ili u vezi sa tim.

OEBS-ova Kancelarija specijalnog predstavnika i
koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima

MODEL **SMERNICA**

**O VLADINIM MERAMA
ZA SPREČAVANJE TRGOVINE
LJUDIMA U SVRHU RADNE
EKSPLOATACIJE U LANCIMA
SNABDEVANJA**

Sadržaj

Predgovor	.5
Spisak akronima	.6
Pojmovnik	.7
Rezime	.9
a. Opšte informacije	.9
b. Pregled i nalazi	10
c. Ciljna grupa i sprovođenje	11
Uvod	12
a. Svrha	13
b. Međunarodni i nacionalni kontekst	13
c. Metodologija	15
Opšte informacije	16
a. Trenutni izazovi i problemi	16
1. Rizici u javnoj nabavci	17
2. Rizici prilikom zapošljavanja	18
3. Rizici u pogledu transparentnosti u lancima snabdevanja	19
b. Mandati, obaveze i obelodanjivanja	20
1. Obaveze država i privrednih društava u pogledu ljudskih prava	20
2. Odgovornost pravnog lica i obelodanjivanje informacija	22
Smernice	24
a. Koraci uključeni u javne nabavke	24
1. Faza planiranja	24
2. Faza nabavke	25
3. Sprovođenje i praćenje	25
b. Politike javnih nabavki, posebne smernice	25
1. Preporuka br. 1: Preduzeti akciju tokom planiranja i sprovesti procene rizika	25
2. Preporuka br. 2: Postaviti standarde tokom dodele ugovora kojima se upravljaju i ublažavaju rizici od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja javnih organa	27
3. Preporuka br. 3: Proceniti kapacitet dobavljača za ispunjavanje standarda	29
4. Preporuka br. 4: Dogovoriti se o procesu u kojem dobavljači ispunjavaju standarde i pokreću stalna poboljšanja putem detaljne analize ljudskih prava u skladu sa standardom dužne pažnje (human rights due diligence).	30
5. Preporuka br. 5: Uspostaviti mehanizme izvršenja i korektivne mere	32
c. Povećana transparentnost u lancima snabdevanja	34

1. Preporuka br. 1: Kreirati obaveze u pogledu praktične politike i dogovoriti se o definicijama	35
2. Preporuka br. 2: Definirati sadržaj i obim obelodanjenih informacija i potrebne korektivne mere u zakonodavstvu	36
3. Preporuka br. 3: Pratiti usklađenost sa propisima	37
4. Preporuka br. 4: Podstaknuti poštovanje propisa i preduzeti izvršne radnje u slučaju nepoštovanja propisa protiv sistemskih prekršilaca i kada nema pravnog leka	38
5. Preporuka br. 5: Izmeriti napredak i analizirati kvalitet izveštavanja i obelodanjivanja informacija	39
d. Pošteno i etičko zapošljavanje i zaštita tržišta rada	40
1. Preporuka br. 1: Ojačati upravu za rad i inspekciju rada	42
2. Preporuka br. 2: Pratiti i regulisati rad agencija za zapošljavanje i rešavati kršenje propisa.	44
Predložene strategije i razmatranja za usvajanje i primenu preporuka navedenih u smernicama	47
a. Kontekst preporuka	48
b. Preporuke za sprovođenje politika javnih nabavki radi sprečavanja trgovine ljudima i radne eksploatacije u lancima snabdevanja i promovisanje poštenog i etičkog procesa zapošljavanja za regionalnu akciju na nivou OEBS-a i na nacionalnom nivou	49
c. Preporuke za sprovođenje propisa o transparentnosti radi sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja	50
d. Predlog za preporuke o vremenskom okviru i organizaciji prioriteta, potrebnim resursima i načinima povećanja vidljivosti Modela smernica i Plana sprovođenja	51
Aneks:	53
Model zakona i odredbi	53
1. Javna nabavka: Kriterijumi za dodelu govora	53
2. Praćenje i sprovođenje, model odredbe.	58
3. Izvršenje i pravna zaštita, model odredbe.	60
4. Transparentnost u lancima snabdevanja, model odredbe	60
Drugi alati i resursi	62
1. Model zakona UNICITRAL	62
2. Vodeća načela UN-a o poslovanju i ljudskim pravima	63
3. Direktiva 2014/24/EU Evropskog parlamenta i Saveta o javnoj nabavci i stavljanju van snage Direktive 2004/18/EZ	64
4. Protokol iz 2014. godine uz Konvenciju MOR-a br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine	65
5. Konvencija Međunarodne organizacije rada broj 94 o radnim klauzulama javnih ugovora	67
Bibliografija	68

Predgovor

Svrha ovog modela smernica je da pruži praktičan instrument koji će pomoći zemljama učesnicama OEBS-a i partnerskim zemljama da primene konkretne mere za sprečavanje trgovine ljudima u lancima snabdevanja. Navodi se na koji način zemlje mogu da primene zakone i politike kojima se promoviraju transparentnost kako bi obezbedile da u lancima javnog snabdevanja ne bude radne snage koja je predmet trgovine ljudima, te kojima se promoviraju pošteno i etičko zapošljavanje radnika.

Trgovina ljudima se nažalost može pronaći u proizvodnji robe koju kupujemo i u pružanju usluga koje koristimo. Vlade i preduzeća imaju odgovornost da urade svoj deo posla da bi sprečili trgovinu ljudima. Organi nadležni za javne nabavke, rad i druga pitanja sve više prepoznaju potrebu za uključivanjem socijalnih uslova radi sprečavanja izrabljivačkog i prinudnog rada u ugovorima o nabavci robe ili usluga i radi sprečavanja prevarnih praksi zapošljavanja.

Tokom prethodne decenije, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) i moja Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora OEBS-a za borbu protiv trgovine ljudima (OSR/CTHB) uložili su napore u poboljšanje razumevanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i mera koje su potrebne za rešavanje i sprečavanje te pojave. OEBS je usvojio nekoliko ministarskih odluka o trgovini ljudima kojima se zemlje učesnice pozivaju da razviju ciljne politike prevencije. One uključuju maksimalno iskorišćavanje sredstava uloženi u javne nabavke i obezbeđivanje transparentnosti u lancima snabdevanja, unapređenje saradnje između vlada, preduzeća, civilnog društva i međunarodnih organizacija, kao i obezbeđivanje da mi u OEBS-u radimo ono što je neophodno da sprečimo da trgovina ljudima uđe u lance snabdevanja naše organizacije.

Vlade se obraćaju mojoj Kancelariji kako bismo im pružili pomoć u ispunjenju obaveza koje su preuzele u okviru OEBS-a u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima, između ostalog i putem programskog rada. Tokom 2016-2017. godine moja Kancelarija je sprovela projekat „Sprečavanje trgovine ljudima u lancima snabdevanja putem vladinih praksi i mera“.

U septembru 2016. godine, uz velikodušnu podršku Austrije, Nemačke, Holandije, Švajcarske i Sjedinjenih Američkih Država, Kancelarija je pokrenula projekat u Berlinu, zajedno sa prvom radionicom. U okviru projekta organizovan je niz događaja u Astani, Ženevi, Londonu, Stokholmu i Beču, takođe u saradnji sa CBSS-om, MOR-om, Ministarstvom spoljnih poslova Švedske i Ministarstvom unutrašnjih poslova Ujedinjenog Kraljevstva, u cilju podizanja svesti, izgradnje kapaciteta i razmene praksi sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja. Više od 350 eksperata za pitanja trgovine ljudima i javne nabavke iz 50 zemalja učesnica OEBS-a i dva partnera za saradnju, kao i međunarodnih eksperata, podelili su svoja iskustva, identifikovali izazove i perspektivne prakse i razgovarali o tendencijama i mogućnostima. Ovaj model smernica je rezultat tih događaja. Na osnovu doprinosa prikupljenih sa ovih različitih skupova sa zainteresovanim stranama u čitavom regionu OEBS-a i šire, kao i na osnovu istraživanja prakse, ovaj dokument sadrži kratak pregled i preporuke o tome kako se trgovina ljudima može sprečiti. Sadrži i relevantni model zakona i odredbi za zemlje učesnice, kao i predložene strategije i razmatranja o njihovom sprovođenju.

Zahvalna sam svim učesnicima radionica koji su velikodušno posvetili svoje vreme i dali svoju stručnost, kao i onima koji su doprineli pisanju i stručnom pregledu ovog dokumenta, posebno našim glavnim ekspertima i partnerima, uključujući CBSS i MOR. Nadam se da će ovaj dokument poslužiti kao vodič zemljama učesnicama, partnerima za saradnju i drugim praktičarima u usvajanju i primeni konkretnih mera za bolje sprečavanje trgovine ljudima. Konačno, nastaviću da radim na podizanju vidljivosti ovih pitanja na političkom nivou, između ostalog i kroz posete zemljama. Ja i moja Kancelarija smo spremni da dalje saradujemo sa zemljama učesnicama i partnerima za saradnju, kao i sa drugim partnerima, na povećanju kapaciteta potrebnih za primenu ovog modela smernica, između ostalog i kroz tehničku pomoć, izgradnju kapaciteta, izgradnju znanja, kao i kroz događaje i projekte.

Ambasadorka Madina Jarbusinova
Specijalna predstavnica i koordinatorka OEBSa
za borbu protiv trgovine ljudima

Spisak akronima

BDP	Bruto domaći proizvod	MNP	Multinacionalna preduzeća
BHRE	Istraživačka grupa za poslovanje, ljudska prava i zaštitu životne sredine	MOR	Međunarodna organizacija rada
CBSS	Savet baltičkih država	MoR	Memorandum o razumevanju
CDDH	Koordinacioni odbor za ljudska prava Saveta Evrope	MSP	Mala i srednja preduzeća
CETS	Serija ugovora Saveta Evrope	NAP	Nacionalni akcioni planovi
CGZ	Carinska i granična zaštita	NKT	Nacionalna kontakt tačka
CIPS	Ovlašćeni institut za nabavku i snabdevanje	NVO	Nevladina organizacija
CTSCA	Zakon o transparentnosti u lancima snabdevanja u Kaliforniji	OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
DILJP	Danski institut za ljudska prava	OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava	OSR/CTHB	Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima
ETI	Inicijativa za etičku trgovinu	OJN	Održive javne nabavke
EU	Evropska unija	PS OEBS-a	Parlamentarna skupština Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju
FAR	Federalna uredba o nabavkama SAD-a	RLI	Inicijativa za odgovoran rad
FRA	Agencija za osnovna prava Evropske unije	SAD	Sjedinjene Američke Države
GLAA	Služba za pitanja posredovanja u zapošljavanju i kršenja radnih prava	SE	Savet Evrope
GPA	Sporazum o vladinim nabavkama Svetske trgovinske organizacije	Smernice za MNP	Smernice za multinacionalna preduzeća
GRETA	Grupa eksperata Saveta Evrope za suzbijanje trgovine ljudima	SOMO	Centar za istraživanje multinacionalnih korporacija
HEUNI	Evropski institut za prevenciju kriminala i kontrolu, povezan sa Ujedinjenim nacijama	THB/LE	Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije
ICAR	Međunarodni okrugli sto o korporativnoj odgovornosti	TVPRA	Zakon o obnavljanju ovlašćenja za zaštitu žrtava trgovine ljudima
ICCR	Međuvrški centar za korporativnu odgovornost	UK	Ujedinjeno Kraljevstvo
IFC	Međunarodna finansijska korporacija	UN	Ujedinjene nacije
IHRB	Institut za ljudska prava i poslovanje	UNCAC	Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije
IOM	Međunarodna organizacija za migracije	UNCITRAL	Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo
IRIS	Sistem integriteta u međunarodnom zapošljavanju	UNCRC	Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta
LE	Radna eksploatacija	UNEP	Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu
MEAT	Ekonomski najpovoljnija ponuda	UNGP	Vodeća načela Ujedinjenih nacija
		UNODC	Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala
		UNTOC	Konvencija Ujedinjenih nacija o transnacionalnom organizovanom kriminalu
		ZMR	Zakon o modernom ropstvu

Pojmovnik

Korporativna društvena odgovornost (KDO): program ili metod u kojem preduzeća uzimaju u obzir uticaj svojih operacija na društvo i potvrđuju svoja načela i vrednosti kako u svojim internim procesima tako i u svojoj interakciji sa drugim akterima.¹ Proverljiva posvećenost preduzeća da posluje na ekonomičan, socijalno i ekološki održiv način, koji je transparentan i sve više zadovoljavajući za zainteresovane strane.²

Prinudni ili obavezan rad: „svaki rad ili usluga iznuđeni od neke osobe pod pretnjom bilo kakve kazne i koje navedena osoba nije ponudila dobrovoljno.“³

Radna eksploatacija: termin „radna eksploatacija“ nije definisan u međunarodnom pravu, ali se termin „trgovina ljudima radi radne eksploatacije“ shvata kao trgovina ljudima u svrhu prinudnog rada ili usluga, ropstva ili praksi sličnih ropstvu i ropskog položaja (servitut), kao i drugih oblika ekonomske eksploatacije koji mogu da budu pokazatelji ili rezultat takvih praksi⁴. Pored toga, Agencija za osnovna prava EU je definisala termin „teška radna eksploatacija“ kao „sve oblike eksploatacije koji predstavljaju krivično delo prema zakonodavstvu države članice u kojoj se eksploatacija dešava“⁵. Treba imati na umu da se termin „radna eksploatacija“ ponekad koristi i za širok spektar kršenja radnih standarda ili zakona koji su ispod nivoa krivičnog dela ili trgovine ljudima, kao što je krađa zarada i određene vrste opasnih uslova rada i neetičnih praksi zapošljavanja.

Javna nabavka: kupovina roba i usluga u javnom sektoru koji su potrebni za obavljanje njegovih funkcija. Sastoji se od tri glavne faze: planiranje nabavke, proces nabavke i sprovođenje i upravljanje.⁶

Lanac snabdevanja: „[...] mreža organizacija koje saraduju na tome da pretvore sirovine u gotovu robu i usluge za potrošače“ i „[...] protok materijala koji niz organizacija prerađuju, prevoze i na drugi način transformišu u proizvode veće vrednosti“.⁷

Globalni lanci snabdevanja: prekogranična organizacija aktivnosti protrebni za proizvodnju roba i usluga i njihovo dovođenje do potrošača kroz razne faze razvoja, proizvodnje i isporuke. Ova definicija obuhvata strane direktne investicije (SDI) od strane multinacionalnih preduzeća (MNP) u podređena društva u 100% vlasništvu ili u zajedničkim ulaganjima u kojima MNP ima direktnu odgovornost za radni odnos. Takođe uključuje model međunarodne nabavke (international sourcing) u kojoj je angažovanje vodećih firmi definisano uslovima i odredbama ugovornih ili ponekad prećutnih dogovora sa njihovim snabdevačima i podugovornim firmama za određenu robu, materijale i usluge.⁸

Lanac vrednosti: „Lanac vrednosti preduzeća obuhvata aktivnosti kojima se ulazni materijal pretvara u izlazni proizvod davanjem vrednosti. On obuhvata subjekte sa kojima preduzeće ima direktan ili indirektan poslovni odnos i koji a) snabdevaju proizvodima ili uslugama koji doprinose sopstvenim proizvodima ili uslugama preduzeća [obično poznat kao „lanac snabdevanja“] ili b) primaju proizvode ili usluge od preduzeća [obično poznat kao „proizvodni lanac“]“.⁹

Održiva javna nabavka (OJN): proces kojim javne organizacije ispunjavaju svoje potrebe za robom, uslugama, radovima i komunalnim uslugama na način kojim se ostvaruje vrednost za novac na osnovu celog životnog ciklusa u smislu stvaranja koristi ne samo za organizaciju, nego i za društvo i ekonomiju, uz znatno smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu.

1 (ILO Governing Body GB. 295/MNE/2/1, 295th Session, Geneva, March 2006)

2 (OSCE, Situation Analysis on Corporate Social Responsibility in Albania: Current Practices and Challenges of Extractive Industries, Albania: OSCE, 2013)

3 U članu 2. Konvencije MOR-a br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine navodi se: „svaki rad ili usluga iznuđeni od neke osobe pod pretnjom bilo kakve kazne i koje navedena osoba nije ponudila dobrovoljno“.

4 EU-ILO. “Operational indicators of trafficking in human beings.” ILO. March 2009. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf

5 “Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union.” FRA. March 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/severe-labour-exploitation-workers-moving-within-or-european-union>.

6 Public Procurement and Human Rights, A Survey of Twenty Jurisdictions, July 2016, International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights; and the Swedish National Agency for Public Procurement

7 (OECD, *Supply Chains and the OECD Guidelines for Multinational Enterprises: BSR Discussion Paper on Responsible Supply Chain Management*, (France: OECD, 2010))

8 “ILC.105/IV Decent Work in Global Supply Chains.” ILO. 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_468097.pdf.

9 “Children’s rights and business principles.” UNICEF. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.unicef.org/csr/47.htm>

Održiva nabavka treba da uzme u obzir ekološke, socijalne i ekonomske posledice: dizajna, upotrebe neobnovljivog materijala, načina proizvodnje, logistike, pružanja usluga, upotrebe, operacije, održavanja, ponovne upotrebe, mogućnosti recikliranja, odlaganja i mogućnosti snabdevača da rešavaju ove posledice u lancu snabdevanja¹⁰.

Trgovina ljudima (takođe „trgovina osobama“, „trgovina ljudskim bićima“ ili TLJ):

(a) „vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa; (b) pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na nameravanu eksploataciju iznetu u podstavu (a) ovog člana je bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koja mera izneta u podstavu (a); (c) vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje deteta za svrhe eksploatacije smatra se „trgovinom ljudskim bićima“ čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava iznetih u podstavu (a) ovog člana; (d) "dete" je bilo koja osoba mlađa od osamnaest godina.¹¹

10 (UNEP, The Sustainable Public Procurement Programme of the 10-Year Framework of Programmes (10YFP SPP Programme): Principles of Sustainable Public Procurement, 2015).

11 Protokol Ujedinjenih nacija za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala („Protokol iz Palerma“)

a. Opšte informacije

Trgovina ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava i unosan zločin koji se može naći u proizvodnji robe i pružanju usluga koje koristimo. Današnju globalizovanu ekonomiju karakterišu složeni lanci snabdevanja robom, materijalima i radnom snagom iz celog sveta. Kupcima i potrošačima može biti teško da budu sigurni da roba ili usluge koje kupuju ili nabavljaju nisu proizvedeni korišćenjem radne snage koja je predmet trgovine ljudima. Prema tome, problem trgovine ljudima u lancima snabdevanja treba hitno rešavati.

Nedavni izveštaj Međunarodne konfederacije sindikata (MKS) ukazuje na to da samo 50 kompanija sa zajedničkim prihodom od 3,4 biliona USD mogu da imaju skrivenu radnu snagu od 116 miliona ljudi u globalnim lancima snabdevanja. Naime, u izveštaju se kaže da „globalni lanci snabdevanja 50 kompanija zapošljavaju samo šest odsto ljudi koji su u direktnom radnom odnosu, a oslanjaju se na skrivenu radnu snagu od 94 odsto“.¹² Dakle, iako je ekonomska moć ovih kompanija zapanjujuća, potencijal za kršenje radnih prava u vidu skrivene radne snage takođe je veoma velik. MOR procenjuje da se najmanje 150 milijardi USD profita ostvaruje korišćenjem prinudnog rada, dve trećine (99 milijardi USD) korišćenjem komercijalne seksualne eksploatacije, a još 51 milijarda USD je rezultat prinudne ekonomske eksploatacije, uključujući rad u domaćinstvu, poljoprivredi i drugim privrednim delatnostima.¹³

Postoji jasno shvatanje da poslovne organizacije, kao i vlade, imaju odgovornosti u oblasti ljudskih prava. Značajan razvoj globalnog pokreta protiv trgovine ljudima, prinudnog rada i modernog ropstva pružio je dalji podsticaj za rešavanje najgorih oblika eksploatacije u poslovnim lancima snabdevanja. Ovi rizici mogu da budu prisutni i u robama koje preduzeća isporučuju javnim organima i u uslugama koje im pružaju. Organi za javne nabavke takođe prepoznaju potrebu za uključivanjem socijalnih uslova, u skladu sa društvenim očekivanjima, u ugovore sa prodavcima roba i usluga. Ovakvim merama se proširuje tradicionalni pristup „vrednost za novac“ i prepoznaje se da od preduzeća koja isporučuju robu i pružaju usluge javnim organima, koristeći sredstva poreskih obveznika, treba očekivati da u svom radu podržavaju vrednosti koje se odnose na ljudska prava. Međutim, kao što je sažeto predstavljeno u ovom radu, povezivanje takvih društvenih očekivanja sa procesima javnih nabavki je složeno i razlikuje se u različitim zemljama učesnicama OEBS-a.

Tokom prethodne decenije, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju i moja Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima je preuzela važnu vodeću ulogu u poboljšanju razumevanja trgovine ljudima radi radne eksploatacije i mera koje su potrebne za delotvornije sprečavanje ove pojave i borbu protiv nje. OEBS je usvojio nekoliko ministarskih odluka usredsređenih na ove aspekte trgovine ljudima, koje uključuju Dodatak OEBS-ovom Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima: deceniju kasnije iz 2013. godine i obaveze koje se odnose na nabavke za zemlje učesnice, kao i za OEBS-ove izvršne strukture. Vlade se obraćaju Kancelariji kako bismo im pružili pomoć u ispunjenju političkih obaveza koje su preuzele u okviru OEBS-a u vezi sa borbom protiv trgovine ljudima. Kancelarija je realizovala niz projekata kao jedan od načina da pruži tu pomoć.

„Član 3. stav a) Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima definiše trgovinu ljudskim bićima kao „vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa.“

*Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala (UNODC)

12 “New ITUC report exposes hidden workforce of 116 million in global supply chains of fifty companies.” International Trade Union Confederation (ITUC) . January 18, 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.ituc-csi.org/new-ituc-report-exposes-hidden>.

13 “Profits and Poverty: The Economics of Forced Labour.” ILO. May 20, 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/global/publications/ilo-bookstore/order-online/books/WCMS_243391/lang-en/index.htm

Kancelarija je razvila ciljani projekat čija je svrha da zemljama učesnicama obezbedi praktične instrumente za usvajanje konkretnih mera za sprečavanje trgovine ljudima u lancima snabdevanja, kao i za izgradnju njihovih kapaciteta za sprovođenje tih mera. Tokom 2016. i 2017. godine, OEBS je realizovao projekat „Sprečavanje trgovine ljudima u lancima snabdevanja putem vladinih praksi i mera“ u okviru kojeg je održao konferencije, konsultacije i radionice sa više zainteresovanih strana radi podizanja svesti, izgradnje kapaciteta, razmene prakse i razvoja ovih smernica za zemlje učesnice, poslovne lidere i druge zagovarače sa ciljem sprečavanja trgovine ljudima radi radne eksploatacije u lancima snabdevanja.

Oslanjajući se na podatke prikupljene kroz ove različite aktivnosti i dodatna istraživanja, ovaj dokument sadrži karatak pregled toga kako se trgovina ljudima radi radne eksploatacije može sprečiti pravednim i etičkim zapošljavanjem, reformom javnih nabavki i većom transparentnošću u lancima snabdevanja. Sadrži relevantne modele zakona i odredbi za zemlje učesnice OEBS-a, kao i preporuke o strategijama za sprovođenje tih mera. Svrha smernica je da pomognu zemljama učesnicima OEBS-a i partnerima za saradnju u razvoju i primeni odgovarajućeg pravnog i političkog okvira za rešavanje problema trgovine ljudima i prinudnog rada u lancima snabdevanja putem vladinih mera, sa naglaskom na praksama javnih nabavki i transparentnosti. Predstavljeni model smernica sadrži model zakona, uključujući model odredbi koje se odnose na javne nabavke, etičko zapošljavanje, praćenje i evaluaciju, izvršenje i transparentnost lanca snabdevanja, a koje koriste i mogu koristiti zemlje učesnice OEBS-a. Dodatni relevantni resursi takođe se nalaze u aneksu.

b. Pregled i nalazi

U ovom dokumentu se razrađuju smernice za zemlje učesnice kako bi se suočile sa početnim izazovima u:

- bavljenju pitanjima trgovine ljudima i radne eksploatacije u lancima snabdevanja u politikama javnih nabavki;
- povećanju transparentnosti u lancima snabdevanja;
- zaštiti prava radnika i unapređivanju poštenog i etičkog zapošljavanja.

Za svaku oblast koju obrađuje, dokument sadrži rezime pitanja o zajedničkoj politici, pruža operativne smernice za rešavanje problema na nacionalnom nivou i nudi sledeće posebne smernice i preporuke za postizanje tih ciljeva.

- **Politike planiranja javnih nabavki, posebne smernice (Poglavlje 3b):** U svakom od sledećih koraka, dokument objašnjava kako zemlje učesnice intervenišu i unapređuju ljudska prava u lancima snabdevanja:

- planiranje;
- faza nabavke;
- sprovođenje i praćenje.

- **Povećana transparentnost u lancima snabdevanja (Poglavlje 3c):** Navode se očekivanja od preduzeća i podsticaji za preduzeća koje zemlje učesnice mogu da primene:

- propisivanje obaveze za preduzeća da usvoje politiku sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- specifikacije kriterijuma u pogledu sadržaja i objavljivanja politike preduzeća za sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- razmatranje mehanizama za praćenje poštovanja propisa i podsticanja poštovanja propisa putem nagrađivanja;
- izricanje kazni za kršenje propisa i propisivanje obaveze davanja odštete žrtvama;
- uključivanje obelodanjenih informacija u proces odlučivanja u vezi sa kupovinom robe.

- **Pošteno i etičko zapošljavanje i zaštita na tržištu rada (Poglavlje 3d):** Identifikuju se najnovije prakse i daju smernice:

- celokupni pristupi zapošljavanju treba da budu vođeni međunarodno prihvaćenim standardima ljudskih prava i rada, uključujući, između ostalog, osnovne konvencije MOR-a koje obuhvataju slobodu udruživanja i kolektivno pregovaranje, zabranu diskriminacije u zanimanju i zapošljavanju, eliminaciju dečjeg rada, prinudnog rada.¹⁴;
- upravu za rad i inspekciju rada treba ojačati putem inovativnih mehanizama za zaštitu prava radnika;
- treba unaprediti pošteno i etičko zapošljavanje kroz regulisanje i praćenje agencija za zapošljavanje, ugovarača i podgovarača koji su u privatnom vlasništvu ili u vlasništvu trećih lica;

---

14 "About the Declaration." ILO. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.ilo.org/declaration/thedeclaration/lang--en/index.htm>

- treba identifikovati i suzbiti nelegalne prakse zapošljavanja, posebno u slučajevima kada se radnicima naplaćuju naknade ili se od njih traže druge vrste plaćanja da bi obezbedili zaposlenje.

Dokument završava opisom strategija sprovođenja datih smernica, uključujući praćenje i delotvorne propise kao ključne taktike koje države mogu da primene. Predložene strategije i razmatranja sadrže niz preporučenih aktivnosti i mera koje se mogu pokrenuti na nacionalnom nivou.

c. Ciljna grupa i sprovođenje

Ovaj dokument je namenjen prvenstveno vladama zemalja učesnica OEBS-a i partnera za saradnju, uključujući kreatore politika, kao što su nacionalni koordinatori za borbu protiv trgovine ljudima i ekvivalentne strukture, zakonodavci i službenici i organi za javne nabavke, kao i inspektori rada, sudije, tužioci, carinski službenici i službenici na granicama. Drugi red ciljne publike ovog dokumenta obuhvata ostale partnere i zainteresovane strane u regionu OEBS-a, kao što su međunarodne organizacije, nevladine organizacije, istraživački centri, akademska javnost i istraživačke institucije, privatni sektor, sindikati, socijalni radnici, nastavno osoblje, medicinsko osoblje i drugi pružaoci usluga, novinari, aktivisti za ljudska prava i oni koji su odgovorni za nabavke u bilo kojoj organizaciji. Nadamo se da će se smernice ponuđene u ovom dokumentu pokazati korisnim vladama i drugim zainteresovanim stranama kao dopuna i jačanje delotvornih mera čija je svrha pomoć u eliminisanju prinudnog rada i trgovine ljudima u oblastima njihove nadležnosti.

Uvod

Svrha informacija i modela smernica predstavljenih u ovom dokumentu je da pomognu zemljama učesnicima OEBS-a i partnerima za saradnju u razvoju i primeni odgovarajućeg pravnog i političkog okvira za rešavanje problema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u vladinim i korporativnim lancima snabdevanja, uključujući relevantne obaveze preuzete u okviru OEBS-a u vezi sa suzbijanjem trgovine ljudima. Opšti cilj je unapređenje harmonizacije regulatornih praksi u svim jurisdikcijama, jer se relevantni zakoni i politike razvijaju u zemljama u kojima do tada nisu postojale. Ovo takođe može da umanjí opterećenje za preduzeća koja se moraju pridržavati različitih zakona u različitim zemljama i da podstakne dalje poštovanje zakona. U izveštaju se naglašavaju vladine mere koje se odnose na javne nabavke i promovíše transparentnost u lancima snabdevanja i odgovorno, pošteno i etično zapošljavanje radnika.

Tokom prethodne decenije, OEBS i njegova Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima je preuzela važnu vodeću ulogu u jačanju svesti o radnim aspektima trgovine ljudima i merama koje su potrebne za delotvornije sprečavanje ove pojave i borbu protiv nje. Ovo je deo sveobuhvatnih međunarodnih napora za rešavanje problema, zajedno sa partnerskim organizacijama, kao što su Savet Evrope (SE), Savet baltičkih država (CBSS), Međunarodni centar za razvoj migracione politike (ICMPD), Međunarodna organizacija rada (MOR), Međunarodna organizacija za migracije (IOM) i Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala (UNODC), koji su svi deo Alijanse protiv trgovine ljudima.

Izrada ovog modela smernica je deo sveobuhvatnih napora koje ulaže Kancelarija nekoliko godina da bi promovisala sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. OEBS je čvrsto preuzeo obaveze i preporučio mere u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, između ostalog i u lancima snabdevanja (za više informacija pogledajte tačku b. u nastavku). Godine 2010. Kancelarija je objavila „Nezaštićeni rad, nevidljiva eksploatacija: trgovina ljudima u svrhu prinudnog služenja u domaćinstvu“, u kojem se detaljno navode oblici radne eksploatacije. U novembru 2014. godine, Kancelarija je objavila i Sedmi periodični dokument „Zaustavljanje eksploatacije: obezbeđivanje da preduzeća ne doprinose trgovini ljudima: obaveze država i privatnog sektora.“ Dokument je predstavljen na 14. konferenciji visokih predstavnika Alijanse protiv trgovine ljudima pod nazivom „Etička pitanja u sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima“.

Ovaj OEBS-ov projekat se nadovezuje na ove aktivnosti i stvorio je strateške veze - od istraživanja preko politike do prakse - uključujući niz radionica za izgradnju kapaciteta, kompilaciju zbirke relevantnih materijala o dostupnim perspektivnim praksama na datu temu, kao i sam model smernica koje obuhvataju predloženu strategiju i razmatranja o podsticanju njihovog usvajanja i sprovođenja na nacionalnom nivou.

Alijansa protiv trgovine ljudima je široki međunarodni forum koji obuhvata nacionalne aktere, međunarodne, nevladine i međuvladine organizacije, kao i sindikate i akademsku zajednicu, udružene u naporima da se bore protiv trgovine ljudima. Kao platforma za javno zagovaranje i saradnju, Alijansa je formirana 2004. godine u cilju poboljšanja sinergije u odgovoru na ovaj grozan zločin kojim se krše ljudska prava i podriava vladavina prava, bezbednost ljudi i dobro upravljanje širom regiona.

Alijansa pomaže u razvoju delotvornih zajedničkih strategija, udružuje pojedinačne napore i pruža svim zemljama učesnicama OEBS-a (57) i mediteranskim i azijskim partnerima za saradnju (11) inovativne i koordinisane pristupe za jačanje sprečavanja trgovine ljudima i borbe protiv nje, kao i za zaštitu žrtava.

* Više informacija i kompletan spisak partnera dostupan je na linku Alijanse protiv trgovine ljudima:

** <http://www.osce.org/secretariat/107221>

a. Svrha

U publikaciji iz 2016. godine pod nazivom „Globalni izveštaj o trgovini ljudima“, Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala navodi da su „zemlje zapadne i južne Evrope otkrile žrtve koje su državljani 137 različitih zemalja“.¹⁵ Bogata područja - kao što su zapadna i južna Evropa, Severna Amerika i Bliski istok - otkrivaju žrtve iz velikog broja zemalja širom sveta. Ovi nalazi vode UNODC do zaključka da „nijedna zemlja nije imuna na trgovinu ljudima.“

Tema je kompleksna i ograničen broj zemalja učesnica u OEBS-u su do sada usvojile konkretne mere u vezi sa njom. Međutim, to je veoma značajna tema - naročito zbog znatnog udela javnih nabavki u ukupnom bruto domaćem proizvodu (BDP) u mnogim zemljama, a takođe je tema o kojoj su neke zemlje učesnice OEBS-a zatražile konkretnije smernice.

Poslednjih godina države su posvetile više pažnje trgovini ljudima u cilju radne eksploatacije. One obuhvataju: sredstva za identifikovanje ove pojave, sprečavanje njenog pojavljivanja, usvajanje zakonodavstva za sprečavanje zlostavljačkih praksi, uspostavljanje pravnih sredstava, uključujući žalbene postupke i kompenzatorne mehanizme, kao i kažnjavanje učinilaca primenom odgovarajućih oblika pravde. Međutim, sve više se shvata da su sada potrebni akcija i smernice o različitim aspektima procesa javnih nabavki. Prema tome, OEBS je izradio ovaj model smernica, koji obuhvata:

1. sveobuhvatne smernice u vezi sa sredstvima za obezbeđivanje da ljudska prava i socijalna pitanja uopšte, a posebno pitanja trgovine ljudima, budu integrisani u zakone, propise i politike koje se odnose na odgovorno, pošteno i etičko zapošljavanje, javne nabavke i transparentnost u lancima snabdevanja;
2. operativne smernice za pomoć državama u preduzimanju relevantnih koraka tokom procesa javnih nabavki, podsticanju transparentnosti poslovanja i promovisanju poštenog i etičkog zapošljavanja, uz poštovanje različitih okolnosti u različitim zemljama učesnicama OEBS-a.

b. Međunarodni i nacionalni kontekst

Ove inicijative Kancelarije su u kontekstu drugih mera i obaveza, u okviru samog OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija i foruma. Obaveze zemalja učesnica da spreče trgovinu ljudima, istraže je i kazne učinioce definisane su u raznim međunarodnim dokumentima. Zemlje učesnice ispunjavaju ove obaveze usvajanjem politika kojih se preduzeća i drugi subjekti u njihovim jurisdikcijama moraju pridržavati.¹⁶

Ključni instrument je Protokol Ujedinjenih nacija za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, poznat kao „Protokol iz Palerma“ (UNTOC).¹⁷ U članu 9. Protokola od država se zahteva da uspostave sveobuhvatne politike i programe za sprečavanje trgovine ljudima. Sprečavanje takođe znači da države imaju obavezu da obeshrabre potražnju koja jača sve oblike eksploatacije (član 9, stav 5). Sledeći primeri državnih mera imaju uticaja na obeshrabrivanje potražnje: politike javnih nabavki, preciziranje obaveza preduzeća, uključujući zakone kojima se preduzeća obavezuju da objavljuju izveštaje o svojoj politici protiv trgovine ljudima, kao i regulisanje procesa zapošljavanja.¹⁸

Pored toga, UNTOC obavezuje države da uspostave odgovornost pravnih lica za učestvovanje u „teškim krivičnim delima koja uključuju organizovanu kriminalnu grupu“ (član 10. stav 1) i za krivična dela koja se odnose na trgovinu ljudima kako je utvrđeno u „Protokolu iz Palerma“.¹⁹ Konvencija predviđa krivičnu, građansku ili administrativnu odgovornost (član 10. stav 2).

---

15 “2016 Global Report on Trafficking in Persons.” UNODC. December 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2016_Global_Report_on_Trafficking_in_Persons.pdf.

16 Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom, A/70/260 (3. avgust 2015. godine), stav 40.

17 „Protokol Ujedinjenih nacija za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala.“ OHCHR. 2000. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>.

18 CoE, Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation, M. Dottridge (June 2016), str. 3 i 10.

19 Gallagher Anne, Skrivankova, Klara, “Human Rights and Trafficking in Persons – 15th Informal ASEM Seminar on Human Rights” (2015), str. 62.

Na regionalnom nivou, Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima uspostavlja odgovornost pravnog lica za trgovinu ljudima (član 22. Konvencije SE protiv trgovine ljudima)²⁰.

Osim toga, povezujući obaveze koje proizlaze iz međunarodnih dokumenata u vezi sa trgovinom ljudima sa obavezom država da pruže zaštitu, kako je definisano u Vodećim načelima UN-a o poslovanju i ljudskim pravima, Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za trgovinu ljudima je potvrdio merila i pokazatelje za obezbeđivanje lanaca snabdevanja u kojima nema trgovine ljudima. Ove smernice treba da pomognu preduzećima da primenjuju detaljnu analizu u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) u svojim lancima snabdevanja kako bi otkrili i sprečili slučajeve trgovine ljudima.²¹ U junu 2013. godine, Savet za ljudska prava je usvojio rezoluciju kojom se pozivaju države i preduzeća da ojačaju zakonodavstvo i inicijative za borbu protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, uključujući i u lancima snabdevanja.²² Kako navodi Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija, države treba da usvoje opšta pravila na osnovu kojih se od preduzeća zahteva da poštuju ljudska prava. Pored toga, države treba da revidiraju svoje politike nabavki, da razmatraju i dodatno jačaju zahteve u pogledu objavljivanja informacija od strane preduzeća kojima se propisuje obaveza da izveštavaju o svojim politikama borbe protiv trgovine ljudima i da uspostave sistem izdavanja dozvola agencijama za zapošljavanje radi regulisanja i odvratanja od naplaćivanja radnicima naknada za zapošljavanje.²³

MOR ima poseban mandat za bavljenje međunarodnim standardima rada i zaštitom radnika. Razvio je pristup zasnovan na standardima da bi pomogao državama članicama da se bave pitanjima dečjeg i prinudnog rada i trgovine ljudima, kao i neprihvatljivim oblicima rada koji se sve češće nazivaju teškom radnom eksploatacijom. Četiri načela sadržana u Deklaraciji o osnovnim načelima i pravima na radu iz 1998. godine (koja obuhvataju slobodu udruživanja i kolektivno pregovaranje, zabranu diskriminacije na radnom mestu i eliminaciju prinudnog i dečjeg rada) opšte su prihvaćena od strane relevantnih međunarodnih organizacija i finansijskih institucija i nacionalnih vlada, kao merilo za uključivanje društvenih standarda i radnih prava u politike i ugovore o javnim nabavkama.

Osim ovih osnovnih instrumenata, MOR ima i određeni broj drugih važnih konvencija koje mogu da posluže za usmeravanje zaštite na radu u javnim nabavkama, uključujući Konvenciju br. 94 (1949) o radnim klauzulama javnih ugovora koju su ratifikovale 63 zemlje. Godine 2014. MOR je usvojio Protokol (P029) i Preporuku (br. 203) kojom se dopunjuje i ažurira Konvencija o prinudnom radu br. 29 (1930). Pored ostalih odredbi, Protokol „nalaže vladama da preduzmu mere za bolju zaštitu radnika, posebno radnika migranata, od prevarnih i zlostavljачkih praksi zapošljavanja i naglašava ulogu poslodavaca i radnika u borbi protiv prinudnog rada“. Preporuka članicama pruža dodatnu orijentaciju za razvijanje nacionalnih politika i planova akcije, posebno u dogovoru sa organizacijama poslodavaca i radnika. Takođe upućuje članice da preduzmu napore kako bi obezbedile da se službe inspekcije rada ojačaju u tom smislu.

MOR utvrđuje 11 pokazatelja prinudnog rada da bi pomogao „organizacijama za sprovođenje zakona, inspektorima rada, sindikatima, osoblju NVO-a i drugima“ koji rade na prvoj liniji da identifikuju lica koja mogu da budu žrtve:

1. zloupotreba ranjivosti
2. obmana
3. ograničavanje kretanja
4. izolacija
5. fizičko i seksualno nasilje
6. zastrašivanje i pretnje
7. zadržavanje identifikacionih dokumenata
8. zadržavanje zarade
9. dužničko ropstvo
10. zlostavljачki uslovi života i rada
11. preterani prekovremeni rad

* MOR-ovi pokazatelji prinudnog rada, *Specijalni program akcije za borbu protiv prinudnog rada*

MOR je takođe započeo svoju Inicijativu za pošteno zapošljavanje koja obuhvata zapošljavanje u zemlji i inostranstvu,²⁴ te objedinjuje i promovise primere dobrih praksi uspešnog bavljenja problemom neetičnih mehanizama zapošljavanja.²⁵ MOR-ove Smernice za pošteno zapošljavanje predstavljaju ugovorne obaveze koje proizlaze iz međunarodnih konvencija sa ciljem pružanja smernica vladama, organizacijama poslodavaca i radnika, posrednicima u zapošljavanju i preduzećima. MOR trenutno radi na definiciji koja će pružiti smernice o legitimnosti i ograničenjima „naknada“ koje se naplaćuju radnicima. Vlada Sjedinjenih Američkih Država takođe radi na definiciji „naknade za zapošljavanje“ da bi pojasnila njenu upotrebu u Federalnoj uredbi o nabavkama, „Ukidanje trgovine ljudima“.

20 Savet Evrope, Serija evropskih ugovora (CETS) br. 197, usvojen 16. maja 2005. godine, stupio na snagu 1. februara 2008. godine (u daljem tekstu: Konvencija SE o borbi protiv trgovine ljudima).

21 Savet za ljudska prava, „Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom - Ekspertske konsultacije o trgovini ljudima i globalnim lancima snabdevanja“, A/HRC/23/48/Add. 4 (4. mart 2013. godine).

22 Savet za ljudska prava, „Trgovina ljudima, posebno ženama i decom: napori za borbu protiv trgovine ljudima u lancima snabdevanja preduzeća“, A/HRC/RES/23/5 (19. june 2013. godine).

23 Generalna skupština Ujedinjenih nacija, *Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom*, A/70/260 (3. avgust 2015. godine), stav 40.

24 „ILO adopts new Protocol to tackle modern forms of forced labour.“ ILO. June 11, 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_246549/lang-en/index.htm.

25 „Fair Recruitment Initiative: Fostering fair recruitment practices, preventing human trafficking and reducing the costs of labour migration.“ ILO. November 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_320405.pdf.

Pored toga, 2015. godine globalna zajednica je usvojila Ciljeve održivog razvoja (COR), niz od sedamnaest opštih i 169 posebnih ciljeva kojima se usmerava inkluzivni globalni razvoj, uključujući tri posebna cilja koja se odnose na trgovinu ljudima - posebni ciljevi 5.2, 8.7 i 16.2. Posebni cilj 8.7 poziva na ukidanje dečjeg rada do 2025. godine i prinudnog rada do 2030. godine. Lideri u ostvarivanju Posebnog cilja 8.7, Alijansa 8.7, obavezali su se da će „preduzeti brze i delotvorne mere za iskorenjivanje prinudnog rada, ukidanje modernog ropstva i trgovine ljudima i za obezbeđivanje zabrane i eliminisanja najgorih oblika dečjeg rada, uključujući regrutovanje i korišćenje dece vojnika, te da će do 2025. godine okončati sve oblike dečjeg rada“.²⁶ Shodno tome, Alijansa 8.7 je formirala „Akcionu grupu za lance snabdevanja“ kojom predsedava MOR i čiji su članovi relevantni akteri. Grupa je započela niz radionica 2017. godine sa ciljem kreiranja petogodišnjeg plana rada i krajnjih rezultata.

Godine 2017. Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija jednoglasno je usvojio Rezoluciju 2388 (2017) naglašavajući svoju osudu trgovine ljudima. Rezolucijom se takođe „pozivaju organizacije iz sistema Ujedinjenih nacija da povećaju transparentnost u svojim lancima nabavke i snabdevanja i da pojačaju svoje napore za jačanje zaštite od trgovine ljudima u kompletnoj nabavci za Ujedinjene nacije i da zahtevaju od glavnih dobavljača da uspostave i sprovedu politike borbe protiv trgovine ljudima...“.²⁷

Sam OEBS, prilikom odlučnog preuzimanja obaveza u vezi sa svim aspektima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, naglasio je naročito značaj mera za sprečavanje trgovine ljudima u vladinoj nabavci robe i usluga. Ministarska deklaracija o borbi protiv svih oblika trgovine ljudima iz Vilinusa iz 2011. godine istovremeno podstiče širenje i primenu Vodećih načela UN-a o poslovanju i ljudskim pravima i podstiče vlade da razmotre uključivanje sličnih standarda u vladinu nabavku roba i usluga. *Dodatak OEBS-ovom Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima: deceniju kasnije* iz 2013. godine sadrži i inovativne odredbe o nabavci za zemlje učesnice, kao i za strukture OEBS-a. To je bila prva takva obavezanost multilateralne organizacije i odražava obavezanost vlada u vezi sa politikama i drugim sličnim standardima za javne nabavke robe i usluga. U julu 2015. godine, Parlamentarna skupština OEBS-a je usvojila svoju Rezoluciju o odgovornosti za borbu protiv trgovine ljudima u vladinim ugovorima za nabavku robe i usluga. Pored ostalih mera, ova rezolucija poziva zemlje učesnice da „zakonom i propisom zahtevaju da svi vladini ugovori za nabavku robe i usluga budu dodeljeni samo preduzećima koja imaju plan kojim se obezbeđuje da njihovi podugovarači i zaposleni ne učestvuju u aktivnostima koje doprinose trgovini ljudima ili predstavljaju trgovinu ljudima“.²⁸ Nedavno, u decembru 2017. godine, Ministarski savet OEBS-a je usvojio Ministarsku odluku o jačanju napora za sprečavanje trgovine ljudima kojom poziva zemlje učesnice da razviju ciljne politike prevencije, promovišu saradnju između vlada, civilnog društva i međunarodnih organizacija, razvijaju usaglašene postupke u svim državama i da nastave da koriste OEBS kao platformu za pravosudnu saradnju i saradnju u sprovođenju zakona.

U ovom kontekstu inicijativa na visokom nivou kojima se postavljaju standardi i ciljevi, podižu svest i očekivanja, ovaj izveštaj ima za cilj da pomogne zemljama učesnicama OEBS-a da pretvore načela u jasne zakone, politike i prakse.

c. Metodologija

Model smernica je izrađen na osnovu analize dokumentacije i podataka (uključujući konkretne slučajeve, naučene lekcije i preporuke) dobijenih od eksperata iz zemalja učesnica OEBS-a tokom diskusija iz niza radionica održanih u okviru projekta „Sprečavanje trgovine ljudima u lancima snabdevanja putem vladinih praksi i mera“.

26 Dostupno na linku: <https://www.alliance87.org/>

27 “Security Council Reiterates its Condemnation of Trafficking in Persons, Unanimously Adopting Resolution 2388 (2017).” UN. November 21, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.un.org/press/en/2017/sc13081.doc.htm>.

28 Parlamentarna skupština OEBS-a, *Rezolucija o odgovornosti za borbu protiv trgovine ljudima u vladinim ugovorima za nabavku robe i usluga*, (Helsinki: PS OEBS-a, 2015), stav 15.

Opšte informacije

a. Trenutni izazovi i problemi

Godine 2017. u Hamburgu u Nemačkoj, lideri dvadeset ekonomski najrazvijenijih zemalja na svetu (G20) objavili su Deklaraciju lidera G20 nakon višemesečnih razgovora i pregovora o pitanjima koja utiču na globalnu ekonomiju. Visoko na listi se nalazi „bavljenje održivim lancima snabdevanja, međunarodno aktivnim kompanijama i poštovanjem osnovnih radnih, socijalnih i ekoloških standarda“.²⁹ Kako je zaključeno na 105. zasedanju Međunarodne konferencije rada u Ženevi 2016. godine, globalni lanci snabdevanja su složeni, raznovrsni i fragmentisani. Olakšani tehnološkim razvojem i većim pristupom tržištima i radnoj snazi, lanci snabdevanja se šire preko međunarodnih granica. Više sektora ima koristi od globalne proizvodnje, uključujući sektore tekstila, odeće, maloprodaje, obuće, ekstraktivne industrije, automobilske industrije, hrane i poljoprivrede, morske hrane, ribarstva, elektronike, građevinarstva, turizma i ugostiteljstva, hortikulture, saobraćaja i druge. Iako su koristi neosporne, ova složenost takođe je stvorila neke negativne aspekte:

*„Propusti na svim nivoima unutar globalnih lanaca snabdevanja doprineli su deficitu dostojanstvenog rada u smislu bezbednosti i zdravlja na radu, radnog vremena i elemenata koji utiču na radni odnos i zaštitu koju on može da ponudi. Ti propusti su takođe doprineli narušavanju radnih prava, posebno slobode udruživanja i kolektivnog pregovaranja. Česti su neformalnost, nestandardni oblici zapošljavanja i upotreba posrednika. Kompanija koja se nalazi na vrhu lanca snabdevanja može da postupa etično sa svojom direktnom radnom snagom, ali da ne prepozna ili se ne interesuje za uslove radnika koji su uključeni u proizvodnju robe i komponenata proizvedenih u više zemalja i koji se ugrađuju u konačni proizvod koje ta kompanija prodaje na malo. Postojanje dečjeg i prinudnog rada u nekim globalnim lancima snabdevanja je veoma izraženo u donjim segmentima lanca. Radnici migranti i radnici od kuće se nalaze u mnogim globalnim lancima snabdevanja i mogu se suočiti sa različitim oblicima diskriminacije i ograničenom ili nikakvom zakonskom zaštitom“.*³⁰

U izveštaju iz 2015. godine opisuju se tri najozbiljnija oblika eksploatacije radne snage povezane sa globalizacijom proizvodnje, uključujući prinudno služenje (servitut) i prinudni ili obavezan rad.³¹ Međutim, iako postoji sve više tematskih istraživanja i istraživanja koje se odnose na pojedinačne zemlje na temu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, državama je često bilo teško da identifikuju konkretne slučajeve takve eksploatacije i preuzmu odgovarajući odgovor.

U drugom izveštaju iz 2015. godine navedeno je da različite vrste radne eksploatacije predstavljaju kontinuum ozbiljnosti kršenja prava koja se kreću od ropstva do manje ozbiljnih oblika zlostavljanja.³² Ove široko rasprostranjene i sistemske prakse navodnog kršenja prava u radnim odnosima i u globalnim lancima snabdevanja privlače više pažnje zagovornika ljudskih i radnih prava, preduzeća i vlada. Međutim, zlostavljачke radne prakse, iako su široko identifikovane kao koren ozbiljne eksploatacije, često nisu izričito zabranjene u nacionalnim zakonima i drugim propisima ili se takve zabrane ne sprovode na odgovarajući način.

Izazovi svojstveni složenosti globalnog lanca proizvodnje i snabdevanja se pogoršavaju slabom vladavinom prava i problemima upravljanja koji su uzrokovani korupcijom. Odnosno, nesposobnost država da smatraju odgovornim korumpirane i eksploatišuće posrednike za zapošljavanje, vlasnike i rukovodioce proizvodnih postrojenja koji krše nacionalne radne zakone ili vladine službenike koji su u dosluhu sa tim akterima. Takva korupcija zaustavlja dobre napore i može da suzbije sprovođenje progresivnih politika. OEBS je stoga usvojio odluku Ministarskog saveta (MC.DEC/4/16) „Jačanje dobre uprave i unapređenje povezanosti“ kojom ponovo potvrđuje svoju posvećenost dobroj upravi i ističe „...odlučnost u borbi protiv trgovine ljudima u svim

29 “Priorities of the 2017 G20 Summit.” www.bundesregierung.de. December 1, 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: https://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/G7_G20/2016-g20-praesidentschaftspapier-en.pdf?__blob=publicationFile&v=2.

30 International Labour Conference, Provisional Record, 105th. Session, Geneva, May-June 2016. Reports of the Committee on Decent Work and Global Supply Chains: Resolution and conclusions submitted for adoption by the Conference.

31 FRA, “Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union: States’ obligations and victims’ rights”, (Vienna, FRA, 2015); videti i: Skrivankova, Klara. “Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation.” JRF, November 13, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.jrf.org.uk/report/between-decent-work-and-forced-labour-examining-continuum-exploitation>.

32 FRA, “Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union: States’ obligations and victims’ rights”, (Vienna, FRA, 2015); videti i: Skrivankova, Klara. “Between decent work and forced labour: examining the continuum of exploitation.” JRF, November 13, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.jrf.org.uk/report/between-decent-work-and-forced-labour-examining-continuum-exploitation>.

njenim oblicima i [prepoznaje] ulogu koju transparentnost i odgovornost u postupcima javnih nabavki mogu imati u sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i radne eksploatacije.³³ Ministarski savet prepoznaje korupciju kao izazov i podstiče zemlje učesnice da sarađuju sa privatnim sektorom u primeni međunarodno priznatih standarda rada i priznaje ključnu ulogu koju globalna trgovina i dobre politike i prakse lanca snabdevanja mogu da imaju u eliminisanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

1. Rizici u javnoj nabavci

Javna nabavka je opisana kao „vladina kupovina robe i usluga koji su joj potrebni od ugovarača iz privatnog sektora, obično na osnovu konkurentnog nadmetanja”.³⁴

Može da bude teško proceniti tačan udeo javnih nabavki u BDP-u neke zemlje. Informativni pregled stručnjaka za trgovinu iz Evropske unije³⁵ sadrži opštu napomenu o tome da su javne nabavke glavna komponenta javne potrošnje sa znatnim uticajem na ukupnu tražnju u nacionalnoj ekonomiji svake zemlje³⁶. Javna nabavka obuhvata široku lepezu industrija, roba i usluga i potrošnja je ogromna.³⁷ Prema izveštaju EU iz 2013. godine „državni izdaci za javne nabavke“ čine gotovo 14 odsto BDP-a u EU i 10 odsto u SAD. Osim toga, u izveštaju se navodi da su „ukupni izdaci za javne nabavke (uključujući državna preduzeća) iznosili 2,4 biliona evra, što predstavlja 19 procenata BDP-a EU u 2011. godini.”³⁸

Vlade možda kupuju proizvode ili usluge čija je proizvodnja ili isporuka povezana sa kršenjem ljudskih prava. U publikaciji Međunarodne laboratorije za učenje o javnim nabavkama i ljudskim pravima navodi se: „...poslednjih godina vlade su sve više umešane u kršenja ljudskih prava koja pogađaju razne sektore, uključujući elektroniku i IKT, industriju odeće, zdravstvo, infrastrukturu i poljoprivredu, preko svojih lanaca snabdevanja.”³⁹

U zavisnosti od sektora, kao što je industrija odeće, elektronika ili prerada hrane, a svi utiču na javne nabavke, postoji veća ili manja verovatnoća različitih kršenja ljudskih prava. U tim sektorima može da postoji dečji rad, kršenje radnih prava, predugo radno vreme ili trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije.⁴⁰ lako ne postoje procene profita ostvarenog od eksploatacije prinudnog rada, postoje približne vrednosti po sektorima i vrstama privredne delatnosti, uključujući seksualnu eksploataciju.⁴¹ Na globalnom nivou, 2014. godine MOR je procenio da je ukupan profit koji su trgovci ljudima ostvarili od eksploatacije prinudnog rada bio najmanje 150 milijardi USD.⁴² Procenjeni godišnji profit je najviši u ekonomski razvijenim zemljama i EU, a zatim u regionu Azije i Pacifika.⁴³

Na nacionalnom nivou, NVO Verité je dala procene rizika od trgovine ljudima u američkim federalnim lancima

Verité daje i pregled rizika od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u federalnim i korporativnim lancima snabdevanja koji su povezani sa 40 različitih vrsta robe, uključujući kafu, pamuk i gumu. Verité rezimira ključne faktore rizika od trgovine ljudima u globalnim lancima snabdevanja:

- opasan/neželjeni rad;
- ranjiva, nekvalifikovana, lako zamenjiva radna snaga;
- migrantska radna snaga;
- postojanje ugovarača, regrutera, agenata ili drugih posrednika u lancima snabdevanja radnom snagom;
- dugi, složeni i/ili netransparentni lanci snabdevanja proizvodima;
- značajni izvori snabdevanja ili podugovaranje u zemljama visokog rizika.

www.responsiblesourcingtool.org

33 “Decision No.4/16 - Decision on Strengthening Good Governance and Promoting Connectivity.” OSCE. December 9, 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.osce.org/cio/289316>.

34 McCrudden, Christopher, *Buying social justice – Equality, Government Procurement, & Legal Change* (2007, Oxford: OUP), str. 3.

35 Cernat, Lucien, Kuttina-Dimitrova, Zornitsa, “International Public Procurement: From Scant Facts to Hard Data”, Chief Economist Note, Issue 1, April 2015, (EU Trade, 2015).

36 Javne nabavke čine oko jednu treću ukupne državne potrošnje u zemljama OECD-a. 2013. godine državni izdaci za nabavke su iznosili u proseku gotovo 14% BDP-a u Evropskoj uniji i više od 10% BDP-a u SAD. Međutim, autori primećuju da je stvarna potrošnja za javne nabavke veća, jer agregati nacionalnih računa ne uključuju potrošnju za javne nabavke pružalaca javnih komunalnih usluga. U Evropskoj uniji ukupni izdaci za javne nabavke, uključujući državna preduzeća, predstavljali su 2,4 biliona evra ili gotovo 9% BDP-a u 2011. godini. U Ruskoj Federaciji, prema podacima OECD-a, državna javna nabavka predstavlja više od 12% BDP-a i gotovo 30% ukupne državne potrošnje.

37 OECD, “Size of Public Procurement”, *Government at a Glance 2015*, (Paris: OECD Publishing, 2015).

38 Cernat, Lucien, and Zornitsa Kuttina-Dimitrova. “International Public Procurement: From Scant Facts to Hard Data.” European Commission. April 2015. Pristupljeno 2. februara 2018. godine: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/april/tradoc_153347.pdf.

39 “Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions – Learning Lab.” International Learning Lab. July 19, 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.hrprocurementlab.org/blog/reports/public-procurement-and-human-rights-a-survey-of-twenty-jurisdictions/>.

40 Za pregled kršenja ljudskih prava u sektoru poljoprivrede i morske hrane videti Stumberg, Robert, Ramasastry, Anita, Roggensack, Meg, Turning a Blind Eye – *Respecting Human Rights in Government Purchasing*, (ICAR, 2014), str. 15-16.

41 Procenjuje se da profit od prinudne seksualne eksploatacije iznosi 99 milijardi USD godišnje. Žrtve prinudne radne eksploatacije, uključujući rad u domaćinstvu, poljoprivredi i drugim privrednim delatnostima, stvaraju 51 milijardu USD profita godišnje. Procenjuje se da od toga profit od prinudnog rada u poljoprivredi, uključujući šumarstvo i ribarstvo, iznosi 9 milijardi USD godišnje. Procenjuje se da profit od drugih privrednih delatnosti, a to su građevinarstvo, proizvodnja, rudarstvo i komunalne usluge, iznosi 34 milijardi USD godišnje.

42 ILO, *Profits and Poverty: the Economics of Forced Labour*, (Geneva: ILO, 2014).

43 Ibid, str. 21.

snabdevanja.⁴⁴ U cilju pripreme za primenu Izvršne naredbe SAD iz 2012. godine „Jačanje zaštite protiv trgovine ljudima u saveznim ugovorima“, Vlada SAD je angažovala Verité da istraži i mapira faktore rizika koji su specifični za sektor, kao i one povezane sa određenim federalnim lancima snabdevanja. Identifikovani sektori sa većom federalnom nabavkom i znatnim rizikom od trgovine ljudima su: poljoprivreda, građevinarstvo, proizvodnja elektronike i električnih proizvoda, ekstraktivna industrija/rudarstvo i proizvodnja osnovnih metala, ribolov i akvakultura, šumarstvo, zdravstvena zaštita, ugostiteljstvo, vođenje domaćinstava/funkcionisanje objekata, proizvodnja tekstila i odeće, te transport i skladištenje.

Na kraju, i paralelno sa tim dešavanjima, izveštaji MOR-a otkrivaju značajan i rastući međunarodni pokret za primenu standarda rada na javno ugovaranje, kao i na privatno ugovaranje u javno-privatnim partnerstvima.⁴⁵ Oni se nazivaju raznim terminima, kao što su „održiva javna nabavka (OJN)“ ili „društvena razmatranja u ugovorima o javnoj nabavci“. Neki se pozivaju na osnovna načela i prava na radu MOR-a,⁴⁶ dok drugi daju konkretnije i praktične smernice, ali nijedna ne upućuje na Konvenciju br. 94 o radnim klauzulama javnih ugovora niti je u skladu sa njom.⁴⁷

2. Rizici prilikom zapošljavanja

Pored nalaza MOR-a, UNODC i razne nevladine organizacije, uključujući Institut za ljudska prava i poslovanje (IHRB) i Institut Issara, takođe su identifikovali zabrinutosti zbog nestandardnih oblika zapošljavanja i njihovih posledica po adekvatnu zaštitu radne snage u lancima snabdevanja. Kao što je primećeno u nedavnom MOR-ovom istraživanju lanaca snabdevanja, snabdevači mogu da odgovore na spoljne pritiske i nepredvidive rasporede proizvodnje korišćenjem nestandardnih oblika zapošljavanja kako bi se zadovoljila tražnja.⁴⁸ Takvi oblici zapošljavanja su se povećali u mnogim globalnim lancima snabdevanja. Potražnja se često zadovoljava, a fleksibilnost se povećava na različite načine, uključujući veću upotrebu ugovora o skraćenom, privremenom, povremenom radu i radu sa nula sati (zero-hour contracts).⁴⁹ Upotreba nestandardnih oblika zaposlenja predstavlja velike regulatorne izazove: poslodavci mogu odabrati da se ne pridržavaju zakonodavstva o zaštiti rada zbog nesigurne prirode narudžbina, a inspekcija rada se može suočiti sa poteškoćama u vezi sa radom od kuće, neformalnim dobavljačima radne snage ili složenim specifičnostima seoskog rada.

Osim toga, u tom MOR-ovom izveštaju izražene su ozbiljne zabrinutosti u vezi sa radnicima migrantima koji se često zapošljavaju na nestandardan način:

„Povećani prekogranični protok radnika takođe je doveo do većeg rizika od prinudnog rada i trgovine ljudima. Iako većina kompanija proaktivno izbegava ilegalne prakse zapošljavanja, postoji rizik da se mogu povezati sa prinudnim radom putem poslovnih veza sa dobavljačima (uključujući dobavljače radne snage) i ugovaračima koji mogu prikriti nezakonite postupke.“

Ključni problem je identifikovan u naplaćivanju radnicima naknada za zapošljavanje od strane agencija i posrednika u zapošljavanju. Naknade mogu da obuhvataju putne troškove, vize i administrativne troškove, kao i ostale neodređene troškove. Takve naknade mogu biti visoke i primorati radnike koji imaju ogromnu potrebu da iskoriste ekonomsku priliku da uzmu kredite sa visokim kamatama kako bi posrednicima platili samo da bi dobili posao. Prema IHRB-u, „visoke naknade za zapošljavanje mogu da ostave radnike u situacijama dužničkog ropstva, oblika prinudnog rada u kojem se zahteva nečiji rad kao sredstvo otplate zajma, pri čemu je pojedinac zarobljen u radu za koji dobija malu zaradu ili ne dobija ništa dok ne otplati dug“.⁵⁰

44 Verité, *Strengthening Protections against Trafficking in Persons in Federal and Corporate Supply Chains*, (Verité, January 2015).

45 “Labour Clauses in Public Contracts: Integrating the Social Dimension into Procurement Policies and Practices.” ILO. 2008. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_091400.pdf.

46 Godine 1998. MOR je usvojio Deklaraciju o osnovnim načelima i pravima na radu. U vreme kada se intenzivno raspravljalo o uključivanju socijalne klauzule u međunarodne trgovinske sporazume, MOR je bio pod pritiskom da iz svog velikog broja konvencija identifikuje one osnovne standarde rada kojima bi trebalo da se pridaje poseban značaj kao osnovnim instrumentima ljudskih prava. MOR-ova Deklaracija iz 1998. godine, oslanjajući se na relevantne konvencije, obuhvata slobodu udruživanja i efektivno priznavanje prava na kolektivno pregovaranje, eliminisanje svih oblika prinudnog ili obaveznog rada, efektivno ukidanje dečjeg rada i eliminisanje diskriminacije u vezi sa zapošljavanjem i zanimanjem.

47 2014 Interagency Roundtable on CSR. “Sustainable public procurement as a tool for promoting responsible business.” ILO. November 19, 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_323469.pdf.

48 ILO, *Decent Work in Global Supply Chains*, (Geneva: ILO, 2016 (as above)), paras. 66-74.

49 Termin ugovori „sa nula sati“ se odnose na ugovorne situacije u kojima radnik mora biti uvek dostupan, ali mu se plaća samo za sate rada koji je stvarno obavio.

50 “Recruitment Fees (IHRB Briefing).” IHRB. May 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: https://www.ihrb.org/uploads/briefings/2016-05%2C_IHRB_Briefing%2C_Recruit

Prema tome, prvo načelo iz „Načela iz Dake o migracijama sa dostojanstvom“ predviđa poštovanje ljudskih prava radnika migranata tokom rada u inostranstvu i glasi „radnicima migrantima se ne naplaćuju naknade“ i „poslodavac treba da snosi sve troškove regrutovanja i zapošljavanja“.⁵¹

Osim toga, u izveštaju o zapošljavanju iz 2017. godine, Međuverski centar za korporativnu odgovornost govori o eksploataciji sa kojom se suočavaju radnici migranti u globalnim lancima snabdevanja:

„Siromaštvo, raseljenost, nedostatak radnih mesta i nejednakost u zaradama stvaraju finansijska opterećenja za radnike na dnu globalnih lanaca snabdevanja koja ih mogu podstaći da prelaze granice u potrazi za poslom. MOR procenjuje da je preko 150 miliona radnika napustilo svoje zemlje tokom 2013. godine u potrazi za poslom i da se taj broj povećava svake godine. Neetički regruteri često radnicima naplaćuju iznose ekvivalentne hiljadama dolara da bi im obezbedili zaposlenje. Te naknade mogu da obuhvate niz usluga od radne prakse do orijentacije, prevoza do zemlje, dnevnog prevoza do radnog mesta, stanovanja i drugih usluga. Radnici migranti u strahu od deportacije, bez pristupa odgovarajućim mehanizmima za pritužbe u zemljama domaćinima, glavna su meta eksploatacije kao prinudni radnici. Ova eksploatacija ima više oblika, uključujući dužničko ropstvo, sredstvo obezbeđenja, ilegalno odbijanje od zarade i oduzimanje putnih isprava ili ograničeni pristup putnim ispravama poput pasoša, dozvola i viza čime se ograničava sloboda kretanja radnika.“⁵²

Druga istraživanja i iskustva nevladinih organizacija, poput Instituta Issara na Tajlandu, ukazuju na ranjivosti i eksploataciju radnika migranata radi nadoknađivanja manjka radne snage u raznim sektorima, uključujući građevinarstvo, poljoprivredu, morsku hranu i proizvodnju.⁵³ Neki od ovih radnika migranata se krijumčare preko granice do mesta rada, druge još u zemlji vrbuju posrednici u zapošljavanju koristeći siromaštvo, kulturne, socijalne i ekonomske barijere i imigracioni status. Mnogi od tih radnika završe zaposleni u proizvodnim postrojenjima koji su povezani sa lancima snabdevanja svetskih kompanija.

3. Rizici u pogledu transparentnosti u lancima snabdevanja

Svaka kompanija, naročito velike multinacionalne kompanije, mogu biti izložene riziku, posebno ako se one ili njihovi dobavljači oslanjaju na više nivoa ugovarača ili prodavaca. Neki sektori mogu da budu posebno izloženi riziku od trgovine ljudima i prinudnog rada, na primer poljoprivredu, industrija morske hrane, građevinarstvo ili hotelijerstvo i ugostiteljstvo. Poslednjih godina postoji obimna dokumentacija o teškoj eksploataciji radne snage u više sektora. Na primer, od 2016. godine Ministarstvo rada SAD procenjuje da bi 139 roba iz 75 zemalja moglo da bude rezultat prinudnog ili dečjeg rada.⁵⁴ Iako je došlo do znatnog povećanja baze znanja koja se odnosi na učestalost trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u poslovnim lancima snabdevanja, i dalje postoje znatna ograničenja, uključujući postizanje vidljivosti u donjim segmentima lanaca snabdevanja i dobijanje tačnijih procena rasprostranjenosti na globalnom nivou, nacionalnom nivou i nivou specifičnom za sektor.

Međutim, postoji i nekoliko pozitivnih trendova. Pre svega, postoji jasno shvatanje da poslovne organizacije, kao i vlade, imaju odgovornosti u oblasti ljudskih prava. Na međunarodnom nivou, ovo shvatanje je najjasnije izraženo u Vodećim načelima UN-a o ljudskim pravima od njihovog usvajanja 2011. godine i u raznim mehanizmima uspostavljenim da bi se obezbedila praktična primena ovih standarda na svim nivoima. Takođe je primećen porast tendencije velikih kompanija da se u svojim kodeksima ponašanja pozivaju na zaštitu standarda rada u okviru svojih dobrovoljnih napora za promovisanje društveno odgovorne poslovne prakse. Glavne kompanije su sada spremnije da priznaju rizik od trgovine ljudima i prinudnog rada u svojim proširenim lancima snabdevanja i da preduzmu korake za otklanjanje svih problema koje otkriju.

Odgovorne kompanije pozivaju vlade da stvore jednake uslove kroz transparentnost u zakonodavstvu o lancima snabdevanja i smatraju da to utiče na poboljšanje njihove detaljne analize ljudskih prava u skladu sa standardom dužne pažnje (human rights due diligence). Na primer, kompanije članice Inicijative za etičku trgovinu (ETI) i Britanskog maloprodajnog konzorcijuma u Ujedinjenom Kraljevstvu pisale su premijeru pozivajući ga da usvoji zakonodavstvo o transparentnosti. Godinu dana nakon donošenja zakona, studija koju su sprovedli ETI i Hult Business School pokazala je da je 50% više viših rukovodilaca u kompanijama

51 “Dhaka principles: for migration with dignity.” IHRB. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.ihrb.org/dhaka-principles/hYMYT/OaMRf/>.

52 “Best practice guidance on ethical recruitment of migrant workers.” Interfaith Center on Corporate Responsibility. April 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.iccr.org/sites/default/files/iccrsbestpracticeguidanceethicalrecruitment05.09.17_final.pdf.

53 Marshall, Phil. “Slavery free recruitment systems: A landscape analysis of fee-free recruitment initiatives.” Issara Institute. September 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: https://media.wix.com/ugd/5bf36e_47b2c5880148494c88101734aba21d45.pdf.

54 “List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor.” United States Department of Labor. 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/list-of-goods/>.

uključeno u upravljanje rizicima modernog ropstva, trgovine ljudima i dečjeg rada.⁵⁵ Međutim, važno je imati na umu da su neke nevladine organizacije izrazile zabrinutost za to da kompanije često mogu ispunjavati zahteve u pogledu transparentnosti tako što će prijaviti minimalne napore. Kao što je rezimirano u ovom dokumentu, takva obelodanjivanja moraju biti sveobuhvatna i popraćena nadzorom i praćenjem da bi bila smisljena.

Pored toga, institucionalni investitori takođe vrše pritisak na javna preduzeća da se bave pitanjima ljudskih prava. Na primer, Međuverski centar za korporativnu odgovornost je pokrenuo Investitorsku alijansu za ljudska prava da „izgradi platformu za kolektivnu akciju koja omogućava brzu mobilizaciju velike grupe investitora da se zalažu za rešavanje hitnih pitanja u oblasti poslovanja i ljudskih prava. Članovi Alijanse će se baviti kritičnim izazovima javne politike, kao i novim rizicima u vezi sa ljudskim pravima koji proizlaze iz korporativnog poslovanja i lanaca snabdevanja.“⁵⁶

Kompanije primenjuju razne metode sprovođenja detaljne analize u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence), uključujući istraživanja subjekata u svojim lancima snabdevanja. Revizije kojima se proveravaju prakse dobavljača u pogledu radne snage i zaštite životne sredine, tehnologije koje uzimaju u obzir „glas radnika“ i saradnja različitih sektora koja uključuje deljenje podataka o dobavljačima pokazale su dobar potencijal, ali i ograničenja. Transparentnost stoga znači da kompanije treba da obelodane koje napore ulažu da bi prikazale rizike od radne eksploatacije u svojim lancima snabdevanja u cilju informisanja država, investitora i potrošača.

b. Mandati, obaveze i obelodanjivanja

Obaveze zemalja učesnica da spreče trgovinu ljudima, istraže je i kazne učinioce definisane su u raznim međunarodnim dokumentima. Zemlje učesnice zatim prenose ove međunarodne obaveze koje se odnose na trgovinu ljudima na kompanije primenjujući nacionalne zakone i politike.⁵⁷ Glavni dokument o trgovini ljudima je Protokol iz Palerma kojim se definiše obaveza sprečavanja trgovine ljudima u članu 9. tako što se od država zahteva da uspostave sveobuhvatne politike i programe. Sprečavanje takođe znači da države imaju obavezu da obeshrabre prakse kojima se nenamerno jačaju svi oblici eksploatacije (član 9, stav 5). Politike javnih nabavki takođe sadrže obaveze ugovarača koje angažuje država, uključujući zahteve za obelodanjivanjem napora koje ulažu u borbu protiv trgovine ljudima u lancima snabdevanja i praćenje zapošljavanja.⁵⁸

1. Obaveze država i privrednih društava u pogledu ljudskih prava

Obaveze država u pogledu ljudskih prava su definisane i u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima i često se opisuju kao trostruka obaveza poštovanja, zaštite i ostvarivanja ljudskih prava:

- obaveza poštovanja znači da države ne smeju ometati ili ograničavati uživanje ljudskih prava;⁵⁹
- obaveza zaštite znači da se od država zahteva da zaštite pojedince i grupe od kršenja ljudskih prava od strane privatnih subjekata u odnosu na fizička lica, te da preduzmu razumne mere da bi ta dela sprečile.⁶⁰

Međutim, ove obaveze se moraju primeniti kroz sprovođenje režima politike i mehanizama izvršenja. Prema tome, javni organi imaju mogućnost da obezbede da preduzeća koja vlade snabdevaju robom i uslugama na osnovu ugovora ispunjavaju svoje obaveze u pogledu ljudskih prava u svojim lancima snabdevanja. Na primer, Savet Evrope (SE) preporučuje svojim državama članicama da procene mere koje preduzeća preduzimaju i da izreknu kazne za one koji ne poštuju ljudska prava. 6161 Na primer, SE preporučuje da države:

55 "Corporate leadership on modern slavery." Ethical Trading Initiative. October 28, 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.ethicaltrade.org/resources/corporate-leadership-modern-slavery>.

56 "ICCR launches new Alliance to amplify global investor influence on human rights." Interfaith Center on Corporate Responsibility. October 18, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.iccr.org/iccr-launches-new-alliance-amplify-global-investor-influence-human-rights>.

57 Generalna skupština Ujedinjenih nacija, *Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom*, A/70/260 (3. avgust 2015. godine), stav 40.

58 "Ending Exploitation. Ensuring that Businesses do not Contribute to Trafficking in Human Beings: Duties of States and the Private Sector." OSCE. November 03, 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.osce.org/secretariat/126305>.

59 "International Human Rights Law." OHCHR. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/InternationalLaw.aspx>.

60 de Schutter, Olivier, *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary* (Cambridge University Press 2010), str. 365-366.

61 SE - Upravni odbor za ljudska prava Komitet ministara, Eksplanatorni memorandum uz Preporuku CM/REC (2016) br. 3 Komiteta ministara državama članicama o ljudskim pravima i poslovanju, (CM/2016) 18-addfinal, stav 39.

*„...primene dodatne mere da bi zahtevale od preduzeća da poštuju ljudska prava, uključujući, po potrebi, sprovođenjem detaljne analize ljudskih prava, [...] kada države članice [...] obavljaju poslovne transakcije sa preduzećima, uključujući i putem zaključivanja ugovora o javnim nabavkama”.*⁶²

Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) identifikovao je ovu obavezu država članica SE da usvoje preventivne mere u cilju zaštite ljudskih prava kao „pozitivnu obavezu“. Država takođe ima ovu obavezu da pruži zaštitu usvajanjem posebnih zakona kada fizičko lice ili subjekt, poput kompanije, krši prava drugih lica.⁶³ U odluci u predmetu Rancev protiv Kipra i Ruske Federacije, ESLJP je definisao obavezu postupanja (pozitivnu obavezu) kao obavezu usvajanja zakona kojim se trgovina ljudi definiše kao krivično delo, te obavezu zaštite prava žrtava trgovine ljudima i sprečavanja trgovine ljudima.⁶⁴ Pozitivna obaveza uključuje obavezu država da sprovedu „adekvatne mere za regulisanje preduzeća koja se često koriste kao pokriće za trgovinu ljudima”.⁶⁵ ESLJP je takođe smatrao da su države odgovorne za kršenja ljudskih prava od strane preduzeća.⁶⁶ Na primer, 2017. godine, ESLJP je presudio u slučaju Čauduri i drugi protiv Grčke da država „nije ispunila svoje obaveze“ kako bi sprečila trgovinu ljudima, zaštitila žrtve i ispitala odgovorne“. Slučaj je uključivao 42 muškarca iz Bangladeša kojima je uskraćena naknada za rad na farmi jagoda u južnoj Grčkoj.⁶⁷

Obaveze država da zaštite osobe od štetnih radnji preduzeća dalje su definisane u pravno neobavezujućem Okviru o poslovnim i ljudskim pravima „zaštiti, poštuju i otkloni“ koji je izradio profesor Džon Ragi, bivši specijalni predstavnik generalnog sekretara UN-a.⁶⁸ U Vodećim načelima o poslovanju i ljudskim pravima (UNGP) koje je on izradio precizira se sledeće:⁶⁹

- obaveza država da pruže zaštitu od kršenja ljudskih prava;
- odgovornost kompanija da poštuju ljudska prava;
- obaveza država i kompanija da obezbede pristup pravnim sredstvima za lica koja su pretrpela kršenje ljudskih prava u vezi sa poslovanjem i da navedu sredstva sudske i vansudske pravne zaštite.

Država mora izbegavati kršenje ljudskih prava usvajanjem delotvornih politika, zakona ili propisa koji se tiču poslovnog ponašanja. Ostala relevantna Vodeća načela uključuju UNGP 4 koje je usredsređeno na državna preduzeća ili ona koja dobijaju znatnu podršku i usluge državnih agencija; UNGP 5 koje se odnosi na privatizovano pružanje usluga, što može da bude oblast visokog rizika od trgovine ljudima, između ostalog i u zdravstvu i UNGP 8 koje pokriva koherentnost politike i pomoć preduzećima putem relevantnih informacija, obuke i podrške. Deo ove obaveze izbegavanja kršenja ljudskih prava se nalazi u UNGP 6: „Države treba da promovišu poštovanje ljudskih prava od strane preduzeća sa kojima imaju poslovne transakcije.”⁷⁰ U Vodećim načelima se naglašava značaj javnih nabavki i mogućeg korišćenja ugovornih odredbi kojima bi se obezbedilo poštovanje ovih načela.

U Vodećim načelima se takođe ističe odgovornost kompanija za poštovanje ljudskih prava. U tu svrhu, prema UNGP 17, preduzeća treba da sprovede detaljnu analizu ljudskih prava kojom će proaktivno oceniti uticaj koji će njihove poslovne aktivnosti imati na ljudska prava. Detaljna analiza ljudskih prava koju sprovede preduzeća takođe treba da pokaže kako će se rešavati svi neželjeni problemi koji se otkriju. Države zatim treba da obezbede da preduzeća ispunjavaju ovu obavezu. Postoje različiti pristupi tome kako obezbediti da preduzeća sprovede detaljne analize ljudskih prava. Na primer, države mogu:

- kreirati pravnu odgovornost za preduzeća (npr. krivičnu odgovornost, građansku odgovornost ili administrativne kazne) kada krše ljudska prava;
- uspostaviti podsticaje ili beneficije za preduzeća koja pokazuju proaktivne prakse detaljne analize u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence);

62 SE - Komitet ministara, Preporuka CM/REC (2016) br. 3 Komiteta ministara državama članicama o ljudskim pravima i poslovanju, usvojena 2. marta 2016. godine, stav 22.

63 Methven O'Brien, Claire, "Essential services, public procurement and human rights in Europe", *University of Groningen Faculty of Law Research Paper Series 22/2015*, January 2015, str. 5.

64 Rancev protiv Kipra i Ruske Federacije, Predstavka br. 25965/04 (ESLJP, 10. maj 2010. godine).

65 Rancev protiv Kipra i Ruske Federacije, Predstavka br. 25965/04 (ESLJP, 10. maj 2010. godine), stav 284.

66 Methven O'Brien, Claire, "Essential services, public procurement and human rights in Europe", *University of Groningen Faculty of Law Research Paper Series 22/2015*, January 2015, str. 5.

67 Čauduri i drugi protiv Grčke. UNODC. 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: https://www.unodc.org/cld/case-law-doc/traffickingpersonscrimetype/_irb/2017/chowdury_and_others_v._greece.html?lng=en&tmpl=sherloc.

68 "Report of the Special Representative of the Secretary-General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises, John Ruggie— Protect, Respect and Remedy: A Framework for Business and Human Rights", A/HRC/8/5 (7 April 2008).

69 Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and Transnational corporations and Other Business Enterprises, John Ruggie, "Guiding Principles on Business and Human Rights – Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework, A/HRC/17/31 (2011), u daljem tekstu Vodeća načela Ujedinjenih nacija (UNGP).

70 Ibid, str. 8.

- podstaći detaljnu analizu ljudskih prava putem jačanja mehanizama transparentnosti i obelodanjivanja (npr. obavezujući preduzeća da objave izveštaje o svojim politikama i preduzetim naporima u borbi protiv trgovine ljudima).⁷¹

Iako Vodeća načela Ujedinjenih nacija nisu pravno obavezujuća, dobila su visok nivo međunarodne podrške, a dokumenti drugih međunarodnih organizacija su usklađeni sa Vodećim načelima Ujedinjenih nacija. Na primer, Smernice za multinacionalna preduzeća Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) (izrađene 1976. godine) sadrže preporuke vlada preduzećima o korporativnoj odgovornosti i predstavljaju referentni dokument za odgovorno poslovno ponašanje širom sveta. Poslednja revizija Smernica iz 2011. godine dovela je do uključivanja posebnog poglavlja o ljudskim pravima usklađenog sa Vodećim načelima UN-a, a proširena je odgovornost i na poslovne odnose i lance snabdevanja.

Pored toga, Smernice prati i jedinstveni vansudski mehanizam za podnošenje pritužbi - nacionalne kontakt tačke (NKT). Od vlada koje su se pridržavale Smernica zahteva se da uspostave NKT u svojim zemljama da bi promovisale Smernice i rešavale slučajeve navodnih kršenja Smernica, uključujući trgovinu ljudima u globalnim lancima snabdevanja. Do januara 2018. godine, 48 zemalja se pridržavalo Smernica OECD-a, uključujući 32 zemlje učesnice OEBS-a i 8 partnera za saradnju.

Drugi važan deo sprovođenja Smernica OECD-a je rad na pružanju smernica preduzećima o tome kako da u praksi primene preporuke iz Smernica, kroz lance snabdevanja, u određenim sektorima. Za sada postoje OECD-ove smernice za industriju minerala, ekstraktivnu industriju, poljoprivredu, industriju odeće i obuće⁷² i finansijski sektor (institucionalni investitori). Ovaj rad, koji se sprovodi u multiakterskim okruženjima, obuhvata izradu smernica i, kada se usvoje, podršku u njihovom sprovođenju, uključujući godišnje skupove na kojima se sastaju vlade, preduzeća i zainteresovane strane.⁷³ OECD trenutno radi na izradi opštih, međusektorskih due diligence smernica za odgovorno poslovno ponašanje u skladu sa standardom dužne pažnje, koje bi trebalo da budu završene sredinom 2018. godine.

<http://mneguidelines.oecd.org/>

2. Odgovornost pravnog lica i obelodanjivanje informacija

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala takođe obavezuje države da uspostave krivičnu, građansku ili administrativnu odgovornost pravnih lica za učestvovanje u „teškim krivičnim delima u koje je umešana grupa za organizovani kriminal“ (član 10. stav 1) i za krivična dela koja se odnose na trgovinu ljudima kako je utvrđeno u Protokolu iz Palerma.⁷⁴ Na regionalnom nivou, Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima uspostavlja odgovornost pravnog lica za trgovinu ljudima (član 22. Konvencije SE protiv trgovine ljudima).⁷⁵ Međutim, ove odredbe se u praksi primenjuju prilično retko: GRETA, telo za praćenje primene Konvencije, identifikovala je samo u nekoliko država članica SE slučajeve koji se odnose na krivičnu odgovornost pravnih lica u vezi sa trgovinom ljudima.⁷⁶

Povezujući obaveze koje proizlaze iz međunarodnih dokumenata u vezi sa trgovinom ljudima sa obavezom država da pruže zaštitu, kako je definisano u Vodećim načelima UN-a o poslovanju i ljudskim pravima, Specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za trgovinu ljudima je potvrdio merila i pokazatelje za obezbeđivanje lanaca snabdevanja u kojima nema trgovine ljudima. Ove smernice treba da pomognu preduzećima u sprovođenju detaljne analize u svojim lancima snabdevanja kako bi otkrila i sprečila incidentate trgovine ljudima, te tako ispunila međunarodne obaveze i primenila međunarodna načela.⁷⁷

U junu 2013. godine, Savet za ljudska prava je usvojio rezoluciju kojom poziva države i preduzeća da ojačaju zakonodavstvo i inicijative u cilju suzbijanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.⁷⁸ Izvestilac je preporučio državama da preduzmu sledeće mere:

71 De Schutter, Olivier et al., *Human Rights Due Diligence: The Role of States* (2012), str. 60.

72 Smernice OECD-a za primenu dužne pažnje za odgovorne lance snabdevanja mineralima iz ratnih zona i zona visokog rizika; Smernice OECD-a za primenu dužne pažnje za značajan angažman zainteresovanih strana u ekstraktivnom sektoru, Smernice OECD/FAO-a za odgovorne poljoprivredne lance snabdevanja i Smernice OECD-a za primenu dužne pažnje za odgovorne lance snabdevanja u sektoru odeće i obuće.

73 „Smernice OECD-a za multinacionalna preduzeća.“ OECD. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://mneguidelines.oecd.org/sectors/>.

74 Gallagher Anne, Skrivankova, Klara, “Human Rights and Trafficking in Persons – 15th Informal ASEM Seminar on Human Rights” (2015), str. 62.

75 Savet Evrope, Serija evropskih ugovora (CETS) br. 197, usvojen 16. maja 2005. godine, stupio na snagu 1. februara 2008. godine (u daljem tekstu: Konvencija SE o borbi protiv trgovine ljudima).

76 SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj o sprovođenju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima za Belgiju, GRETA (2013) 14 (Strazbur: GRETA, 2013), stav 208; SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj o sprovođenju Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima za Kipar, GRETA (2015) 20 (Strazbur: GRETA, 2015), stav 135; SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj koji je dostavila Rumunija o merama za sprovođenje preporuke Komiteta strana potpisnica, GRETA (2014) 9, (GRETA, 2014), str. 26; SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj o sprovođenju Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima za Sloveniju, GRETA (2013) 20, (GRETA, 2013), stav 156.

77 Savet za ljudska prava, „Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom - Ekspertske konsultacije o trgovini ljudima i globalnim lancima snabdevanja“, A/HRC/23/48/Add. 4 (4. mart 2013. godine).

78 Savet za ljudska prava, „Trgovina ljudima, posebno ženama i decom: naponi za borbu protiv trgovine ljudima u lancima snabdevanja preduzeća“, A/HRC/RES/23/5 (19. june 2013. godine).

- da uspostave opšta pravila kojima od kompanija zahtevaju da poštuju ljudska prava;
- da revidiraju svoje politike javnih nabavki da bi uključile pitanja trgovine ljudima;
- da primene i dodatno jačaju zahteve u pogledu objavljivanja informacija od strane preduzeća kojima se propisuje obaveza da izveštavaju o svojim politikama i praksama borbe protiv trgovine ljudima;
- da uspostave sistem izdavanja dozvola agencijama za zapošljavanje kako bi se izbeglo opterećivanje radnika naplaćivanjem naknada za zapošljavanje.⁷⁹

U ograničenom broju slučajeva, vlade su usvojile specifične zakone, propisujući zakonske obaveze kompanija da objave svoje mere za suzbijanje trgovine ljudima. Na primer, odredba o transparentnosti u lancima snabdevanja iz Zakona o modernom ropstvu Ujedinjenog Kraljevstva iz 2015. godine propisuje obavezu za sve kompanije iznad određenog praga da izveštavaju o merama koje su preduzele da bi rešile ove oblike kršenja prava u svojim lancima snabdevanja.⁸⁰ Francuski propis „Devoir de Vigilance” ili Zakon o obavezama dužne pažnje matičnih društava i društava naručilaca propisuje obavezu izveštavanja i praćenja za multinacionalne kompanije.⁸¹ Slično tome, u februaru 2017. godine holandski parlament je predstavio predlog zakona kojim se predviđa obaveza detaljne analize/dužne pažnje kompanija kako bi utvrdile rasprostranjenost dečjeg rada u svojim lancima snabdevanja.⁸² Federalni komitet je preporučio i da australijski parlament usvoji Zakon o modernom ropstvu kojim se „od velikih kompanija zahteva da eliminišu prinudni rad i trgovinu ljudima u Australiji”.⁸³ Razmatranje usvajanja Zakona o modernom ropstvu od strane australijskog parlamenta uključuje i odredbe o javnim nabavkama.⁸⁴

U oblasti javnih nabavki, Federalna uredba o nabavkama SAD-a (FAR) je nekoliko godina sadržala obavezu da se u sve vladine ugovore u SAD-u doda odredba o zabrani trgovine ljudima. Uredba je ažurirana 2015. godine, u skladu sa Izvršnom naredbom (EO) 13627 bivšeg predsednika SAD-a Baraka Obame⁸⁵ u kojoj se navodi niz zabranjenih praksi i obaveza da se za ugovore iznad određenog praga vrednosti koji se sprovode van SAD-a izrade planovi usklađenosti i sertifikacije.⁸⁶ Pored toga, EO 13126 „Zabrana kupovine proizvoda proizvedenih prinudnim ili najamnim dečjim radom” je izdata 1999. godine da bi se obezbedilo da federalne agencije SAD-a ne nabavljaju robu proizvedenu korišćenjem prinudnog ili najamnog dečjeg rada.

Drugi primer iz SAD-a je evolucija Smut-Holijevog carinskog zakona koji je od 1930. godine zabranio da roba proizvedena korišćenjem prinudnog rada ulazi u Sjedinjene Američke Države. Međutim, zakon je sadržavao izuzetak koji je omogućavao uvoz robe u slučaju kada je „potražnja u SAD-u premašivala domaću proizvodnju.” Ovaj izuzetak je izbrisan iz zakona 2016. godine, čime je povećana sposobnost Carinske i granične zaštite SAD-a da spreči uvoz u SAD proizvoda proizvedenih korišćenjem prinudnog rada.

Usvajanje i uvođenje ovih zakona i naredbi predstavlja rastući trend država koje očekuju da kompanije koje posluju u njihovim jurisdikcijama budno paze na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije u svojim lancima snabdevanja. Upravo u kontekstu vodećih načela, zakona o obelodanjivanju informacija i određenih obaveza država u ovom izveštaju se navode određene smerice za ostvarivanje cilja eliminisanja prinudnog i izrabljivačkog rada u lancima snabdevanja.

79 Generalna skupština Ujedinjenih nacija, *Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom*, A/70/260 (3. avgust 2015. godine), stav 40.

80 Zakonodavstvo Ujedinjenog kraljevstva je i samo pod snažnim uticajem *Zakona o transparentnosti u lancima snabdevanja u Kaliforniji* (SB 657) koji je usvojen u državi SAD-a Kaliforniji u septembru 2010. godine, a stupio je na snagu u januaru 2012. godine. Zakon zahteva od kompanija koje posluju u Kaliforniji i čiji je godišnji promet veći od 100 miliona USD da objavljuju informacije o svojim naporima da obezbede da u njihovim lancima snabdevanja nema ropstva i trgovine ljudima i da pruže obuku svom osoblju na ovu temu.

81 International Bar Association, Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.ibanet.org/Article/NewDetail.aspx?ArticleUid=1324a0d4-268f-40d1%E2%80%91ad30%E2%80%91f863ba212d39>.

82 Altschuller, Sarah A., and Amy K. Lehr. “Proposed Dutch Legislation on Child Labor Due Diligence: What You Need to Know.” *Corporate Social Responsibility and the Law*. August 24, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.csrandthelaw.com/2017/08/24/proposed-dutch-legislation-on-child-labor-due-diligence-what-you-need-to-know/>.

83 Guilbert, Kieran. “Australia urged to follow UK’s lead in adopting tough anti-slavery law.” *Reuters*. December 7, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.reuters.com/article/us-australia-slavery-lawmaking/australia-urged-to-follow-uks-lead-in-adopting-tough-anti-slavery-laws-idUSKBN1E121H>.

84 “Inquiry into establishing a Modern Slavery Act in Australia.” *Parliament of Australia*. 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.aph.gov.au/modernslavery>.

85 “Federal Acquisition Regulation; Ending Trafficking in Persons.” *Federal Register: The Daily Journal of the United States Government*. 2015. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.federalregister.gov/documents/2015/01/29/2015-01524/federal-acquisition-regulation-ending-trafficking-in-persons>.

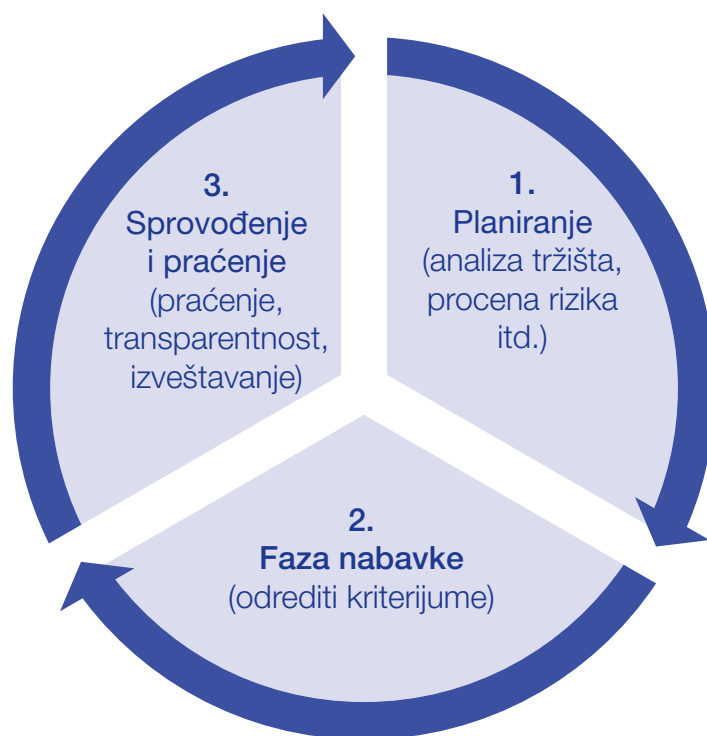
86 Važno je napomenuti da izvršna naredba i sprovedbena uredba sadrže niz aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima koje su zabranjene federalnim ugovaračima, zaposlenima kod ugovarača, podugovaračima i zaposlenima kod podugovarača. Tu spadaju: korišćenje obmanjujućih ili prevarnih praksi zapošljavanja u procesu zapošljavanja radnika; naplaćivanje radnicima troškova zapošljavanja; uništavanje, prikrivanje, oduzimanje identifikacionih isprava zaposlenih ili na drugi način uskraćivanje pristupa njihovim identifikacionim ispravama, kao što su pasoši ili vozačke dozvole; i (za delove ugovora ili podugovora koji se obavljaju van Sjedinjenih Američkih Država), neplaćanje troškova prevoza po završetku zaposlenja za zaposlenog koji nije državljanin zemlje u kojoj se posao obavlja i koji je doveden u tu zemlju da bi radio na osnovu ugovora sa Vladom SAD-a ili sa podugovaračem. Za ugovore u vrednosti većoj od 500.000 USD koji se izvršavaju van SAD-a takođe je potreban plan usklađenosti srazmeran veličini i složenosti ugovora, koji obuhvata jasno razgraničene komponente, uključujući stanovanje, planove zapošljavanja i zarade, mehanizme putem kojih radnici mogu da prijave kršenja prava, kao i godišnju sertifikaciju ugovarača koja, između ostalog, pokazuje da se poštuje pravilo i da je sproveden plan usklađenosti.

Smernice

a. Koraci uključeni u javne nabavke

Postoji mnogo koraka uključenih u javne nabavke koji su sadržani u ove tri opšte kategorije:

1. Faza planiranja

Izvor: Švedska nacionalna agencija za javne nabavke

Ova faza uključuje identifikovanje potreba, utvrđivanje vrsta procesa nabavki i identifikovanje svih rizika u vezi sa ljudskim pravima. Kada se primi novi zahtev za nabavku proizvoda ili usluge, relevantna kategorija se analizira da bi se utvrdio njen strateški značaj. Strateški značaj se utvrđuje na osnovu nekoliko parametara, uključujući sve negativne socijalne i ekološke uticaje, populaciju na koju će uticati, značaj za aktivnosti u regionu, aspekte isporuke, vrednost ugovora, trajanje ugovora i složenost robe i usluga. Nadgledanje i praćenje usklađenosti sa propisima često predstavlja izazov koji zahteva vreme, stručnost i resurse. Prema tome, važno je predvideti ovu fazu procesa u ranoj fazi nabavke.

2. Faza nabavke

Na osnovu podataka sakupljenih u fazi planiranja, može se pripremiti konkursna dokumentacija. U skladu sa pravnim okvirom, nabavka počinje pozivom za podnošenje ponuda, nakon čega slede priznavanje kvalifikacije ponude, evaluacija ponuda, pregovaranje po potrebi i dodela ugovora. Da bi se obezbedila odgovornost ugovarača za zaštitu ljudskih prava, socijalni kriterijumi, uključujući kriterijume ljudskih prava, mogu se utvrditi kao kvalifikacija dobavljača, tehničke specifikacije, kriterijumi za dodelu ili posebni ugovorni uslovi. Nakon evaluacije ponuda, služba koja vrši nabavku odlučuje kojem ponuđaču ili ponuđačima će se dodeliti ugovor ili ugovori.

3. Sprovođenje i praćenje

Svrha sprovođenja i praćenja je da se prati izvršenje ugovora da bi se obezbedilo da dobavljač ispunjava uspostavljene zahteve. Ugovarač mora izveštavati o tome kako ispunjava kriterijume održivosti koji zahtevaju punu transparentnost. Zahtevi u pogledu izveštavanja će se razlikovati u svakom ugovoru, pri čemu kod ugovora niskog rizika možda neće ni postojati takvi zahtevi. Ugovorno telo će proceniti sposobnost dobavljača da obezbedi ispunjenost utvrđenih kriterijuma, na primer u vezi sa osnovnim ljudskim pravima, i da preduzme akciju ako je potrebno da rešava preostale probleme.

b. Politike javnih nabavki, posebne smernice

---

1. Preporuka br. 1: Preduzeti akciju tokom planiranja i sprovesti procene rizika

---

U fazi planiranja nabavke važno je da javni organi identifikuju kategorije proizvoda ili usluga kod kojih postoji najveća verovatnoća da će doći do kršenja ljudskih prava, naročito trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Procene rizika mogu da pomognu u procenjivanju u kojoj su meri lanci snabdevanja robom ili proizvodima poznati javnim organima kao ranjivi i stoga zahtevaju veću kontrolu kroz detaljniju analizu. Na osnovu te procene rizika, mogu se uključiti i prilagoditi dodatni koraci u procesu nabavke. Kada se vrši nabavka rizičnih proizvoda, kao što je kafa ili informaciona tehnologija, ili usluge poput izgradnje, procenom rizika se može utvrditi da li postoji potreba za određenim merama za rešavanje pitanja radne eksploatacije u lancu snabdevanja.

Tada je važno da javni organi rade sa dobavljačima u područjima visokog rizika da bi izgradili kolektivni kapacitet za mapiranje, istragu i ublažavanje identifikovanih rizika. Naime, umesto da se sumnjivim kompanijama samo uskrati mogućnost da daju ponude za projekte, iskreno priznavanje izazova, razvijanje korektivnih mera i deljenje informacija mogu da dovedu do saradnje kojom će se pokrenuti poboljšanja kod podugovarača i prodavaca koji posluju u tim područjima visokog rizika.

Postoje alati koje su izradili javni organi, odnosno koji su izrađeni za javne organe kako bi bolje planirali uzimajući u obzir rizike od trgovine ljudima. Norveška agencija za državnu upravu, Difi, sastavila je javno dostupan spisak visokorizičnih

Studije slučaja:

Etički kriterijumi kao deo selekcionog postupka - Primer iz Norveške

Jugoistočna regionalna zdravstvena uprava Norveške je uključila etičke kriterijume u selekcionu postupak u 2013. godini. Ponuđači moraju biti u mogućnosti da obelodane svoj lanac snabdevanja, uključujući sve dobavljače koji doprinose proizvodnji proizvoda i njihovu lokaciju. Pored toga, ponuđači moraju pokazati da imaju adekvatan sistem praćenja, na primer putem provera podugovarača i dobavljača u lancu snabdevanja.

* *Health Care Without Harm, Sustainable Public Procurement in European Healthcare, (2014), str. 8-9.*

Socijalne klauzule u tehničkim specifikacijama - Primer iz Španije

Godine 2009. grad San Sebastijan je uključio socijalne klauzule u tehničke specifikacije javne nabavke odeće i obuće. Socijalne klauzule su obuhvatale usklađenost sa standardima MOR-a i verifikaciju. Ako ponuđači nisu mogli da dokažu usklađenost, bili su isključeni iz postupka.

proizvoda za službenike koji se bave javnim nabavkama⁸⁷ U Instrumentu za odgovornu nabavku američkog Stejt departamenta takođe se identifikuju kategorije rizika.⁸⁸ „Mobilna aplikacija “Sweat & Toil: Child Labor, Forced Labor, and Human Trafficking Around the World” (Znoj i napor: dečji rad, prinudni rad i trgovina ljudima širom sveta) koju je izradilo Ministarstvo rada SAD-a sadrži lako dostupne informacije o dečjem i prinudnom radu za svaku zemlju.⁸⁹ Baza podataka LinkUP je drugi instrument koji koriste gradovi i okruzi u SAD-u za službeno objavljivanje svojih snabdevača/lanaca snabdevanja prilikom kupovine tekstila za javne organizacije.⁹⁰ „Zaštita ljudskih prava u lancu snabdevanja: vodič za praktičare u oblasti javnih nabavki” je publikacija Univerziteta Grinič koja isto može da pomogne u proceni rizičnih tačaka, naročito za trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije, u lancima snabdevanja. Još jedan resurs je Modul o odgovornom poslovnom ponašanju na portalu Sustainable Facilities Tool koji pruža informacije o najboljim praksama pre i posle dodele ugovora.⁹¹

Ponuđači moraju dostaviti izjavu u kojoj garantuju da će proizvodnja u čitavom lancu snabdevanja biti u skladu sa standardima osnovnih konvencija MOR-a. Pored toga, oni moraju obelodaniti ko su im podugovarači i dobavljači.

Projekat LANDMARK, *Dobre prakse u društveno odgovornim javnim nabavkama - pristupi verifikaciji iz čitave Evrope* (Konzorcijum LANDMARK, 2012), str. 17.

Obaveza dostavljanja „socijalnog koncepta“ od ponuđača - Primer iz Nemačke

Ponuda za IT hardver za nekoliko saveznih država u Severnoj Nemačkoj takođe uključuje „socijalni koncept“ koji ponuđači moraju dostaviti. U ovom konceptu treba da se objasni kako ponuđači obezbeđuju primenu osnovnih konvencija MOR-a u svom lancu snabdevanja. U ponudi su se uglavnom ocenjivali cena i kvalitet. 10% kriterijuma za kvalitet dodeljivani su za socijalni koncept. Sam koncept je morao ispuniti kriterijume prihvatljivosti i mere za verifikaciju koje bi mogle da obuhvate eksterne revizije. Što se tiče prihvatljivosti, od ponuđača je traženo da obelodane svoje podugovarače i dobavljače.

*Projekat LANDMARK, *Dobre prakse u društveno odgovornim javnim nabavkama - pristupi verifikaciji iz čitave Evrope* (Konzorcijum LANDMARK, 2012), str. 9-11.

Preporuka br. 1: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da sprovedu procene da bi identifikovale robu i usluge koje predstavljaju rizike od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;**
- ▶ **da odrede prioritete u pogledu robe i usluga koji zahtevaju neodložnu pažnju;**
- ▶ **da sarađuju sa dobavljačima u izradi specifičnih planova za sprečavanje i ublažavanje;**
- ▶ **da obezbede resurse za obuku o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije za sve osoblje za nabavku, sprovođenje programa i drugo osoblje koje je uključeno u javne nabavke;**
- ▶ **da omoguće saradnju između službenika odgovornih za politike javnih nabavki i suzbijanja trgovine ljudima i da kreiraju radna mesta koja će povezati te dve stvari.**

Kršenje međunarodno priznatih ljudskih prava može da bude i jedan aspekt kriterijuma za isključivanje ponuđača iz dodele ugovora o javnoj nabavci.

87 “Information about High-Risk Products.” Difi. January 27, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.anskaffelser.no/english/socially-responsible-public-procurement/information-about-high-risk-products>.

88 Za više informacija videti: <https://www.responsiblesourcingtool.org/>.

89 “Sweat & Toil: Child Labor, Forced Labor, and Human Trafficking Around the World.” United States Department of Labor. 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.dol.gov/dol/apps/ilab.htm>.

90 Za više informacija videti: <http://buysweatfree.org/linkup>

91 Za više informacija videti: <https://sftool.gov/plan/545/responsible-business-conduct>

2. Preporuka br. 2: Postaviti standarde tokom dodele ugovora kojima se upravljaju i ublažavaju rizici od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja javnih organa

Javni organi mogu da iskoriste svoju kupovnu moć kod dobavljača i zahtevaju od njih da primenjuju etički odgovorne standarde.⁹²92 Faza postupka javne nabavke u kojoj su postavljeni kriterijumi za dodelu ugovora predstavlja priliku da se obezbedi poštovanje standarda ljudskih prava. Prilikom razmatranja ugovora, socijalni i etički zahtevi, uključujući zahteve za poštovanje ljudskih prava, takođe mogu da budu kriterijumi za razmatranje pored cene i kvaliteta. Uključivanje ovih kriterijuma u fazi dodele ugovora može da ima veći uticaj nego definisanje posebnih klauzula o izvršenju ugovora nakon dodele ugovora. Prema tome, postoje primeri u kojima su javni organi počeli sa uključivanjem kriterijuma kao što su klauzule o izvršenju ugovora, a zatim ih, u sledećem koraku, primenili u postupku selekcije.⁹³ Međutim, važno je napomenuti da je sposobnost zemalja da usklade kriterijume sa politikama javnih nabavki različita. U direktivama o javnim nabavkama Evropske unije, na primer, zahteva se da kriterijumi za evaluaciju budu povezani sa predmetom ugovora, što se može činiti da nije direktno povezano sa društvenim očekivanjima. Javni organi koji su u početnim fazama uključivanja mera protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u postupke javnih nabavki mogu da počnu sa uključivanjem kriterijuma kao što su klauzule o izvršenju ugovora, a mogu ih uključiti i u sam postupak selekcije.

U EU, selekcija zasnovana na „ekonomski najpovoljnijoj ponudi“ (MEAT) moguća je za specifične tendere. To omogućava najbolji odnos kvaliteta i cene, a bodovi se mogu dodeliti i za aspekte održivosti i ljudskih prava.⁹⁴ EU ne dozvoljava bodove za zasluge u ovom procesu - to je deo zahteva koji se ocenjuju u fazi dodele ugovora i koji će biti povezani sa predmetom ugovora. UNCITRAL, sa druge strane, dozvoljava ovu nepovezanost. Od 2013. godine, svi ugovori dodeljeni u okviru postupka javne nabavke Vlade Holandije čija je vrednost veća od određenog praga moraju sadržati socijalne uslove, a odluke o dodeljenim ugovorima se zasnivaju na ceni, kvalitetu i održivosti. Prema tome, dobijanjem većeg broja bodova za održivost, ponuđač ima veću šansu da mu bude dodeljen ugovor. U Austriji od 2016. godine u nacionalnom zakonodavstvu za javne nabavke primenjuje se načelo „najboljeg dobavljača“, a ne „najjeftinijeg dobavljača“ u građevinskom sektoru za ugovore čija je vrednost veća od 1 miliona EUR. U Nemačkoj, Gradsko veće grada Minhena 2002. godine uvelo je društveno odgovorne postupke javnih nabavki da bi se obezbedilo isključenje robe koju proizvode deca u eksploatacionim uslovima. Prema tome, gradovi i države mogu da usvoje mere nabavke koje su u skladu sa konvencijama MOR-a ili mere navedene u Osnovnom kodeksu Inicijative za etičku trgovinu.⁹⁵

Kriterijumi dodele ugovora se takođe mogu koristiti u evaluaciji kapaciteta ponuđača da upravljaju pitanjima ljudskih prava u proizvodnim aktivnostima.

Studija slučaja:

Grad Malme (Švedska) je odlučio da koristi javne nabavke za poboljšanje radnih uslova. Kao prvi korak, Malme je sproveo analizu rizika 2010. godine i uspostavio različite kategorije u vezi sa radnim uslovima: kupovina visokog, srednjeg i niskog rizika. Malme je identifikovao tri grupe proizvoda kao visokorizične grupe: elektronska oprema, nameštaj i kancelarijski materijal. U ovim grupama postoji verovatnoća kršenja prava radnika. Ova procena je formirala osnovu za dalje korake, kao što je primena Kodeksa ponašanja koji treba da potpišu dobavljači te robe.

Projekat LANDMARK, *Dobre prakse u društveno odgovornim javnim nabavkama - pristupi verifikaciji iz čitave Evrope* (Konzorcijum LANDMARK, 2012), str. 7.

Osnovni kodeks Inicijative za etičku trgovinu proizlazi iz osnovnih konvencija MOR-a kao međunarodno priznatih kodeksa radnih praksi koji sadrže minimalne standarde. Načela koja preduzeća i vlade mogu da primenjuju obuhvataju: slobodan izbor zaposlenja, slobodu udruživanja, bezbedne i higijenske uslove rada, zabranu dečjeg rada, nehumanog postupanja, predugog radnog vremena i diskriminacije, kao i zarade iznad granice siromaštva.

* https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/www.ethicaltrade.org/files/shared_resources/eti_base_code_english.pdf?ppXz9ivoyynr1uTT05e.Z5n.ZHaQvQfN

92 International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*, (2016), str. 18 and HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control), *Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region*, L. Sorrentino, A. Jokinen (Helsinki 2014), str. 39.

93 Videti primer iz norveškog zdravstvenog sektora: Health Care Without Harm, *Sustainable Public Procurement in European Healthcare*, (2014), str. 8-9.

94 Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 349 and SOMO, "A review of Dutch policy for socially responsible public procurement", SOMO Paper (March 2014), str. 5.

95 "ETI Base Code." Ethical Trading Initiative. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.ethicaltrade.org/eti-base-code>.

Važno je razmotriti sposobnost dobavljača, što se naziva „određivanje odgovornosti“, da to urade pre dodele ugovora kako bi se obezbedilo da imaju odgovarajući dokaz o poštovanju etike poslovnog integriteta. Sjedinjene Američke Države, na primer, koriste „određivanje odgovornosti“ nakon selekcije, a pre dodele ugovora i tada službenici za nabavke proveravaju odgovornost ugovarača za njegove resurse, kvalifikacije, poslovnu etiku i druge oblasti pre potpisivanja ugovora.⁹⁶

Poslednjih godina određivanje odgovornosti znatno je ojačano stvaranjem baze podataka koja sadrži informacije o krivičnim osuđujućim presudama i odlukama u građanskim i upravnim postupcima, kao i o izvršnim radnjama kojima se obezbeđuje da se kršenje različitih zakona o radu uzima u obzir prilikom utvrđivanja da li je ugovarač odgovoran dobavljač robe i usluga. Prema tome, ponuđači koji pokažu da imaju delotvoran postupak protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije mogu dobiti dodatne bodove.⁹⁷ Ponuđači koji su posvećeni zaštiti radnih prava u lancu snabdevanja i uključe to u svoj postupak detaljne analize u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) mogu imati prednost.⁹⁸

Prema tome, iako su kriterijumi za izbor najboljeg ponuđača obično zasnovani samo na ceni, mogu se uključiti i dodatni kriterijumi kojima se daje prioritet vrednosti eliminisanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Pošto više od jednog preduzeća nabavlja od jednog dobavljača, važno je prepoznati ograničenja njihove moći i uticaja na dobavljače. Kao takva, preduzeća mogu da upravljaju rizikom i dele odgovornost za poboljšanja i remedijaciju putem kolaborativnih mehanizama, kao što je pridruživanje multiakterskim inicijativama, na primer Inicijativi za etičku trgovinu⁹⁹, Fondaciji Ferver (Fairwear Foundation)¹⁰⁰ i Udruženju za fer rad (Fair Labor Association).¹⁰¹

Prepoznato je da uključivanje relevantnih zahteva u navedene faze postupka javnih nabavki može da znači dodatne zahteve u pogledu vremena i resursa. Međutim, cilj eliminisanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije se može uzeti u obzir zajedno sa drugim ciljevima javne nabavke. Stoga je neophodno da to prihvate rukovodstva preduzeća koja učestvuju u javnom nadmetanju i da postoji politička volja zemalja učesnica i njihovih organa za nabavke za ostvarivanje postavljenih ciljeva.

Studija slučaja:

Prema Federalnoj uredbi o nabavkama SAD-a (FAR), javni organi moraju u sve ugovore uključiti klauzulu o obavezi dobavljača da preduzmu mere kojima će pomoći da se spreči trgovina ljudima u federalnim ugovorima (Međunarodna laboratorija za učenje o javnim nabavkama i ljudskim pravima, Javne nabavke i ljudska prava: Istraživanje u dvadeset jurisdikcija, (2016), str. 43).

„Vlada u svojim pozivima i ugovorima mora:

(a) Zabraniti ugovaračima, zaposlenima kod ugovarača, podugovaračima, zaposlenima kod podugovarača i drugim agentima da:

(1) Učestvuju u teškim oblicima trgovine ljudima u periodu izvršenja ugovora; [...] --Federalna uredba o nabavkama SAD-a (FAR), Pododeljak 22.17—Suzbijanje trgovine ljudima, Politika 22.1703

Preporuka br. 2: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da zahtevaju od ugovarača da preduzmu mere za sprečavanje i rešavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u svom lancu snabdevanja putem usvajanja politike čiji je cilj ublažavanje rizika od kršenja ljudskih prava;**
- ▶ **da utvrde kriterijume za dodelu ugovora kojima se zahteva primena standarda ljudskih prava u lancu snabdevanja;**¹⁰²

96 “Subpart 9.1—Responsible Prospective Contractors.” Federal Acquisition Register. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: https://www.acquisition.gov/far/current/html/Subpart%209_1.html.

97 Kao što, na primer, dozvoljava Direktiva EU 2014/24, član 58. i Aneks XII, Deo II (d).

98 Swedwatch, “Healthier Procurement – Improvements to working conditions for surgical instrument manufacture in Pakistan”, Report 73 (19 March 2015.) (Viveka Risberg, 2015), str. 45.

99 Za više informacija videti: <https://www.ethicaltrade.org/>

100 Za više informacija videti: <https://www.fairwear.org/>

101 Za više informacija videti: <http://www.fairlabor.org/>

102 Standardi obuhvataju: Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija, osam osnovnih konvencija MOR-a, član 32. o Konvenciji UN-a o pravima deteta, sva zakonodavstva vezana za zdravlje i bezbednost na radu i zakone o radu u zemlji proizvodnje i Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv korupcije

- ▶ da rade sa ponuđačima na potvrđivanju izazova u pogledu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i utvrđivanju detaljne analize u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) i strategija i planova za poboljšanje;
- ▶ da nagrade preduzeća koja su pokazala da poštuju ljudska i radna prava putem ugovornih podsticaja.
- ▶ da sastave „spisak neprihvatljivih“ preduzeća koja ne ispunjavaju kriterijume u pogledu sprečavanja trgovine ljudima, koji se prati i ažurira jednom godišnje ili u skladu sa ciklusima javnih nabavki:
  - ▶ da odrede da ponuđači koji su osuđivani za trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije i dečji rad nisu prihvatljivi;
  - ▶ da formalizuju odgovarajući postupak u kojem neprihvatljivi dobavljači mogu dokazati da su poboljšali prakse i da se može razmatrati njihovo uklanjanje sa spiska.
- ▶ da uključe adekvatno ponderisanje kriterijuma za dodelu ugovora koji se odnose na socijalne, etičke zahteve i zahteve u pogledu sprečavanja trgovine ljudima:
  - ▶ da daju veću ocenu dobavljačima koji su proaktivno uključeni u prakse sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije nego onima koji nisu, na primer, onima koji su usvojili politike, koriste programe sertifikovanja i provere/revizije i sprovode detaljnu analizu u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence).

3. Preporuka br. 3: Proceniti kapacitet dobavljača za ispunjavanje standarda

Uslovi izvršenja ugovora treba da budu uključeni u početnu konkursnu dokumentaciju tako da potencijalni ponuđači shvataju šta se od njih očekuje.¹⁰³ Međutim, faza postupka javne nabavke u kojoj se potvrđuju uslovi o načinu izvršenja ugovora sa dobavljačim, takođe može da bude od presudnog značaja za uključivanje pitanja ljudskih prava. U toj fazi, ugovor je dodeljen dobavljaču i mogu se izraditi dodatne specifikacije koje se odnose na standarde rada.¹⁰⁴ Iako se teži ka ispunjenju standarda ljudskih prava UN-a i standarda iz konvencija o radu MOR-a, dobavljači u najmanju ruku treba da se pridržavaju nacionalnih zakona o sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. S obzirom na to da može da bude teško identifikovati trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije, moguće je primeniti ugovorne odredbe kojima će se razjasniti i zabraniti aktivnosti za koje se zna da vode u trgovinu ljudima, a koje je lakše uočiti, na primer naplaćivanje radnicima naknade za zapošljavanje, oduzimanje ili uništavanje identifikacionih isprava radnika ili primena obmanjujućih ili prevarnih taktika zapošljavanja.

Postoji nekoliko primera kako se odredbe o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije mogu uključiti u fazi izvršenja ugovora. Na primer, od 2010. godine dvadeset i jedno okružno veće u Švedskoj saraduje u cilju nabavke održivih materijala i usluga za zdravstvenu i stomatološku zaštitu i javni prevoz. Mnogi od proizvoda koje nabavljaju proizvedeni su u zemljama u kojima postoje rizici od kršenja ljudskih prava. Da bi rešavali te probleme, oni koriste zajednički kodeks

Studija slučaja: Jačanje provera u Švedskoj

Švedska okružna veća su sprovedla dvogodišnju i kontinuiranu proveru detaljne analize (*due diligence*) ljudskih prava svojih dobavljača IT opreme i njegovog podugovarača. Izveštaji o izrabljivačkim radnim uslovima u fabrikama koje snabdevaju podugovarača pokrenuli su proces pojačanog praćenja sprovođenja detaljne analize ljudskih prava. Deo procesa je bila provera dve fabrike dobavljača koji isporučuju proizvode po ugovoru. Važno je napomenuti da je predstavnik švedskog javnog organa takođe učestvovao u eksternoj proveri. Tokom provere koju je sprovodilo eksterno preduzeće, primećeno je da su radnici možda dobili uputstva od uprave o tome šta da kažu. Privatni intervjui sa radnicima nisu bili mogući, a pored toga nisu bili dozvoljeni ni intervjui van fabričkog kruga ili u spavaonama. Švedski javni organ je zbog toga promenio svoje uslove usklađenosti sa propisima i zahtevao je od dobavljača da poboljša kvalitet provera društvene odgovornosti. Provere društvene odgovornosti takođe moraju uključiti mogućnost intervjuisanja radnika u uslovima privatnosti. Osim toga, švedski javni organ je obezbedio svoje pravo da sprovodi nezavisne provere.

* Electronics Watch, *Public Procurement and Human Rights Due Diligence to Achieve Respect for Labour Rights Standards in Electronics Factories: A Case Study of the Swedish County Councils and the Dell Computer Corporation*, (Electronics Watch, 2016)

¹⁰³ SOMO, Fact Sheet "Social Responsible Public Procurement of Garments and Textiles – Focus on the role of European governments and organisations in the public and semi-public sectors", (2014), str. 5.

¹⁰⁴ Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Promoting responsible electronics supply chains through public procurement", BHR Research Series (Policy Paper no. 1, January 2015), (Business, Human Rights and the Environment Research Group, 2015), str. 8 and Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 351-352.

ponašanja, kao i ugovorne odredbe o ljudskim pravima za sve kupovine u osam visokorizičnih kategorija koje obuhvataju uglavnom robu identifikovanu kao rizičnu. Okružna veća zahtevaju od dobavljača da pristanu na to da će aktivno raditi na proizvodnji robe za njih pod uslovima koji su u skladu sa sledećim standardima ljudskih prava: Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija, osam osnovnih konvencija MOR-a, članom 32. o Konvenciji UN-a o pravima deteta, svim zakonodavstvima vezanim za zdravlje i bezbednost na radu i zakonima o radu u zemlji proizvodnje, Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije.¹⁰⁵ Prema tome, javni organi mogu da razmenjuju informacije o tome koji ugovarači ispunjavaju ta očekivanja i saraduju u vezi sa najboljim praksama rada sa dobavljačima.

Preporuka br. 3: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ da primene ugovorne klauzule u kojima se jasno navode očekivanja u pogledu sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- ▶ da primene i izvrše klauzule o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije sa svim podugovaračima i prodavcima u lancu snabdevanja:
  - ▶ da objasne i zabrane dobavljačima aktivnosti koje mogu da dovedu do trgovine ljudima;
  - ▶ da navedu postupke kojih se ugovarači moraju pridržavati i koji zahtevaju neodložnu istragu, poboljšanje i korektivne mere za otkrivene probleme i usvajanje politika prevencije.
- ▶ da organi u svim zemljama učesnicama mogu da rade sa dobavljačima koji su se pokazali kao efikasni u rešavanju problema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije kako bi dodatno jačali njihove kapacitete za ulaganje tih napora.

4. Preporuka br. 4: Dogovoriti se o procesu u kojem dobavljači ispunjavaju standarde i pokreću stalna poboljšanja putem detaljne analize ljudskih prava u skladu sa standardom dužne pažnje (human rights due diligence)

U Vodećim načelima UN-a se savetuje da preduzeća treba da izbegavaju aktivnosti kojima se izazivaju štetni uticaji na ljudska prava ili doprinosi takvim štetnim uticajima i treba da nastoje da spreče ili ublaže štetne uticaje na ljudska prava koji su povezani sa njihovim poslovnim odnosima.¹⁰⁶ Na primer, preduzeće koje prodaje odeću treba da detaljno analizira svoja postrojenja za šivanje i proizvodnju, kao i na sakupljanje i preradu sirovina. Kao minimum, preduzeće treba da mapira svoj lanac snabdevanja i pruži informacije o lokacijama proizvodnih postrojenja, dobavljačima koje koristi i o tome da li se u nekim od tih postrojenja koriste radnici migranti za koje se zna da izloženi posebnom riziku od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Mapiranje omogućuje bolju detaljnu analizu koja obuhvata procenu stvarnih i potencijalnih uticaja na

ljudska prava, uključivanja nalaza i praćenja aktivnosti ublažavanja ako se otkriju kršenja ljudskih prava. Prema tome, javni organ može uključiti da dobavljač mora sprovesti detaljnu analizu svog celokupnog lanca snabdevanja kao zahtev za održavanje ugovora. To dovodi do odgovornosti, koja proizlazi iz ugovornih uslova, da se preduzmu neophodni koraci za identifikaciju i praćenje celokupnog lanca snabdevanja u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije.¹⁰⁷ Kada zakonodavstvo o javnoj nabavci ne propisuje eksplicitno da se od dobavljača očekuje da sprovede detaljnu analizu ljudskih prava, u pravnom okviru ili u

Mapa proizvodnje kompanije Najki:

Kompanija Najki koja proizvodi odevne predmete sklapa ugovore o proizvodnji sa fabrikama širom sveta. Najki zahteva od tih dobavljača da dostave podatke o proizvodnim postrojenjima, uključujući demografske informacije o zaposlenim radnicima. Kompanija proverava podatke u postupcima provere/revizije i objavljuje interaktivnu mapu na svom veb sajtu čime omogućuje svojim klijentima i investitorima da pristupe informacijama.

<http://manufacturingmap.nikeinc.com/>

¹⁰⁵ Health Care Without Harm, *Sustainable Public Procurement in European Healthcare*, (2014), str. 8-9.

¹⁰⁶ Human Rights Council, 'Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework', A/HRC/17/31 (21 March 2011).

¹⁰⁷ Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 357-358.

okviru praktične politike može se uputiti na kriterijume društvene odgovornosti u lancu snabdevanja koji mogu formirati ulaznu tačku za definisanje specifičnih kriterijuma koji se odnose na trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije.¹⁰⁸

Javni organi takođe treba da imaju sposobnost da prate koje načine dobavljač koristi u sprovođenju detaljne analize ljudskih prava. Tokom sprovođenja ugovora, javnim organima su potrebni alati za praćenje u kojoj meri su ugovorne klauzule sprovedene u praksi. Švajcarska zahteva od dobavljača da ugovornim odredbama obavežu svoje podugovarače i prodavce da primenjuju osnovne konvencije MOR-a.¹⁰⁹ Takve odredbe o praćenju se mogu definisati kao odredbe o izvršenju ugovora u okviru detaljne analize ljudskih prava u lancu snabdevanja. Međutim, praćenje je težak zadatak za javne organe. Istraživanje sprovedeno u dvadeset različitih država je pokazalo da se ne može utvrditi sistematsko i sveobuhvatno praćenje rada dobavljača u pogledu detaljne analize ljudskih prava. Čak i kada se u ugovor uključe socijalne klauzule, retki su predmeti u kojima se prati postupanje u skladu sa ovim klauzulama.¹¹⁰ Na primer, praćenje sprovođenja socijalnih klauzula za proizvode u sektoru informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT) u čitavom lancu snabdevanja u Švajcarskoj ocenjuje se kao veoma problematično i stoga je njegovo sprovođenje teško.

Dobavljači koji pokazuju da imaju uspostavljene sisteme praćenja mogu da iskoriste konkurentsku prednost u budućim javnim nabavkama.¹¹¹ Obezbeđivanje praćenja lanca snabdevanja mogu da finansiraju dobavljači ili javni naručioci. U primeru iz grada Malme koji se navodi na str. 27-28 ugovarači javnih naručioca su platili i sproveli inspekcijske kontrole dobavljača u visokorizičnim sektorima.¹¹² I države mogu da preuzmu plaćanje troškova praćenja, kao u Švedskoj u kojoj više javnih organa deli relevantne troškove. Švedska je formirala „centar za javne nabavke“ koji pruža koordinisane usluge provere/revizije i za kojeg lokalni javni organi mogu da plate članstvo i zatim da preko njega zaduže treća lica da izvrše proveru.¹¹³

Metodologije i dokaz o usklađenosti mogu da se razlikuju za različite dobavljače. Preduzeća i njihovi dobavljači često koriste interne provere ili nezavisne provere da bi proverili uslove. Međutim, nedavne studije pokazuju da provere imaju određene nedostatke, uključujući i to što ne otkrivaju adekvatno pitanja kršenja radnih prava¹¹⁴ u lancima snabdevanja.¹¹⁵ Nezavisne grupe za praćenje, često neprofitne, mogu da izvrše veći broj provera i da steknu stručnost za identifikovanje rizika od kršenja ljudskih i radnih prava. Organizacije kao što su Koalicija radnika iz Imokalijske (Coalition of Immokalee Workers)¹¹⁶, Ulula¹¹⁷, Radnički glasovi (Labor Voices)¹¹⁸, (Radnička povezanost (Labor Link)¹¹⁹, Udruženje za fer rad (Fair Labor Association)¹²⁰, Inicijativa za etičku trgovinu¹²¹, GeoPoll¹²² i Elektroniks voč (Electronics Watch)¹²³ takođe uključuju praćenje „usmereno na radnike“ koje podrazumeva uključivanje mišljenja radnika putem tehnologije ili drugih sredstava.¹²⁴ Zemlje učesnice OEBS-a mogu da pronađu načine da se udruže sa ovim organizacijama i podrže ih.

Preporuka br. 4: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da primeni sisteme koji omogućuju sveobuhvatno praćenje rada dobavljača u pogledu detaljne analize ljudskih prava:**
  - ▶ **da preporučuje da dobavljači sprovedu nezavisne provere, u partnerstvu sa civilnim društvom i akterima iz sindikata koji direktno ispituju radnike, kako bi nezavisno proverili radne uslove u**

108 International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*, (2016), str. 42.

109 Eidgenössisches Finanzdepartement EFD, *Nachhaltige Beschaffung des Bundes: Stand der Umsetzung, Bericht zu Massnahme 3.4 des Masterplans Cleantech*, (EFD, 2014), str. 8-9.

110 International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*, (2016), str. 53.

111 Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 360.

112 Projekat LANDMARK, *Dobre prakse u društveno odgovornim javnim nabavkama - pristupi verifikaciji iz čitave Evrope* (Konzorcijum LANDMARK, 2012), str. 8.

113 International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*, (2016), str. 46.

114 Finvočov (Finnwatch) izveštaj ističe takve probleme sa proverama, uključujući primer sumnje o postojanju trgovine ljudima u fabrici soka, videti stranu 44: http://finnwatch.org/images/pdf/PerspectivesOnVSS_forweb.pdf

115 LeBaron, Genevieve, Lister, Jane, "Ethical Audits and the Supply Chain of Global Corporations", *SPERI Global Political Economy Brief No. 1*, (SPERI, 2016).

116 Za više informacija videti: <http://www.ciw-online.org/>

117 Za više informacija videti: <http://ulula.com/>

118 Za više informacija videti: <https://www.laborvoices.com/>

119 Za više informacija videti: <https://www.mylaborlink.org/>

120 Za više informacija videti: <http://www.fairlabor.org/>

121 Za više informacija videti: <https://www.ethicaltrade.org/>

122 Za više informacija videti: <https://research.geopoll.com/>

123 Za više informacija videti: <http://electronicswatch.org/en>

124 Videti pristup Elektroniks voču na linku: http://electronicswatch.org/en/worker-driven-monitoring_2460012.

proizvodnim postrojenjima u svojim lancima snabdevanja;

- ▶ da razviju ili povećaju stručnost za nezavisno praćenje pružanjem obuka relevantnim službenicima.
- ▶ da uključe ugovornu klauzulu kojom se dobavljači obavezuju da sprovedu detaljnu analizu o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancu snabdevanja. Kriterijumi treba da obuhvate:
  - ▶ detaljnu analizu svih nivoa podugovaranja;
  - ▶ omogućavanje nezavisnog praćenja preduzeća u lancu snabdevanja;
  - ▶ dozvoljavanje da javni naručioci sprovedu nezavisne provere ili učestvuju u nezavisnom proverama koje prodiru u sve nivoe rizika u lancu snabdevanja.

5. Preporuka br. 5: Uspostaviti mehanizme izvršenja i korektivne mere

Dobavljači koji ne ispunjavaju ugovorne zahteve mogu se suočiti sa raznim kaznama. Izvršne radnje moraju biti jasno definisane u pravno obavezujućoj ugovornoj klauzuli koja je uspostavljena pre početka ugovora, a zatim ih treba pratiti.¹²⁵

U slučaju kršenja ugovora u vezi sa detaljnom analizom ljudskih prava, mogu se primeniti različite opcije. Na primer, u slučaju grada Malme (Švedska), javni organi rade sa dobavljačem koji ne ispunjava kriterijume, sa ciljem da poboljša izvršenje ugovora, umesto da ga raskida.¹²⁶ Primena sankcija, kao što je raskid ugovora, može da ima neplanirane posledice, kao što je otpuštanje radnika u lancu snabdevanja.¹²⁷ Prema tome, dalji pregovori ili razgovori mogu da budu način za poboljšanje standarda. Na primer, SAD imaju opciju da isključe ugovarače i/ili dobavljače iz dobijanja ugovora, bilo kroz obustavu ili zabranu rada, kao poslednje sredstvo nakon što se razmotre druge blaže opcije i utvrdi da su nedelotvorne.

Da bi se podstakli ugovarači da usklade svoj rad sa propisima, mogu se primenjivati korektivne mere zajedno sa blažim kaznama pre nego što se uvedu strože kazne kako bi se izbegle nenamerne štetne posledice za radnike koji mogu da ostanu bez posla. Kazne mogu da obuhvate zadržavanje isplata, obustavu i raskid ugovora ili isključivanje dobavljača iz učestvovanja na drugim javnim konkursima u određenom vremenskom periodu.¹²⁸ Drugi oblici ugovornih kazni obuhvataju plaćanje naknade ili dnevnih novčanih kazni za nepoštovanje rokova za korektivne mere, kao što se radi na primer u Norveškoj.¹²⁹ Raskid ugovora treba da bude poslednje sredstvo nakon što se iscrpe sva druga sredstva.

Javni organi mogu da zahtevaju od dobavljača da imaju uspostavljen postupak praćenja i evaluacije svog lanca snabdevanja. Ovaj postupak treba da uključuje i mehanizam za pritužbe u slučaju kršenja ljudskih prava, uključujući trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije na lokacijama na kojima se rad obavlja. Prodavci moraju uspostaviti efikasne sisteme, a javni organi treba da razviju funkcionalan model i standarde koje prodavci treba da primene. Kroz te mehanizme za pritužbe radnici mogu da prijave kršenje prava i da pokrenu postupak u kojem će pristupiti pravnom sredstvu i obeštećenju ako je potrebno.¹³⁰

U Vodećim načelima UN-a mehanizam za pritužbe se definiše kao „rutinski, državni ili nedržavni, sudski ili vansudski postupak kroz koji se mogu podnositi pritužbe zbog kršenja ljudskih prava u vezi sa poslovanjem i tražiti pravnu pomoć.“¹³¹ Prema tome, preduzeće treba da obezbedi da su uspostavljeni mehanizmi za pritužbe koji omogućuju da se prijave kršenja prava i da postoji transparentan postupak pružanja pravne pomoći i obeštećenja žrtvama.

Postoji više načina na koje preduzeća mogu da pomognu da se poboljša pristup pravnoj pomoći. To obuhvata obezbeđivanje formalnih, sveobuhvatnih postupaka pritužbi za radnike u lancima snabdevanja, kao i rad sa dobavljačima na izgradnji lokalnih kapaciteta za rešavanje pritužbi. Pored toga, više multiakterskih inicijativa i tela za sertifikaciju ili standarde zahtevaju postojanje mehanizama za pritužbe na nivou radnog mesta u kodeksima ili drugim vladinim dokumentima, dok drugi pružaju opciju kompenzacije radnicima ili njihovim predstavnicima u slučajevima kada pritužba nije rešena ili se ne može rešiti na lokalnom nivou.

125 Electronics Watch, *Public Procurement and Human Rights Due Diligence to Achieve Respect for Labour Rights Standards in Electronics Factories: A Case Study of the Swedish County Councils and the Dell Computer Corporation*, (Electronics Watch, 2016), str. 16.

126 Projekat LANDMARK, *Dobre prakse u društveno odgovornim javnim nabavkama - pristupi verifikaciji iz čitave Evrope* (Konzorcijum LANDMARK, 2012), str. 8.

127 Stumberg, Robert, Ramasastry, Anita, Roggensack, Meg, *Turning a Blind Eye – Respecting Human Rights in Government Purchasing*, (ICAR, 2014), str. 40.

128 International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*, (2016), str. 48.

129 Direktoratet for forvaltning og IKT (difi)/Norway, *SRPP Contract Performance Clauses* (Revised: September 2012, copy with author).

130 Stumberg, Robert, Ramasastry, Anita, Roggensack, Meg, *Turning a Blind Eye – Respecting Human Rights in Government Purchasing*, (ICAR, 2014), str. 54 and CORE Coalition and partners, *Beyond Compliance: Effective Reporting Under the Modern Slavery Act: A civil society guide for commercial organisations on the transparency in supply chains clause*, (CORE, 2016).

131 "Guiding Principles on Business and Human Rights, Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework." OHCHR. 2011. Pristupljeno 6. februara 2018. godine http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.

S obzirom na značaj dostojanstvenog rada u Ciljevima održivog razvoja, može da bude korisno da NVO i sindikati razmotre formiranje strateškog partnerstva radi postizanja tog cilja.

Međutim, država je prvenstveno odgovorna za otklanjanje kršenja radnih prava kroz svoje formalne i neformalne pravosudne mehanizme (kao što su radni sudovi ili nadzor i medijacija inspektora rada). Pritužbe prvenstveno treba rešavati na radnom mestu između poslodavaca i radnika, a optimalno je imati zreo sistem industrijskih odnosa koji uključuje nezavisne, slobodne i reprezentativne sindikate koji pregovaraju direktno sa poslodavcima u ime radnika. Poslodavac treba da snosi odgovornost za rešavanje pritužbi i obezbeđivanje pomoći korišćenjem jedinstvenog sistema koji je usklađen sa međunarodnim zakonima i najboljim praksama.

Postoje različiti operativni modeli mehanizama za pritužbe. Glavnu odgovornost za bavljenje pritužbama radnika u lancu snabdevanja ima direktni poslodavac - koji je dobavljač ili ponekad ugovarač tog dobavljača - i obično su lokalni kanali ili kanali za pritužbe na nivou mesta rada najdelotvorniji i najpristupačniji način za radnike koji traže pravnu zaštitu. Prema tome, najstabilniji i najprikladniji model za pružanje pomoći na bilo kojem mestu rada je obično zreo sistem industrijskih odnosa sa jedinstvenim kodeksom ponašanja koji odražava sve osnovne konvencije Međunarodne organizacije rada. To uključuje sporazum o priznavanju sindikata i sistem upravljanja, koji je deo operativnog mehanizma za pritužbe koji ima kapacitet za rešavanje pojedinačnih pritužbi, disciplinskih pitanja i kolektivnih sporova i koji priznaje primat radnog odnosa. Ovakvi pristupi nude perspektivu održivog modela etičkog poslovanja. NVO koje se bave radnim pravima takođe su uspešno doprinele tome da radničke organizacije traže svoja prava u mestima u kojima tradicionalni sindikati ne postoje ili, na primer, u slučaju dečjeg rada, u kojima su tradicionalni sindikalni pristupi ocenjeni kao neodgovarajući.

Postoji niz potencijalnih načina na koje se može primiti prigovor u okruženju lanaca snabdevanja, uključujući zvanične kontakt tačke mehanizma za pritužbe, ali i timove za etičku trgovinu ili timove za ljudska prava, korporativna pitanja, telefonske linije za korisnike, telefonske linije za radnike, timove za angažovanje zainteresovanih strana i direktne odnose sa sindikatima. Važno je obezbediti da se implementacija zasniva na jasnim pravilima koja detaljno opisuju kako se postupa sa pritužbama primljenim preko različitih kanala, uključujući jasno dodeljene odgovornosti, interno izveštavanje i kanale slanja na viši nivo. Ključna oblast za poboljšanje sadašnjih i budućih pristupa se odnosi na uspostavljanje sistema za procenu stvarnih uticaja i ishoda postupaka pritužbi.¹³²

Ako su radnici podugovarača izrabljivani i nije im plaćen rad, dobavljač mora obezbediti da budu uspostavljeni postupci koji radniku omogućavaju da dobije pomoć, odnosno da dobije sve nadoknade za neplaćeni rad i povraćaj naknade za zapošljavanje ili fer zarade koja mu se duguje. U slučaju prijava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u dobavljačevom lancu snabdevanja, javni organ treba da definiše šta se zahteva od dobavljača da uradi, a organi za sprovođenje zakona treba da budu obavešteni o svim krivičnim delima na koja se sumnja. Javni organ treba da definiše u ugovornoj klauzuli kako dobavljač mora postupati kada se u postupku provera ili drugih nezavisnih detaljnih analiza identifikuju kršenja ljudskih prava u lancu snabdevanja.¹³³

Preporuka br. 5: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da shvate da je cilj izvršenja ugovora da se poboljšaju ili održe dobri uslovi rada u lancu snabdevanja;**
- ▶ **da definišu obavezu dobavljača da rešava slučajeve trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koji su otkriveni i da primene mere da izbegnu dalje kršenje ljudskih prava:**
  - ▶ **u slučaju prijava trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancu snabdevanja, da izrade strategiju sa dobavljačem o tome kako rešavati situaciju da bi se izbegli budući slučajevi trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i kako obezbediti pristup pomoći za eksploataciana lica;**
  - ▶ **da podstaknu ugovarače da se udruže sa organizacijama radnika i lokalnim NVO kako bi primenili pravna sredstva i rešavali eksploatacione uslove.**
- ▶ **da uspostave kontinuirani dijalog sa ugovaračem da bi pratili izvršenje ugovora;**
- ▶ **da definišu sve oblike kazni koje se mogu izreći ugovaraču koji ne postupa u skladu sa odredbama ugovora, a koje obuhvataju raskid ugovora samo ako su iscrpljene sve druge razumne mere za postupanje u skladu sa ugovorom.**

¹³² "Grievance mechanisms & remedy." Ethical Trading Initiative. Pristupljeno 6. februara 2018. godine <https://www.ethicaltrade.org/issues/grievance-mechanisms-remedy>.

¹³³ Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 361.

c. Povećana transparentnost u lancima snabdevanja

Vodeća načela UN-a propisuju da su sva preduzeća dužna da poštuju ljudska prava. Ovo znači da preduzeća treba da izbegavaju kršenje ljudskih prava drugih i da rešavaju sve negativne uticaje svog poslovanja na ljudska prava.¹³⁴ Prema rečima bivšeg specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN-a za poslovanje i ljudska prava, Džona Ragija, „nenanošenje štete nije samo pasivna odgovornost za preduzeća, već može da podrazumeva i preduzimanje pozitivnih koraka“.¹³⁵ Prema tome, preduzeća treba da uspostave politike ljudskih prava što će predstavljati „korak pre detaljne analize ljudskih prava koje će preduzeće sprovesti u cilju ispunjenja svoje obaveze da poštuje ljudska prava“, uključujući i u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije.¹³⁶ Kao što je prethodno navedeno u ovom izveštaju, zemlje u koje spadaju i Australija, Francuska, Brazil, Holandija, UK i Kalifornija (SAD), imaju zakone o transparentnosti detaljne analize trgovine ljudima ili su u procesu usvajanja takvih zakona („zakoni o transparentnosti“) kojima se od preduzeća zahteva da sprovede i obelodanjuju svoje politike i prakse u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije.

U ovom odeljku se govori o tome kako zemlje učesnice OEBS-a mogu da promovišu transparentnost u trgovinskim lancima snabdevanja kako bi omogućile kontrolu rada preduzeća u cilju sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i kako bi podstakle odgovornu proizvodnju robe. Istraživanja su pokazala da u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije postoji opšti nedostatak transparentnosti u celokupnom lancu snabdevanja i da se dešavaju stalna kršenja radnih prava. S obzirom na nalaze istraživanja, zemlje učesnice OEBS-a treba da razmotre mogućnost da od preduzeća, naročito onih koji posluju u sektorima visokog rizika, zahtevaju da sprovede i obelodanjuju detaljnu analizu toga kako izbegavaju negativne uticaje na ljudska prava.

Pretpostavka na kojoj se zasniva propis o transparentnosti je da postoji nedostatak informacija između onih koji kupuju robu (potrošača/javnog sektora) i onih koji prodaju robu (preduzeća).¹³⁷ Nedostatak informacija se odnosi na okolnosti pod kojima se roba proizvodi, tj. na to da li se poštuju radni standardi u poslovanju preduzeća i u njihovim lancima snabdevanja tako da se izbegava ili rešava trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije. Ova povećana transparentnost lanca snabdevanja bi omogućila javnim organima, potrošačima, potencijalnim radnicima, podugovaračima i investitorima da uključe obelodanjene informacije u svoj proces odlučivanja.

Osim toga, može da pomogne preduzećima da jačaju svest o ovom pitanju onih koji još nisu započeli aktivnosti sprečavanja trgovine ljudima i da im pomogne da prihvate rizike koji su svojstveni njihovim lancima snabdevanja. Pored toga, može da pomogne u izjednačavanju uslova za preduzeća koja već rade na sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, tako što će im se dati konkurentna prednost u odnosu na one koji još nisu preduzeli korake ka rešavanju ovog pitanja. Transparentnost takođe omogućuje preduzeću da koristi svoju moć kod dobavljača da spreči izrabljivačke prakse i podstakne dobro ponašanje. U diskusijama na radionicama u okviru projekta koje je sprovedla OEBS-ova Kancelarija identifikovan je nedostatak informacija koji se odnosi na svest radnika o *downstream* brendovima koji kupuju od lanaca snabdevanja čiji su deo. Taj nedostatak informacija ima značajne implikacije za glas radnika i njihovo osnaživanje da se odupru trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije. Na primer, učesnici „Druge radionice o sprečavanju trgovine ljudima u lancima snabdevanja putem vladinih praksi i mera“, koju je organizovao OEBS 2016. godine u Londonu, istakli su hitnu potrebu za „uključivanjem glasa radnika“. Pored informisanja radnika o tome koje preduzeće bi moglo da bude trgovac na malo za robu koju proizvode, „uspostavljanje telefonskih linija za anonimne pozive i nezavisnih mehanizama za pritužbe“ od presudnog su značaja za obezbeđivanje višestrukih kanala komunikacije sa radnicima i njihovog informisanja.¹³⁸

Studija slučaja: Javni spisak preduzeća u Sankt Peterburgu, Ruska Federacija

Inspekcija rada u Sankt Peterburgu objavljuje na svom veb sajtu spisak preduzeća: a) koja imaju dozvolu za rad, b) protiv kojih nisu primljene ozbiljne pritužbe od radnika, c) koja su optužena za neplaćanje ili kašnjenje u plaćanju zarada i d) koja su optužena za maltretiranje radnika. Inspekcija rada takođe šalje SMS poruke registrovanim migrantima kojima ih obavestava o mogućnosti da se žale i traže pomoć ako su im povređena prava. Takođe organizuje sastanke sa predstavnicima ovih zajednica da bi ih informisala o radnim pravima i mehanizmima za pritužbe.

*<http://www.cbss.org/wp-content/uploads/2012/11/AD-STRINGO-Guidelines.pdf>

134 “Report of the Special Representative of the Secretary-General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises, John Ruggie – Protect, Respect and Remedy: A Framework for Business and Human Rights”, A/HRC/8/5 (7 April 2008).

135 Ibid.

136 OHCHR, *A Guide For Business: How to Develop a Human Rights Policy*, (The Global Impact, 2011, str. 4).

137 Fung, Archon, Graham, Mary and Weil, David, *Full Disclosure: The Perils and Promise of Transparency* (Cambridge University Press: 2008), str. 40.

138 Druga radionica o sprečavanju trgovine ljudima u lancima snabdevanja putem vladinih praksi i mera, London, 20-29. novembar 2016. godine

Učesnici OEBS-ove konferencije organizovane 2016. godine u Berlinu pod nazivom „Sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja“ takođe su prepoznali važnost „glasa i učešća“ radnika dodajući da je „uključenost i liderstvo radnika i njihovih organizacija u naporima iskorenjivanja od suštinskog značaja, jer znaju gde se nalaze rizici i rado će delovati kao posmatrači i uzburkivači ako imaju poverenja da će doći do izvršenja i napretka”.¹³⁹

Mnoge dobrovoljne inicijative su podstake preduzeća da usvoje politiku ljudskih prava, kao što je Globalni dogovor Ujedinjenih nacija i Inicijativa za transparentnost ekstraktivne industrije. Globalni dogovor Ujedinjenih nacija je javno-privatno partnerstvo uspostavljeno u istu svrhu. Zakon o modernom ropstvu Ujedinjenog Kraljevstva i Zakon o transparentnosti u lancima snabdevanja u Kaliforniji su primeri zakona koje je pokrenula država i kojima se od određenih preduzeća zahteva da objave šta su preduzela, ako jesu, da obezbede da u njihovim lancima snabdevanja nema trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Međutim, prema kalifornijskom zakonu dovoljnom se smatra čak i izjava da preduzeće nije preduzelo nikakve mere.

Zemlje učesnice OEBS-a bi mogle napraviti korak dalje od postojećih zakona o obelodanjivanju informacija i primeniti obavezu usvajanja politike o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije, makar za preduzeća koja ispunjavaju uslove u pogledu određenih pragova prihoda i koja posluju u područjima visokog rizika. Pravno obavezujući zahtevi su najdelotvorniji način obezbeđivanja jasnoće o tome koje informacije preduzeća treba da obelodane i stvaranja jednakih uslova u industriji. Naime, ako sva preduzeća u nekoj industriji imaju istu obavezu obelodanjivanja informacija, sva će poslovati po istim pravilima, a proaktivne prakse će postati norma i biće intenzivnije. Osim toga, na Forumu UN-a o poslovanju i ljudskim pravima održanom 2017. godine, grupe poslodavaca i radničke grupe javno su pozvale na veću koordinisanost i usklađenost zakona o transparentnosti kako bi se obezbedili jednaki uslovi i konzistentniji zahtevi u različitim zemljama.¹⁴⁰ Delotvornost u ovom kontekstu znači da će propisivanje obaveznih korporativnih politika transparentnosti detaljne analize trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije doprineti otkrivanju i rešavanju takvih slučajeva u čitavoj industriji i omogućiti potrošačima, investitorima i javnim organima da donose utemeljene odluke o kupovini robe, nabavkama i ulaganjima.

1. Preporuka br. 1: Kreirati obaveze u pogledu praktične politike i dogovoriti se o definicijama

Zemlje učesnice OEBS-a se podstiču da objave spisak preduzeća na koje se primenjuje propis o transparentnosti, odnosno koja ostvaruju minimalni prag prihoda. S obzirom na to da je određen minimalni prag prihoda za preduzeća na koja se primenjuje propis o transparentnosti, poreski organ treba da pruži informacije za spisak. Zemlje učesnice OEBS-a mogu dodatno razmotriti obezbeđivanje, pored spiska, baze podataka javnog registra u koju se mogu staviti i u kojoj se mogu pogledati već objavljeni izveštaji popisanih preduzeća.

Predložena formulacija je uključena u model zakona u aneksu ovog izveštaja i zasniva se na pretpostavci da će samo preduzeća sa minimalno utvrđenim prihodom imati obavezu da pripreme godišnju izjavu u kojoj se precizira politika sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Kada neko preduzeće pređe prag i stoga ima obavezu da daje izjavu, verovatno će njegovi podugovarači, za koje je verovatnije da će biti ispod praga, morati da pokažu šta su uradili da bi zadovoljili svog klijenta. Prema tome, ako se to desi, ugovorna klauzula bi mogla glasiti da se svi podugovarači slažu da se dokazi o njihovoj detaljnoj analizi u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) i poštovanju ugovora objavljuju kao deo izjave preduzeća.

Preporuka br. 1: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ da primene propise o transparentnosti na preduzeća čiji su prihodi iznad određenog praga;
- ▶ da usvoje zakone kojima će propisati obavezu preduzeća da primenjuju politiku sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije:
  - ▶ zakoni treba da uključe definicije tema kojima se bave.

¹³⁹ Izveštaj o konferenciji, OEBS, Sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja, Berlin, 7-8. decembar 2016. godine

¹⁴⁰ Rezime izveštaja sa Foruma Ujedinjenih nacija o poslovnim i ljudskim pravima za 2017. godinu nije objavljen do štampanja ovog dokumenta. Informacije o učesnicima, koncepti i programi su dostupni ovde: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Forum/Pages/2017ForumBHR.aspx>

2. Preporuka br. 2: Definirati sadržaj i obim obelodanjenih informacija i potrebne korektivne mere u zakonodavstvu

Osim veličine preduzeća, važno je navesti u kojoj je meri poslovanje u inostranstvu deo obaveze izveštavanja. Postojeće politike transparentnosti se odnose isključivo na poslovanje samih preduzeća ili na poslovanje njegovih podređenih društava. Da bi se obezbedilo da izveštavanje bude sveobuhvatno, savetuje se da preduzeća pokažu šta rade kako bi sprečila trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije, uključujući i njihova podređena društva u inostranstvu. Međutim, s obzirom na to da trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije može da utiče na mala i srednja preduzeća, važno je uključiti ih u neki oblik zakonodavstva o transparentnosti. To treba primeniti makar na preduzeća u sektorima koji su najpodložniji trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancu snabdevanja. Opsežni zahtevi u pogledu izveštavanja mogu da stvore prekomerno opterećenje za mala i srednja preduzeća (MSP), tako da države mogu da podstaknu velika preduzeća da rade sa MSP u svom lancu snabdevanja kako bi izgradili njihove kapacitete za sprovođenje takvih politika i izveštavanje o njima.

Zakoni o transparentnosti u pogledu trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koji se primenjuju na preduzeća i koje usvajaju zemlje učesnice treba da sadrže tačne informacije koje treba obelodaniti. Izjava o sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije treba da sadrži najmanje:

- strukturu poslovanja preduzeća i lanac snabdevanja;
- korake koje preduzeće preduzima u cilju sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u svom kompletnom poslovanju;
- koje napore ulaže da se shvate i ublaže relevantni rizici, da se dobavljači smatraju odgovornim i da se otklone utvrđeni problemi;
- koje interne ili nezavisne postupke detaljne analize u skladu sa standardom dužne pažnje (*due diligence*) koriste za istraživanje i utvrđivanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije;
- korake preduzete radi procene rizika od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i upravljanja identifikovanim rizicima;
- korektivne mere ako se utvrde bilo kakvi sumnjivi uslovi u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije, kao i napore uložene u proveru delotvornosti te mere.

Procena i izgradnja kapaciteta je izuzetno važna za nadležne državne službenike kako bi im se omogućilo da procene kvalitet obelodanjenih informacija o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije. Vlade takođe treba da, kao minimum, pruže smernice i obuku za preduzeća o proceni rizika od trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, upravljanju tim rizicima i njihovom otklanjanju, kao što se navodi u Preporuci br. 5 u prethodnom odeljku.

Zemljama učesnicama OEBS-a se savetuje da podstaknu preduzeća da razviju takve mehanizme ili da učestvuju u postojećem delotvornom mehanizmu za pritužbe na operativnom nivou, u okviru kojeg se pružaju sredstva pravne zaštite osobama čija su prava povredili dobavljači ili podugovarači. Na primer, cilj Evropske akcije za obeštećenje žrtava trgovine ljudima (COMP. ACT), projekat organizacija La Strada International i Anti-Slavery International, jeste da pomaže sprovođenju mera za obeštećenje žrtava trgovine ljudima i da uključi pružanje pravne zaštite u redovne tokove.¹⁴¹

Sredstvo pravne zaštite kojim podnosilac pritužbe može da pristupi i pravdi i naknadi štete za povredu prava predstavlja suštinski deo svakog postupka podnošenja pritužbi, kao što je navedeno u dokumentu sa Foruma UN-a o poslovnim i ljudskim pravima iz 2017. godine pod nazivom „Ostvarivanje pristupa delotvornom sredstvu pravne zaštite“.¹⁴² Mehanizmi za pritužbe u preduzećima su „direktno dostupni pojedincima i zajednicama na koje preduzeće ima negativan uticaj“. Ovim mehanizmima upravljaju sama preduzeća.¹⁴³ Međutim, od suštinskog je značaja da zaposleni u preduzeću shvate razliku između pritužbe i optužbe o prinudnom radu, te da ne istražuju na neodgovarajući način optužbu o prinudnom radu kao pritužbu, jer se time može umanjiti sposobnost odgovarajućih vlasti da delotvorno istraže sva dela prinudnog rada, a službenik koji rešava pritužbe i radnik mogu da budu izloženi riziku od postupanja eksploatora.

Uslovi raskida ugovora ili izricanja kazni treba da budu izričito navedeni u osnovnom ugovoru, a odredbe ugovora treba da sadrže propisan postupak kojeg se treba pridržavati. U slučaju povreda prava u lancu snabdevanja, preduzeća treba da navedu kako će otkrivena povreda uticati na njihove buduće poslovne odnose sa odgovornim dobavljačem, prodavcem ili malim

141 "Project COMPACT European Action for Compensation for Trafficked Persons." Compact. Pristupljeno 6. februara 2018. godine <http://www.compactproject.org/?main=home>.

142 Concept Note "2017 UN Forum: Focus, aims and context" United Nations Forum on Business and Human Rights, 27-29 November, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Business/ForumSession6/ConceptNote.pdf>

143 UNGP 29, Commentary.

i srednjim preduzećima. Mogu se odlučiti da potpuno raskinu poslovne odnose ili mogu da uspostave dijalog sa predmetnim dobavljačem kako bi se obezbedilo izbegavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u budućnosti. Iz ukupnog cilja sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u poslovnim lancima snabdevanja, poslednja opcija se može smatrati najpovoljnijim odgovorom kada se radi o manje ozbiljnim slučajevima trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije i kada preduzeće misli da se podizanjem svesti (npr. poboljšavanjem standarda ili pružanjem obuka) trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije može izbeći u budućnosti, istovremeno zadržavajući ekonomske prilike za radnike.¹⁴⁴ Države tako mogu da podstaknu preduzeća da stupe u dijalog sa svojim dobavljačima nakon što se otkriju manje povrede ljudskih prava u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije, umesto da raskinu poslovni ugovor, kako bi se obezbedilo da preduzeće u budućnosti delotvorno rešava i sprečava trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Preporuka br. 2: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da sprovedu procene u cilju utvrđivanja koje industrije i sektori su posebno izloženi riziku, pre izrade propisa o transparentnosti;**
  - ▶ **da obavežu mala i srednja preduzeća koja posluju u tim područjima visokog rizika da postupaju u skladu sa propisima;**
- ▶ **da zahtevaju usvajanje i sprovođenje politike o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije koja će se primenjivati na celokupan lanac snabdevanja;**
- ▶ **da navedu koje informacije treba obelodaniti;**
- ▶ **da obezbede da ta politika uključuje mere koje će biti preduzete za rešavanje problema ako se otkriju. Navedite da politike trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije treba da obezbede:**
  - ▶ **obelodanjivanje informacija o sprovedenim mehanizmima za pritužbe;**
  - ▶ **navođenje kako će se rešavati povrede prava, uključujući o budućim poslovnim odnosima sa dobavljačima, prodavcima i MSP u lancu snabdevanja preduzeća koji krše prava;**
  - ▶ **navođenje vrste i učestalosti provera koje se vrše i lica u preduzeću koje je odgovorno za sve mere koje se odnose na usklađenost sa propisima i izvršenje.**
- ▶ **da obavežu predmetna preduzeća da obelodanjuju politike i aktivnosti jednom godišnje;**
- ▶ **da jasno navedu u zakonu kako treba objaviti izjavu o sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije da bi se obezbedilo da bude široko dostupna.**

3. Preporuka br. 3: Pratiti usklađenost sa propisima

Neophodno je da države prate izjave preduzeća o obelodanjivanju informacija kako bi se ostvarila svrha zakona. Države treba da prate i proveravaju da li preduzeća obelodanjuju tačne informacije o koracima preduzetim u cilju iskorenjivanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u svojim lancima snabdevanja, obezbeđujući da preduzeća stvarno sprovedu mere o kojima izveštavaju. Zemlje učesnice OEBS-a mogu da uspostave registar u koji preduzeća mogu da stave svoje izjave o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije, pored njihovog postavljanja na svoje veb sajtove.

Obezbeđivanje da obelodanjivanje informacija ispunjava zahteve i svrhu zakona o transparentnosti može da iziskuje dodatni institucionalni kapacitet organa za sprovođenje. OEBS-ova Kancelarija može da pruži pomoć zemljama učesnicama u izgradnji takvih kapaciteta i obuci, na njihov zahtev.

Preporuka br. 3: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da uspostave bazu podataka u koju će preduzeća stavljati svoje izjave o trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije;**

¹⁴⁴ Lake, Quintin, Macalister, Jamy Berman, Cindy, Gitsam, Matthew and Nadine Page, Corporate approaches to addressing modern slavery in supply chains: A snapshot of current practice (Ethical Trading Initiative, 2015), str. 23.

- ▶ da izrade alate, uz OEBS-ovu podršku, da bi procenile da li izjava o sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije ispunjava zahteve utvrđene u zakonima o transparentnosti;
- ▶ da obuče osoblje organa za sprovođenje da nadgleda ispunjenje zahteva u pogledu izveštavanja.

4. Preporuka br. 4: Podstaknuti poštovanje propisa i preduzeti izvršne radnje u slučaju nepoštovanja propisa protiv sistemskih prekršilaca i kada nema pravnog leka

Kada nema pravnih posledica za nepoštovanje propisa, trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije može da se nastavi. Prema tome, ključno je podsticati poštovanje propisa i preduzimati izvršne radnje u slučaju nepoštovanja propisa.¹⁴⁵ Stoga, da bi se postigli željeni rezultati treba navesti novčane i nenovčane troškove nepoštovanja propisa. Obelodanjivanje informacija obično podrazumeva neformalni mehanizam izvršenja: neadekvatno obelodanjivanje može da dovede do štete po reputaciju preduzeća, jer će ih potrošači i investitori negativno percipirati, a to može da utiče na prihode.¹⁴⁶ Na primer, Odeljak 1502 zakona o finansijskim reformama SAD-a Dodd-Frank posebno se odnosi na preduzeća koja podnose izveštaje Komisiji za hartije od vrednosti SAD-a i koriste određene minerale iz Demokratske Republike Kongo (DRK). S obzirom na to da trgovina mineralima potencijalno podstiče sukob u DRK-u, zakon obavezuje preduzeća da obelodane upotrebu minerala koje dobijaju iz određenih regiona pogođenih sukobom. Prema ovom pravilu, preduzeća moraju obelodaniti koje mere preduzimaju da bi se obezbedilo da minerali koje nabavljaju iz područja visokog rizika budu „oslobođeni sukoba“. Iako zagovornici navode da je ovo pravilo poboljšalo uslove, zakon ne propisuje striktnu odgovornost preduzeća i prvenstveno predstavlja mehanizam za obelodanjivanje informacija.¹⁴⁷

Drugi primer je brazilska „priljava lista“ na kojoj se nalaze preduzeća za koja je utvrđeno da imaju ropski rad u svom lancu snabdevanja. Vladine istrage, provere NVO-a i medijski izveštaji su utvrdili postojanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije koja je zatim povezana sa velikim trgovcima na malo i brendovima. Rezultat ove liste mogu da budu kaznene mere za preduzeća, a kako izveštava Gardijan, „preduzeća ostaju na listi dve godine i za to vreme moraju dokazati da ulažu zajedničke napore u čišćenje svojih lanaca snabdevanja i moraju platiti niz novčanih kazni i poreza za neplaćeni rad. Dok su na listi, preduzeća ne mogu da dobiju kredit od državnih i privatnih banaka, a bojkotuju ih oni koji su potpisali sporazum.“¹⁴⁸ Iako su nedavna politička previranja omela sprovođenje ovog sporazuma, njegove odredbe se i dalje primenjuju.

Slično tome, zemlje učesnice OEBS-a treba da razmotre stavljanje na crnu listu preduzeća koja ne poštuju zakone o transparentnosti. Stavljanje na crnu listu može da nanese štetu reputaciji preduzeća, a države mogu da propišu dodatne finansijske posledice, poput onih koje su primenjene u Brazilu.¹⁴⁹ Dodatan način koji zemlje učesnice OEBS-a mogu da primene nagrađivanje preduzeća koja poštuju propis o transparentnosti i koja su aktivna u preduzimanju mera za sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Ta preduzeća mogu da budu uključena na liste „dobrog rada“ i na njih bi se tada gledalo povoljno kada bi se javljali na konkurse za javne nabavke.

Bez obzira na to koji način država primenjuje, važno je jasno definisati uloge i odgovornosti za sprovođenje i razviti kapacitet i obuku kako bi se obezbedilo da je njen organ za sprovođenje za to sposoban, u koordinaciji sa svim relevantnim službama koje se bave borbom protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

Studija slučaja: Brazil

„Lista Suja“ uspostavljena 2004. godine u Brazilu

„Priljava lista“ je registar naziva poslodavaca koji eksploatišu radnike u uslovima „ropstva“. Nakon što inspektori ispituju pritužbe, slučajevi se rešavaju kroz administrativni postupak u Ministarstvu rada i zapošljavanja. Lista se objavljuje na veb sajtu samog ministarstva i NVO-a Reporter Brazil sa kojim ministarstvo saraduje i ažurira se svakih šest meseci. Kada se unese u registar, poslodavac se prati tokom dve godine. Ako se kršenje propisa ne ponovi, te ako su plaćene sve kazne, neisplaćene zarade i doprinosi za socijalno osiguranje, naziv poslodavca se može ukloniti sa liste. Iako uredba ne predviđa posebne kazne, neke velike javne i privatne finansijske institucije su odlučile da odbiju kreditne i druge bankarske beneficije preduzećima koja su na listi.

145 Prokopets, Alexandra, "Trafficking in Information: Evaluating the Efficacy of the California Transparency in Supply Chains Act of 2010", *37 Hastings International and Comparative Law Review* 351 (2014), str. 362.

146 Ibid, str. 365.

147 Kim, Yong H., and Gerald F. Davis. "80% of Companies Don't Know If Their Products Contain Conflict Minerals." *Harvard Business Review*. January 04, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://hbr.org/2017/01/80-of-companies-dont-know-if-their-products-contain-conflict-minerals>.

148 "Brazil's 'dirty list' names and shames companies involved in slave labour." *The Guardian*. July 24, 2013. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.theguardian.com/sustainable-business/brazil-dirty-list-names-shames-slave-labour>.

149 Videti primer preduzeća stavljenih na brazilsku „priljavu listu“ u odeljku 2.3.2.

Preporuka br. 4: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ da kreiraju kazne za preduzeća koja se ne pridržavaju zakona o obelodanjivanju informacija, kao i podsticaje za poštovanje propisa, te da o njima jasno obaveste;
- ▶ da u slučaju kršenja pravila, omoguće preduzećima da preduzmu korektivne mere u dobroj veri pre izricanja kazni;
- ▶ da jasno definišu uloge i odgovornosti za sprovođenje;
- ▶ da razviju izgradnju kapaciteta i obuku da bi podržali aktivnosti sprovođenja.

5. Preporuka br. 5: Izmeriti napredak i analizirati kvalitet izveštavanja i obelodanjivanja informacija

Organi zemalja učesnica OEBS-a mogu da razmotre ocenjivanje usklađenosti preduzeća sa propisima na osnovu toga da li izjave o obelodanjivanju informacija ispunjavaju određene kriterijume i treba da to utvrđivanje uključe u javno dostupnu bazu podataka. Države takođe mogu da u takve baze podataka uključe obelodanjivanja informacija o povezanim pitanjima, kao što su prethodno poštovanje propisa ili kršenje osnovnih zakona o radu. Na ovaj način će potrošači bolje utvrditi koja preduzeća ispunjavaju obavezu obelodanjivanja informacija i mere koje preduzimaju. Zemlje učesnice OEBS-u takođe mogu da podrže nevladine organizacije i organizacije civilnog društva koje objedinjuju izjave o obelodanjivanju informacija koje su podnela preduzeća u skladu sa zakonima o transparentnosti. Na primer, Moderni registar ropstva (Modern Slavery Registry) je veb sajt koji održava Resursni centar za poslovanje i ljudska prava i koji sadrži izveštaje preduzeća podnete u skladu sa Zakonom o modernom ropstvu Ujedinjenog Kraljevstva.¹⁵⁰ Centralni registar takođe omogućava dalju analizu i praćenje korporativnog ponašanja po sektorima i industrijama, kao što to radi nevladina organizacija Know the Chain, koja meri rad preduzeća na osnovu njihovih izjava o obelodanjivanju informacija.¹⁵¹ Takva analiza je korisna za investitore, potrošače i vlade da bolje razumeju pristupe naporima protiv trgovine ljudima u čitavoj industriji.

Preporuka br. 5: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ da objave izjave preduzeća o obelodanjivanju informacija, i ako je moguće da ih objedine u registru, tako da budu široko dostupne potrošačima, investitorima, radnicima i drugim zainteresovanim stranama;
- ▶ da sprovedu analize ili podrže nevladine organizacije koje analiziraju obelodanjivanje informacija preduzeća kako bi obezbedile bolje odlučivanje u javnim i privatnim lancima snabdevanja.

¹⁵⁰ Za više informacija videti: <http://www.modernslaveryregistry.org/>

¹⁵¹ Za više informacija videti: <https://knowthechain.org/>

d. Pošteno i etičko zapošljavanje i zaštita tržišta rada

Mnogo pažnje je posvećeno nezakonitim i neetičkim praksama zapošljavanja radnika. Samo u 2017. godini, ICRR,¹⁵² Institut za ljudska prava i poslovanje i *Equidem*,¹⁵³ Njujorška poslovna škola Stern¹⁵⁴ i MOR¹⁵⁵ su objavili izveštaje o različitim izazovima u industriji zapošljavanja, čime su potvrđene prethodne studije akademskih, radničkih, zagovaračkih, tripartitnih i drugih institucija koje su znatno doprinele razumevanju rizika i rešenja u ovoj oblasti.

Migracije u svrhu rada i zapošljavanje radnika izvan i unutar granica predstavljaju složen i višeslojan proces zagađen korupcijom i eksploatacijom. U 2013. godini Međunarodna organizacija rada je procenila da je 150 miliona radnika migriralo unutar i izvan granica svoje zemlje iz ekonomskih razloga. Mnogi to rade preko regrutera i posrednika koji iskorišćavaju njihovu ranjivost i ogromnu potrebu za poslom: radnici migranti često plaćaju beskrupuloznim trećim stranama preterane naknade za pristup poslovima, postaju žrtve lažnih obećanja ili su primorani da rade u nebezbednim radnim okruženjima za malu ili neadekvatnu zaradu. Priče o takvoj eksploataciji su dokumentovane u brojnim prošlim istraživanjima i studijama o radnicima koji migriraju prvenstveno sa globalnog juga u potrazi za ekonomskim mogućnostima u raznim industrijama unutar njihove regije ili širom Bliskog Istoka, Evrope i Severne Amerike.

Ono što podstiče ovu migraciju je nedostatak ekonomskih mogućnosti u jednoj zemlji i nedostatak radne snage u drugoj. Globalna preduzeća u sektorima proizvodnje, građevinarstva, ribolova, poljoprivrede, tekstila, odeće, obuće, ugostiteljstva, ekstraktivne industrije i drugim sektorima oslanjaju se na radnike migrante da ispune ovaj nedostatak radne snage. Ova preduzeća su često prilično udaljena od proizvodnih postrojenja i uprkos dobrim namerama mogu da imaju ograničenu vidljivost u lokalnim praksama zapošljavanja njihovih brojnih dobavljača. Oslanjanje na razne posrednike i agente za zapošljavanje koje angažuju dobavljači na nižoj lestvici u lancu dodatno zamagľuje vidljivost praksi zapošljavanja na terenu i iskustva radnika. Korumpirani državni organi koji izdaju vize ili ne reaguju na kršenje zakona dodatno olakšavaju prakse koje mogu da dovedu do trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Iako je proces zapošljavanja složen, slojevit i geografski raznovrsan, uglavnom uključuje više zainteresovanih strana, od kojih svaka ima ulogu u više koraka koji su potrebni da radnik migrant dođe do mesta rada.

Problemi sa kojima se suočavaju radnici migranti samo se pogoršavaju globalnom ponudom i potražnjom, kako Međunarodna organizacija za migracije (IOM) zaključuje: „Sa jedne strane, predviđa se da će se radna snaga u zemljama u razvoju znatno povećavati i to brže od otvaranja novih radnih mesta, dok će sa druge strane potražnja za migrantskom radnom snagom u razvijenom svetu verovatno rasti kao rezultat demografskih kretanja. Ovo je doprinelo do sada neviđenom broju poslodavaca koji traže radnike, na globalnom nivou, da popune manjak radne snage u svim sektorima i sa svim nivoima kvalifikacija.“

Međunarodna organizacija za migracije, Etičko zapošljavanje migranata, Informativni dokument

Radnici mogu da dožive kršenja prava u više aspekata na ovom migracionom putu. MOR-ov dokument sadrži „otvoreni spisak“ osam vrsta zlostavljačkih i prevrarnih praksi zapošljavanja čija bi kombinacija mogla predstavljati trgovinu ljudima ako je krajnji rezultat procesa zapošljavanja eksploatacija.¹⁵⁶ To su:

1. naplaćivanje naknada radnicima;
2. pretnje i zastrašivanje, uključujući verbalno i psihološko zlostavljanje;
3. obmana u pogledu ugovora, radnih i životnih uslova, kao i neobezbeđivanje relevantnih informacija;
4. ograničenje slobode kretanja;
5. zadržavanje identifikacionih isprava sa ciljem kontrole lica koja traže posao;
6. fizičko i seksualno nasilje;
7. zapošljavanje dece mlađe od minimalnog uzrasta za rad;
8. zapošljavanje radnika za opasan i nebezbedan posao.

Od ovih osam tačaka, prva, koja se odnosi na naplaćivanje naknada, sada dobija mnogo pažnje od organa u

152 ICRR, "Best Practice Guidance on Ethical Recruitment of Migrant Workers" (ICCR, 2017) - pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.iccr.org/best-practice-guidance-ethical-recruitment-migrant-workers-0>

153 Institute for Human Rights and Business, "Responsible Recruitment: Remediating Worker-Paid Recruitment Fees" November 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.ihrb.org/focus-areas/migrant-workers/remediating-worker-paid-recruitment-fees>

154 Segall, David and Labowitz, Sarah, "Making Workers Pay, Recruitment of the Migrant Labor Force in the Gulf Construction Industry" (NYU Stern Center for Business and Human Rights, 2017) - pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://static1.squarespace.com/static/547df270e4b0ba184dfc490e/t/58ec1e9ed1758e3915cb4c5b/1491869348464/FINALFINAL%E2%80%91MakingWorkersPay-Report-Digital.pdf>

155 "Fair Recruitment." ILO. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://www.ilo.org/global/topics/fair-recruitment/lang--en/index.htm>

156 Andrees, Beate, Nasri, Alix and Swiniarski, Peter, "Regulating labour recruitment to prevent human trafficking and to foster safe migration: Models, challenges and opportunities", *ILO Working Paper*, (ILO, 2015).

industrijama, zakonodavaca i kreatora politika i aktivista za borbu protiv trgovine ljudima. Veća preduzeća sve više prihvataju načelo nenaplaćivanja naknade radnicima, a u nekim slučajevima su čak insistirala na vraćanju naknada radnicima.

Drugi, koji promovišu odgovorne ili poštene i etičke prakse zapošljavanja, već su izdali više dokumenata sa smernicama i izjava o načelima. Na primer, HEUNI i ADSTRINGO projekat Stalnog međunarodnog sekretarijata Saveta baltičkih država (CBSS) pruža „Smernice za sprečavanje praksi zapošljavanja kojima se krše prava, eksploativnog zapošljavanja i trgovine radnicima migrantima u regionu Baltičkog mora“.¹⁵⁷ Pored toga, 2016. godine, MOR objavljuje i opšta načela i operativne smernice za odgovorno zapošljavanje.¹⁵⁸

U ovom odeljku su predstavljena neka od glavnih pitanja politike i opštih načela u oblastima zaštite tržišta rada i poštenog i etičkog zapošljavanja, navedeni su primeri nove prakse u odgovarajućim oblastima i date su neke operativne smernice za rešavanje ovih problema na nacionalnom nivou. U ovoj poslednjoj oblasti ovo takođe može da predstavlja neku osnovu za identifikaciju moguće podrške od strane OEBS-a za nacionalne planove za sprovođenje.

Politike i direktive o nabavkama na međunarodnom nivou, uključujući okvire politike i zaštitne instrumente međunarodnih finansijskih institucija, sada posebno upućuju na MOR-ove osnovne standarde rada koji se odnose na prinudni i dečji rad, diskriminaciju i jednake mogućnosti i slobodu udruživanja. Iako su ovo pozitivni koraci, države moraju razumeti vrednost drugih međunarodnih standarda rada za usmeravanje svojih nacionalnih zakona i politika u teškim oblastima. Standardi od posebne važnosti u oblasti odgovornog zapošljavanja uključuju one koji obuhvataju, najmanje:

- privatne agencije za zapošljavanje;
- inspekciju rada;
- zaštitu zarada;
- radne klauzule u javnim ugovorima;
- domaće radnike;
- radnike migrante.

Dobra praksa na međunarodnom nivou uključuje konsultacije između institucija kao što su Svetska banka, Međunarodna finansijska korporacija (IFC) i MOR, da bi se postigao konsenzus za uključivanje socijalnih dimenzija u politike i prakse nabavke. U napomeni koju je MOR pripremila za Svetsku banku navodi se „... posebno pitanje standarda rada koji se primenjuju na izvršavanje javnih ugovora, i dalje se ne poštuju ili marginalizuju u globalnoj debati o sistemima javne nabavke“.¹⁵⁹ Međutim, MOR je primetila da su „osim osnovnih standarda, ostali osnovni uslovi rada u oblastima zaštite i zdravlja na radu, radnog vremena, zarada, itd. sve više su prepoznati kao vredni, zbog sve većeg prihvatanja važnosti dostojanstvenog rada u razvoju.“

Na primer, takvi standardi su uključeni u standarde rada IFC-a, Ekvatorska načela, Smernice OECD-a o multinacionalnim kompanijama, SA-8000 organizacije Social Accountability International i druge međunarodne dokumente. Takve šire pristupe standardima rada u nabavkama takođe su zauzela tela širom industrije, kao što je Ovlašćeni institut za nabavku i snabdevanje (CIPS).¹⁶⁰

Studija slučaja: Belgija

Socijalni inspektorat u Belgiji ima zakonski mandat da istraži trgovinu ljudima i ima vodeću ulogu u otkrivanju i istraživanju relevantnih krivičnih dela. Ima prisustvo na terenu i velika istražna ovlašćenja koja imaju 220 „opštih“ i 35 „specijalizovanih“ inspektora. Inspektorat takođe koordiniše istrage koje sprovode ključni partneri, uključujući tužioce, policiju i službe za žrtve na lokalnom i nacionalnom nivou.

<http://accountabilityhub.org/country/belgium/>

Studija slučaja: Finska

Inspektorati za bezbednost i zdravlje na radu Regionalnih agencija državne uprave su imenovali 17 inspektora rada, sa posebnim zadatkom da prate sektore u kojima se zapošljavaju radnici migranti. Ovi sprovode inspekcijske kontrole posebno u sektorima ugostiteljstva, čišćenja, građevinarstva i poljoprivrede, usmeravajući se na preduzeća koja zapošljavaju radnike migrante. Ove inspekcijske kontrole, koje se mogu vršiti bez prethodne najave, zasnivaju se na prijavama građana i drugih organa i bile su značajne za otkrivanje nekoliko slučajeva eksploatacije i trgovine ljudima u svrhu prinudnog rada. Godine 2012. Ministarstvo socijalnih poslova je razvilo smernice za inspektorate za rad za identifikovanje žrtava trgovine ljudima, uključujući upućivanje potencijalnih žrtava u zvanični sistem pomoći žrtvama trgovine ljudima.

157 Sorrentino, Liliana, and Anniina Jokinen. "Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region." Heuni. 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/RfNj47ulB/Guidelines_report_English.pdf.

158 "General Principles and Operational Guidelines for Fair Recruitment." ILO. 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/genericdocument/wcms_536263.pdf.

159 International Labour Office, *International Labour Standards in Procurement: Integrating the Social Dimension into Procurement Policies and Practices*, (2008).

160 CIPS Knowledge, *Ethical Purchasing Practices*, (2013).

Zapošljavanje u inostranstvu, međutim, u velikoj meri zavisi od konteksta, što su pokazale i države koje već prate i regulišu protok državljana i nedržavljana u svrhu zapošljavanja.

1. Preporuka br. 1: Ojačati upravu za rad i inspekciju rada

Primena standarda rada zahteva strog nadzor kroz sistem nacionalne uprave i inspekcije rada sa adekvatnim resursima i osobljem. MOR-ova Konvencija o inspekciji rada br. 81 (1947) definiše funkcije sistema inspekcije rada kao:

- sprovođenje zakonskih odredbi u uslovima rada i zaštite radnika;
- pružanje tehničkih saveta poslodavcima i radnicima;
- upozoravanje nadležnog organa na zloupotrebe koje nisu posebno obuhvaćene postojećim zakonskim odredbama.

To znači da inspekcije rada mogu obavljati tri uloge, a to su: prevencija, savetovanje i sprovođenje. Konvencija takođe poziva na saradnju inspektora rada i drugih relevantnih javnih i privatnih institucija, uključujući organizacije poslodavaca i radnika.

Opšte je poznato da inspektori rada moraju biti više uključeni u akciju protiv trgovine u svrhe radne eksploatacije. Međutim - kao što je MOR primetila u Priručniku za inspektore rada o prinudnom radu i trgovini ljudima - do sada je zanemarena ključna uloga inspektora rada.¹⁶¹ OEBS je takođe objavio vodiče i priručnike i sproveo obuke za izgradnju kapaciteta inspektora rada u oblasti trgovine ljudima.¹⁶² Zato što su ovo teška krivična dela, države su sklone da pretpostave da je najbolje rešavati pitanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije sprovođenjem krivičnog zakona i postupaka, a ne kroz radno pravo, upravu i pravdu. Inspektorima rada često nedostaje jasan mandat u vezi sa tim, a delokrug njihovog rada može da ne obuhvata sektore u kojima se obično javljaju prakse prinudnog rada, kao što su poljoprivreda i neformalne industrije, uključujući rad u domaćinstvu. Postupci inspekcije rada često su reaktivni, a ne proaktivni, pa je potrebno pažljivo proceniti da li su opravdani proaktivniji pristupi, poput izdavanja dozvola agencijama za zapošljavanje.

Kad se kroz politiku uspostavi jasan mandat, inspektori rada mogu da imaju važnu ulogu u prevenciji, rešavanju sporova i sprovođenju zakona o radu, uključujući i primenu novčanih kazni za učinioce. Inspektori rada su takođe sposobni da uoče pokazatelje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Međutim, oni treba odmah da prijave svaku sumnju na krivična dela organima za sprovođenje zakona i treba da se pobrinu da vrše inspeksijske radnje za koje su ovlašćeni u skladu sa lokalnim zakonima. Naime, inspektor rada treba da sprovede inspeksijsku kontrolu u okviru svoje nadležnosti, ali ako neočekivano otkrije kriminalne radnje, odmah treba da prati sve utvrđene protokole da bi predmet predao policiji ili specijalnom odeljenju inspektorata, ako inspektorat ima ovlašćenje da istražuje krivično delo prinudnog rada ili trgovine ljudima.

Inspektori rada mogu primeniti i širok spektar sredstava radne pravde na diskrecioni i fleksibilan način, u okviru svojih mandata, u nastojanju da reše sukobe, i izricati kazne kao što su novčane kazne i, u najgorim slučajevima, zatvaranje preduzeća.

Protokol iz 2014. godine uz Konvenciju MOR-a br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine posebno skreće pažnju na ulogu inspektorata rada u sprečavanju prinudnog rada i trgovine ljudima. Te mere obuhvataju sledeće:¹⁶³

- da se pokrivenost i primena zakona relevantnih za sprečavanje prinudnog i obaveznog rada, uključujući po potrebi i zakon o radu, primenjuju na sve radnike i sve privredne sektore;
- da službe inspekcije rada i druge službe nadležne za sprovođenje ovih zakona budu ojačane;
- da se obezbede potrebni resursi i obuka za službe inspekcije rada i druge nadležne organe i zainteresovane organizacije kako bi im se omogućilo da povećaju svoju saradnju i preduzmu delotvorne mere za sprečavanje, sprovođenje zakona i zaštitu žrtava prinudnog ili obaveznog rada;
- da se jačaju napori za identifikaciju žrtava, između

Da bi pomogla u izvršavanju ovih pravno obavezujućih dužnosti, Međunarodna organizacija za migracije (IOM) podržava IRIS - Sistem integriteta u međunarodnom zapošljavanju koji je „dobrovoljni multiakterski sistem sertifikovanja regrutera radne snage izrađen kao podrška etičkom zapošljavanju radnika migranata.“ IRIS je sistem upravljanja koji mogu da koriste preduzeća i državna tela i koji je transparentan i zasnovan na detaljnoj analizi (*due diligence*) u okviru postupka zapošljavanja.

<https://iris.iom.int/what-iris>

161 ILO, Special Action Programme to Combat Forced Labour, *Forced Labour and Human Trafficking: Handbook for Labour Inspectors*, B. Andrees (Geneva: International Labour Office, 2008).

162 OEBS, Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije, Referentni dokument za Bosnu i Hercegovinu, jul 2011. godine

163 Protokol uz Konvenciju br. 29, usvojen na Konferenciji MOR-a na 103. zasedanju, 11. june 2014. godine

ostalog i putem razvijanja pokazatelja prinudnog ili obaveznog rada koje će koristiti inspektori rada, kao i za identifikaciju prinudnog ili obaveznog rada;

- da se jača međunarodna saradnja među članicama i sa relevantnim međunarodnim organizacijama¹⁶⁴.

Izazov rešavanja pitanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja zahteva inovativne pristupe kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju. Prema jednom pristupu - kao što je opisano u smernicama pripremljenim za region baltičkih država - odeljenje inspektorata rada je posebno obučeno i angažovano da radi na pitanjima uslova radnika migranata u rizičnim industrijama.¹⁶⁵

Kao što je MOR navela u svom izveštaju o zakonu i praksi, vodeći diskusije o Protokolu uz Konvenciju o prinudnom radu iz 2014. godine, „potreban je komplementaran, koordinisan i uzajamno podržavajući pristup između sistema rada i krivičnog sistema“.¹⁶⁶ MOR je primetila da „nijedan od postojećih međunarodnih ili regionalnih ugovora o trgovini ljudima ne priznaje izričito ulogu radničkih institucija u akciji protiv trgovine ljudima, a u praksi su uprave za rad retko zastupljene u nacionalnim koordinacionim telima za borbu protiv trgovine ljudima“.¹⁶⁷ Postojali su nacionalni primeri u kojima su institucije za rad preuzele značajnu ili čak vodeću ulogu u takvim radnim grupama i drugim mehanizmima koordinacije. U drugim slučajevima, one su ostavljene po strani.

Mnoge države još nisu usvojile zakone i druge propise ili preduzele druge mere kako bi definisale ulogu inspekcije rada u praćenju radnih i socijalnih odredbi dobavljača koji isporučuju robu i pružaju usluge javnim organima. To može da bude značajna oblast rada, s obzirom na to da se ponovo obraća pažnja na socijalnu dimenziju održivih javnih nabavki. Efektivna uloga inspekcije rada između ostalog bi zahtevala i prekograničnu saradnju inspektorata rada.

Preporuka br. 1: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ **da obezbede da uprava za rad bude u potpunosti uključena u nacionalne politike i strukture za rešavanje problema trgovine ljudima u lancima snabdevanja:**
  - ▶ **da uključe uprave i inspektorate za rad od samog početka u izradu i pripremu nacionalnih politika i planova akcije protiv trgovine ljudima, tako obezbeđujući da se u potpunosti uključe dimenzije rada.**
- ▶ **da obezbede da ministarstva rada i uprava za rad budu uključeni u radne grupe za ovu temu, na međunarodnom, regionalnom ili nacionalnom nivou;**
- ▶ **da sprovede nenajavljene inspeksijske kontrole i koriste prevodioce i kulturne medijatore da omoguće razgovore sa radnicima migrantima koji ne govore lokalni jezik:**
  - ▶ **istrage se mogu poboljšati upotrebom mobilne i druge tehnologije za nezavisno anketiranje radnika kako bi se direktno procenilo njihovo iskustvo;**
  - ▶ **obezbediti da inspekcije rada ostvare blisku koordinaciju sa organima za sprovođenje zakona i nastave da rade u okviru svojih mandata.**

164 "General Principles and Operational Guidelines for Fair Recruitment." ILO. 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/documents/genericdocument/wcms_536263.pdf.

165 HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control), Op. cit., *Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region*, L. Sorrentino, A. Jokinen (Helsinki 2014), str. 34.

166 ILO, Report (IV) I: *Strengthening action the end forced labour*, (Geneva: ILO, International Labour Conference 103rd. Session 2014).

167 Ibid, stav 214.

2. Preporuka br. 2: Pratiti i regulisati rad agencija za zapošljavanje i rešavati kršenje propisa

Industrija regrutovanja i zapošljavanja radne snage je zabeležela eksponencijalni rast poslednjih godina. Tu spadaju kompanije sa prihodima od više milijardi US dolara na vrhu tržišta koje su aktivne širom sveta, ali i posrednici ili podagenti za zapošljavanje u malim selima i gradovima zemalja u razvoju. Od ovih prvih se može očekivati da će delovati u okviru zakona, iako se veće kompanije mogu oslanjati na lokalne agente da identifikuju i regrutuju radnike. Mnogo lokalnih agencija ili brokera za zapošljavanje mogu da budu neregistrovani i da neformalno posluju, ali da ipak budu deo sveukupnog procesa zapošljavanja koji koriste vlade i velike kompanije. Mnogi od njih takođe obezbeđuju radnike vladama u okviru zvanično priznatih programa za privremene radnike u kojima mogu da postoje ograničenja za slobodu kretanja radnika. Pored toga, vlade takođe odobravaju zahteve za vize za pojedine radnike i grupe radnika kako bi se olakšalo međunarodno zapošljavanje i migracija radne snage.

Kao što je MOR primetila u nedavnoj reviziji zakonske regulative, postoje tri osnovna pristupa regulisanju agencija za zapošljavanje, a to su:¹⁶⁸

- **zabrana:** iako su opšti državni monopoli na zapošljavanje sada retki, privatnim regruterima i agencijama za zapošljavanje može da bude zabranjeno da se bave određenim kategorijama radnika, kao što su strani radnici migranti;
- **registracija:** privatni regruteri i agencije za zapošljavanje su registrovani i podvrgnuti kontroli na isti način kao i svako drugo preduzeće;
- **izdavanje dozvola za rad:** privatne agencije moraju da traže dozvolu koja se može obnoviti ili poništiti i koja se izdaje kada su ispunjeni određeni uslovi. Izdavanje dozvola za rad podrazumeva da vlada uspostavlja posebne upravne postupke za redovnu kontrolu agencija, propisuje mere usklađenosti sa propisima i izriče kazne u slučaju nepoštovanja propisa.

Dokumenti o politici i smernicama uglavnom daju prednost potrebi snažnih i jasnih vladinih mera u ovoj oblasti. Na primer, u smernicama za države Baltičkog mora preporučuje se državama da usvoje zakone kojima se regulišu aktivnosti privatnih agencija za zapošljavanje i neformalnih regrutera uvođenjem sistema dozvola za rad ili registracije.¹⁶⁹ Na primer, program „Izdavanje dozvola za zapošljavanje“ koji se primenjuje u Australiji zahteva korišćenje registrovanih agencija za zapošljavanje i izricanje novčanih kazni za nepoštovanje zakona. Sprovođenje mere podržavaju inspekcije rada.¹⁷⁰

Neophodno je da države primene novčane kazne i krivično gonjenje na ilegalne regrutere, agente i posrednike za zapošljavanje. Kazne su takođe uključene u krivične zakone i zakone za sprečavanje trgovine ljudima protiv zlostavljačkih i prevarnih praksi zapošljavanja. U Sjedinjenim Američkim Državama, Zakonom o obnavljanju ovlašćenja za zaštitu žrtava trgovine ljudima (TVPPRA) iz 2008. godine uvedena je nova krivična odredba (18 USC 1351) kojom se zabranjuje prevara u ugovoru o radu u inostranstvu. Pored toga, odredba USC 1595 predviđa sudski postupak koji žrtve mogu da pokrenu tužbom protiv preduzeća koja krše relevantne odredbe. USC 1595 trenutno koriste pojedinci koji su podneli tužbu protiv kompanija za koje tvrde da su omogućile trgovanje njima.¹⁷¹

Kao odgovor na prijave ozbiljnih kršenja prava od strane dobavljača radne snage, neke države su stvorile nove strukture koje su zadužene za izdavanje dozvola za rad i imaju određenu ulogu u sprovođenju zakona. Ovo je slučaj sa Službom za pitanja posredovanja u zapošljavanju i kršenja radnih prava (Gangmasters and Labour Abuse Authority - GLAA) u Ujedinjenom Kraljevstvu koja je osnovana odmah nakon usvajanja Zakona o (izdavanju dozvola za rad) posrednicima za zapošljavanje iz 2004. godine kojim je uvedeno novo krivično delo koje se sastoji od posredovanja u zapošljavanju bez dozvole. Služba za izdavanje dozvola za rad posrednika za zapošljavanje (Gangmasters Licensing Authority - GLA) osnovana je sledeće godine radi zaštite radnika u sektoru poljoprivrede, sakupljanja školjki, prerade hrane i pakovanja. Njen glavni zadatak je izdavanje dozvola za rad dobavljačima radne snage i nadgledanje poštovanja standarda za izdavanje dozvola, ali ima i ovlašćenje da pokrene krivično gonjenje protiv posrednika za zapošljavanje koji radi bez dozvole ili protiv preduzeća koje koristi radnike koje dobavlja posrednik za zapošljavanje bez dozvole.

168 Andrees, Beate, Nasri, Alix and Swiniarski, Peter, "Regulating labour recruitment to prevent human trafficking and to foster safe migration: Models, challenges and opportunities", *ILO Working Paper*, (ILO, 2015).

169 HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control), *Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region*, L. Sorrentino, A. Jokinen (Helsinki 2014), str. 21-22.

170 "Inquiry into the Labour Hire Industry and Insecure Work." Victoria State Government. December 13, 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine <https://economicdevelopment.vic.gov.au/inquiry-into-the-labour-hire-industry>.

171 Malo, Sebastian. "U.S. lawsuit against seafood importers makes claims of human trafficking." Thomson Reuters. June 17, 2016. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trafficking-lawsuit/u-s-lawsuit-against-seafood-importers-makes-claims-of-human-trafficking-idUSKCN0Z22WI>.

U bliskoj saradnji sa drugim vladinim službama, GLAA je u stvari vodeće telo za borbu protiv radne eksploatacije u zemlji. Zakonom o imigraciji iz 2016. godine nedavno su preimenovanoj službi GLAA data jača ovlašćenja, poput policijskih, za borbu protiv radne eksploatacije u svim privrednim sektorima, uvođenjem kapaciteta za traženje i oduzimanje dokaza i istraživanje modernog ropstva kada se ono odnosi na kršenje radnih prava i druga krivična dela na tržištu rada, uključujući i neplaćanje minimalne zarade na nacionalnom nivou.

Konačno, ministarstva, pored onih koja su odgovorna za pitanja rada i zapošljavanja ili za sprovođenje krivičnog zakona, mogu da daju i važne savete o detaljnoj analizi u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) za dobavljače radne snage. Na primer, u Ujedinjenom Kraljevstvu, savete o tim pitanjima pruža Služba za prihode i carine, a poslednji put su ažurirani početkom 2016. godine.¹⁷² Saveti uključuju: ključna pitanja o dobavljačima radne snage, poslu, preduzeću, finansijama preduzeća i obezbeđenim radnicima; savete o saradnji sa preduzećima koja dobavljaju radnu snagu; važne informacije o posrednicima za zapošljavanje i posebnim pravilima za građevinsku industriju. GLAA je takođe uspostavila Protokol o izgradnji 2017. godine kojim se uspostavlja „sporazum ili protokol o dobrovoljnoj razmeni informacija“ da bi se obezbedile smernice i transparentnost o tome kako će komunicirati i raditi sa „svim stranama koje su uključene u snabdevanje i korišćenje radne snage u građevinskom sektoru Ujedinjenog Kraljevstva.“ Smernice se primenjuju na dobavljače radne snage i pružaoce usluga, kao i na građevinska preduzeća i dobavljače građevinskog materijala.¹⁷³

Države imaju različite opcije u vezi sa propisima, praćenjem i sprovođenjem. Izbor opcija treba da se zasniva na proceni nacionalnih uslova. Ako postoje dokazi o znatnom kršenju prava od strane dobavljača radne snage, ugovarača i podugovarača, poželjno je primeniti opciju izdavanja dozvola. Propise zatim treba izraditi u bliskoj saradnji sa poslodavcima, uključujući nacionalna udruženja dobavljača radne snage (ako postoje) i organizacija radnika. Dok se obezbeđuju jednaki uslovi za sva preduzeća, uključujući i putem minimiziranja odgovarajućih administrativnih opterećenja i provera, od ključne je važnosti da se ovaj pristup uskladi sa potrebom i obavezom države da zaštiti ljude od svih krivičnih dela, uključujući i od trgovine ljudima. Važno je da države moraju obezbediti da se na odgovarajući način procene rizici trgovine ljudima za sva preduzeća uključena u interne ili transnacionalne migracione procese. Pored agencija za zapošljavanje, neka druga preduzeća obavljaju slične funkcije posredovanja koje su tradicionalno isključene iz praksi izdavanja dozvola, na primer, agencije za modele, upoznavanje i brak, umetnike, posadu, rad u kući (npr. au pair) i druge. Prema tome, bila bi korisna sveobuhvatna i multiagencijska analiza preduzeća koja posluju u rizičnim sektorima. Dalji razvoj i sprovođenje politika takođe bi zahtevao multiagencijsku saradnju, transparentnost i fleksibilnost na svim nivoima.

Treba razviti zakonodavne i političke inicijative u dogovoru sa preduzećima i organizacijama radnika i one treba da budu u skladu sa Konvencijom Međunarodne organizacije rada broj 181 o privatnim agencijama za zapošljavanje, kao i drugim relevantnim standardima, i da uzmu u obzir posebnu ranjivost radnika migranata na kršenje prava, uz nastojanje da se preduzmu mere i inicijative za izgradnju njihove otpornosti.¹⁷⁴

Kao dopunu merama koje preduzimaju države na nacionalnom i regionalnom nivou, industrijske grupe takođe sprovode dobrovoljne mere za promovisanje odgovornog, poštenog i etičkog zapošljavanja, na primer: Alijansa za odgovorno poslovanje (ranije EICC) pokrenula je Inicijativu za odgovorno zapošljavanje (RLI), koja je „multiindustrijska, multiakterska inicijativa usredsređena na obezbeđivanje da prava radnika u riziku od prinudnog rada u globalnim lancima snabdevanja budu dosledno poštovana i promovisana“. Inicijativa je otvorena za sva preduzeća koja podržavaju načela RLI čiji je cilj da se sprovede detaljna analiza u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) kako bi se sprečio prinudan rad i rad kao rezultat trgovine ljudima u lancu snabdevanja. Cilj je da kolektivni uticaj regrutera, dobavljača, multinacionalnih kompanija i zainteresovanih strana pokrene poboljšanja koja transformišu tržišta i smanjuju rizike trgovine ljudima radi prinudnog rada širom globalnih lanaca snabdevanja.

<http://www.responsiblebusiness.org/initiatives/rli/>

Liderska grupa za odgovorno zapošljavanje je „saradnja između vodećih preduzeća i ekspertske organizacije u pokretanju pozitivne promene u načinu zapošljavanja radnika migranata“. Njeni ciljevi obuhvataju zagovaranje zaštite radnika migranata, povećanje ponude etički angažovane radne snage, stvaranje potražnje za odgovornim zapošljavanjem i pozitivnim prednostima etičkih praksi i razvijanje alata koji će pomoći preduzećima da primene načelo „poslodavac plaća“. Ova grupa, koju koordinišu Institut za ljudska prava i poslovanje i IOM, pomaže u stvaranju potražnje među preduzećima za pošteno i etičko zapošljavanje i zalaže se za poboljšanja.

<https://www.ihrb.org/employerpays/leadership-group-for-responsible-recruitment>

172 HM Revenue and Customs, *Use of Labour Providers: Advice on due diligence*, United Kingdom, (30 January 2014, updated 1 February 2016).

173 "Construction Protocol." Gangmasters & Labour Abuse Authority. October 2017. Pristupljeno 6. februara 2018. godine <http://www.gla.gov.uk/media/3297/construction-protocol-v05.pdf>.

174 Upućuje se na Direktivu 2008/104/EZ o radu preko agencija za privremeni rad.

Preporuka br. 2: Operativne smernice

Zemljama učesnicama OEBS-a se preporučuje:

- ▶ da sprovede sveobuhvatne analize preduzeća koja su uključena u ili omogućavaju unutrašnje ili transnacionalne migracione procese ili posluju u rizičnim sektorima da bi procenile rizike od trgovine ljudima koji proizlaze iz njihovog poslovanja. Multiagencijski pristup takve analize treba da uključuje stručnjake za borbu protiv trgovine ljudima i migracije, uključujući organe za sprovođenje zakona i NVO, kao i relevantne organe za regulisanje poslovanja i zapošljavanja, sindikate i organizacije poslodavaca;
- ▶ da obezbede da se nacionalnim zakonima i politikama obavežu preduzeća, naročito ona koja posluju u rizičnim sektorima i zemljama, da prate subjekte u svom lancu snabdevanja koji im dobavljaju radnu snagu. Propisima treba:
  - ▶ dodeliti jasnu institucionalnu odgovornost;
  - ▶ obezbediti transparentnost i jasnoću zahteva u pogledu usklađenosti sa propisima;
  - ▶ jasno navesti korektivne mere koje treba preduzeti ako se otkrije kršenje propisa.
- ▶ da razmotre mogućnost uključivanja svojih ministarstava spoljnih poslova i ambasada u inostranstvu u uspostavljanje bilateralnih postupaka za razmenu informacija o obrascima radnih migracija, uključenim posrednicima i poslodavcima, te u brzu primenu mera zaštite migranata, po potrebi;
- ▶ da primene razne krivične, radne i novčane kazne, u zavisnosti od okolnosti, da bi se obezbedilo da regruteri postupaju u skladu sa važećim zakonima i drugim propisima:
  - ▶ uvek kada je to moguće, u inspekcijske kontrole preduzeća koja su uključena u unutrašnje ili transnacionalne migracione procese ili ih omogućavaju ili posluju u rizičnim sektorima treba da bude uključen predstavnik zainteresovanih strana koje se bave borbom protiv trgovine ljudima, npr. kancelarija Nacionalnog koordinatora ili specijalizovane policijske jedinice;
  - ▶ uvek kada je to moguće, uz mere u vidu krivičnog i građanskog postupka koje su rezultat inspekcijskih kontrola treba primeniti i podsticaje za dobre poslovne prakse kojima se promoviše primena praksi poštenog i etičkog zapošljavanja.
- ▶ da jačaju razmenu informacija i promovišu transnacionalnu saradnju u istrazi slučajeva radne eksploatacije u koju su uključeni posrednici koji omogućavaju zapošljavanje u inostranstvu;
- ▶ da kreiraju politike i mehanizme sprovođenja kako bi obezbedile da sve naknade i troškove u vezi sa regrutovanjem i zapošljavanjem plati poslodavac, a ne radnik;
- ▶ da obezbede da inicijative za borbu protiv korupcije obrate posebnu pažnju na prećutni dogovor između nezakonitih regrutera i državnih subjekata uključenih u migracije radne snage;
- ▶ da iskoriste nove tehnologije za povećanje transparentnosti i svesti o radnim migracijama, postupku inspekcijske kontrole i povezanim postupcima;
- ▶ da obezbede laku dostupnost informacija o preduzećima sa dozvolom za rad, preduzećima koja se bave zapošljavanjem, a čije su dozvole za rad poništene ili suspendovane, i druge relevantne podatke široj javnosti;
- ▶ da podižu svest šire javnosti, sa posebnim naglaskom na rizične grupe, o tome da je neophodno da koriste isključivo usluge agencija za zapošljavanje ili drugih posrednika koji imaju dozvolu za rad.

Predložene strategije i razmatranja za usvajanje i primenu preporuka navedenih u smernicama

OEBS je razvio ovaj Model smernica kao praktično sredstvo za zemlje učesnice i partnere za saradnju da razviju sopstvene mere i prakse. Diskusije tokom projektnih događaja su potvrdile da zemlje prepoznaju da vlade imaju odlučujuću ulogu u postavljanju standarda tako da neodgovorna preduzeća budu dužna da igraju po istim pravilima kao i odgovorna preduzeća, izjednačujući tako uslove za sve i obezbeđujući lojalnu konkurenciju zasnovanu na poštovanju ljudskih prava. Osim toga, zemlje prepoznaju da je poštovanje međunarodno prihvaćenih radnih i socijalnih standarda ključno i da je najbolje sprečiti trgovinu ljudima i obezbediti delotvorna pravna sredstva, a ne da se reaguje na problem tek nakon njegovog pojavljivanja.

Stoga su ove smernice kreirane tako da se iskoristi zamah do kojeg je došlo u sprečavanju prinudnog rada i radne eksploatacije u globalizovanim lancima snabdevanja i da se promoviše ispunjenje relevantnih međunarodnih obaveza preuzetih na nacionalnom nivou, kao i da se usklade prakse u svim zemljama.

Cilj postavljen u ovom dokumentu je da se predstave smernice i preporuke za pomoć državama u usvajanju i/ili jačanju stvarne primene relevantnih vladinih mera. Drugi cilj je da se istraži kako se usvajanjem doslednih mera i praksi širom regiona mogu postaviti jasni minimalni standardi za ponašanje privatnog sektora. Usklađivanjem pristupa smanjiće se teret za preduzeća koja se moraju prilagođavati različitim zakonima u različitim zemljama, a sve više država usvaja zakone i politike kojima se obezbeđuje etička nabavka i transparentnost u njihovim lancima snabdevanja.

Iako ne postoji čarobni štapić ili jedinstven pristup koji odgovara svima, u ovom dokumentu su predstavljene različite perspektivne prakse i modeli. Važno je da vlade i privatni sektor priznaju da se problem može pojaviti u bilo kojoj zemlji, industriji i lancu snabdevanja - da nijedno preduzeće ni kupac, uključujući vlade, nije pošteđen rizika od prinudnog rada i trgovine ljudima. Vlade mogu imati i imaju presudnu ulogu u sprečavanju trgovine ljudima u lancima snabdevanja, uključujući vođenje primerom, rešavanje ključnih izazova, podsticanje inicijativa i saradnju sa privatnim sektorom, organizacijama radnika, civilnim društvom, međunarodnim organizacijama, sindikatima i drugim akterima.

Mere vlade za sprečavanje eksploatacije u lancima snabdevanja, uključujući i one za javne nabavke, treba da budu zasnovane na širim načelima zaštite tržišta rada, a naročito da ispunjavaju relevantne važeće međunarodne standarde rada. Takođe moraju prepoznati važnu ulogu uprave za rad i inspekcija rada. Neki od primera i smernica navedenih u prethodnim odeljcima uključuju ugovorne uslove i zakone koji zahtevaju od preduzeća i dobavljača da prate i ispravljaju radne prakse u lancima snabdevanja sve do najnižeg nivoa u zemljama iz kojih nabavljaju robu i sirovine.

Kada se od preduzeća očekuje da preuzmu takve vrste odgovornosti u svojim globalnim lancima snabdevanja, postavljaju se očigledna pitanja u vezi sa praćenjem i sprovođenjem zakona o radu. Pored toga, kada su uključene socijalne ili radne klauzule u ugovore o nabavci, postavljaju se pitanja o vrsti radnih standarda koje treba uključiti. Kreatori politika, civilno društvo, poslovni analitičari i akademska zajednica sada pridaju znatnu pažnju ovim složenim pitanjima. U toku su rasprave u vezi sa tim u kojoj meri su propisi o tržištu rada neophodni da bi se sprečio rizik od trgovine ljudima među ugroženijim radnicima, uključujući migrante.

Ovaj projekat identifikuje i predlaže niz opcija i koraka za usvajanje i sprovođenje smernica i preporuka na nacionalnom nivou. Prilikom izrade plana za podsticanje sprovođenja treba uzeti u obzir mere koje su preduzele zemlje učesnice OEBS-a, uključujući:

- aktivnosti čiji je cilj dalje povećanje baze znanja o ovoj složenoj temi, kao i sredstava za deljenje i širenje znanja, u cilju usvajanja i primene zakona i politika na nacionalnom nivou;
- potrebe za izgradnju kapaciteta i pristupe izgradnji kapaciteta, uz identifikovanje prave kombinacije učesnika za radionice i programe obuke;
- saradnju sa akterima iz službi za sprovođenje iz zemalja učesnica i postizanje institucionalnog prihvatanja vrednosti usvajanja i delotvornog sprovođenja mera zasnovanih na smernicama i preporukama koje su ovde predstavljene;
- potrebne resurse i vreme sprovođenja raznih aktivnosti;
- praćenje i evaluaciju sprovođenja usvojenih politika i mera, uključujući i radi procene njihove primenljivosti u slučajevima trgovine ljudima koji se pojave;
- načine za povećanje vidljivosti ovog rada i razmenu prakse na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Ovaj odeljak je organizovan na sledeći način:

- **kontekst preporuka (tačka a)**, za uspešnu primenu plana sprovođenja;
- **preporuke (tačka b)** za sprovođenje politika javnih nabavki radi sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja i promovisanje poštenog i etičkog zapošljavanja za akciju na nacionalnom nivou;
- **preporuke (tačka c)** za sprovođenje propisa o transparentnosti radi sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancu snabdevanja;
- **preporuke (tačka d)** za vremenski okvir i organizaciju prioriteta, potrebnih resursa, aktivnosti za izradu plana za sprovođenje preporuka.

a. Kontekst preporuka

Kontekst br. 1: Prilagođavanje smernica situaciji na nacionalnom nivou

---

Model smernica je zasnovan na znanju iz postojećih praksi i vladinih mera u više zemalja učesnica OEBS-a i izvan njih. Uspešne smernice su najbolje kada su zasnovane na dobrom razumevanju relevantnih međunarodnih obaveza i na konkretnim praksama u različitim nacionalnim kontekstima. Važno je nastaviti sa širenjem baze znanja i daljim razgovorima, između ostalog i na participatornim nacionalnim radionicama. Takve radionice treba da budu vođene do sada prikupljenim znanjem, dodatnim istraživanjima radi utvrđivanja pravnog i političkog konteksta, nedostataka u primeni i realnosti u praksi u određenim privrednim sektorima, slučajeva trgovine ljudima, kao i trendova na nacionalnom i transnacionalnom nivou.

Kontekst br. 2: Tehnička revizija i povratne informacije od stručnjaka i aktera iz službi za nabavke

---

Zakon o nabavkama je specijalizovana oblast, a širok spektar državnih službi sa službenicima i tehničkim stručnjacima iz različitih struka uključeni su u pregovore, izradu, praćenje, primenu i sprovođenje ugovora o javnim nabavkama. Oni se i razlikuju u različitim regionima. Ugovarači koje angažuje država često imaju malo svesti o problemima trgovine ljudima, pa je važno da se što ranije saraduje sa njima kako bi im se objasnila relevantnost i prilika koju imaju da utiču na promene. Ovaj Model smernica se može koristiti kao vodič na osnovu kojeg se mogu angažovati ovi važni akteri i uključiti njihove povratne informacije i stručno znanje u razvoj planova za sprovođenje na nacionalnom nivou. OEBS je već postavio temelje za uključivanje više zainteresovanih strana okupljajući službenike za javne nabavke i suzbijanje trgovine ljudima tokom ovog projekta, kao i kroz stvaranje mreže učesnika radionica.

Kontekst br. 3: Delotvorno sprovođenje zahteva institucionalnu podršku

---

Da bi se preporučene smernice i politike uspešno usvojile, više rukovodstvo i tehnički stručnjaci u relevantnim službama za sprovođenje treba da budu aktivno uključeni u proces kao ključni akteri.

b. Preporuke za sprovođenje politika javnih nabavki radi sprečavanja trgovine ljudima i radne eksploatacije u lancima snabdevanja i promovisanje poštenog i etičkog procesa zapošljavanja za regionalnu akciju na nivou OEBS-a i na nacionalnom nivou

---

Kao što je već navedeno u ovom dokumentu, vlade treba da vode primerom, obezbeđujući da roba i usluge koje kupuju državni organi nisu rezultat rada žrtava trgovine ljudima. Korišćenjem javnih nabavki za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima šalje se snažna poruka privatnom sektoru da vlada neće posloovati sa preduzećima koja su uključena u kršenje ljudskih prava.

U nastavku su konkretne preporuke za sprovođenje relevantnih politika javnih nabavki država. Zasnovane su na filozofiji kolaborativnog delovanja ključnih i pogođenih aktera i deljenja izazova, mogućnosti, nagomilanog znanja i najboljih praksi.

1. Formiranje radne grupe na nacionalnom nivou u zemljama učesnicama OEBS-a

---

Saradnja relevantnih organa u zemljama učesnicama OEBS-a se snažno preporučuje radi promovisanja delotvorne i koordinisane primene preporučenih politika i smernica. Različite službe i organizacije za sprovođenje u zemljama učesnicama imaju tehničku ekspertizu i ovlašćenja za različite oblasti - ovim službama je potreban mehanizam za uključene u dijalog, koordinaciju i pružanje povratnih informacija o razvoju politike i korekciji pravca kada primena počne. Radna grupa može i da mapira postojeće metode ili ugovorne klauzule koje se koriste u različitim zemljama. Na primer, mogu se razmenjivati znanje i najbolje prakse o načinu praćenja uslova rada u lancima snabdevanja, a radna grupa može da pomogne u postizanju institucionalnog prihvatanja od strane aktera iz službi za sprovođenje tako što će obezbediti forum za dijalog i povratne informacije. Ove radne grupe mogu i da razmotre mogućnost pozivanja organizacija civilnog društva i sindikata da doprinesu ekspertizom, znanjem i istraživanjem kako bi pomogli zemljama učesnicama. OEBS-ove terenske operacije, gde god da su prisutne, takođe se mogu pozvati da podrže ove napore. Takve radne grupe mogu da razmotre i mogućnost povezivanja sa kolegama u drugim zemljama učesnicama radi razmene iskustava, kao i mogućnost sprovođenja studijskih poseta.

2. Održati obuke i radionice za osoblje nadležnih javnih organa u zemljama učesnicama

---

Radionice na nacionalnom nivou mogu da budu sastavni deo daljeg podizanja kapaciteta i svesti o tome kako javne nabavke imaju ključnu ulogu u sprečavanju trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja. Radionice se mogu koristiti i za razmenu iskustava sa inicijativama koje promovišu radna prava u lancima snabdevanja u postupcima javnih nabavki. Takve radionice mogu da budu mesta na kojima će se čuti iskustva organa za javne nabavke i od njih učiti, a to znanje se može uključiti na strateškom nivou.

3. Započeti dijalog između relevantnih organa zemalja učesnica OEBS-a i (potencijalnih) dobavljača

Važno je da se javni organi uključe u dijalog sa postojećim i potencijalnim dobavljačima da bi se razgovaralo o izazovima i strategijama o detaljnim analizama u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence), praćenju lanca snabdevanja i poštenom i etičkom zapošljavanju radne snage. Takvi razgovori se mogu odvijati u okviru zemalja učesnica i na bilateralnim ili multilateralnim radionicama na kojima se mogu razmatrati standardi za praćenje lanaca snabdevanja i sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije.

4. Uključiti javne nabavke u nacionalne akcijske planove za poslovanje i ljudska prava i dodatne alate izrađene u okviru korporativne društvene odgovornosti

Važno je iskoristiti i uključiti se u postojeće reformske aktivnosti koje su u toku, kao što su nacionalni akcijski planovi (NAP) o poslovanju i ljudskim pravima i OECD-ove nacionalne kontakt tačke. Ujedinjeno Kraljevstvo, Holandija, Norveška, Italija, Sjedinjene Američke Države, Nemačka i Finska već su uključile mere koje se odnose na javne nabavke u svoje NAP-ove o poslovanju i ljudskim pravima.¹⁷⁵ Na primer, kao rezultat procesa izrade NAP-a, u Norveškoj je usvojen Zakon o javnim nabavkama prema kojem javni organi imaju postupke za promovisanje osnovnih ljudskih prava u javnim nabavkama kada postoje rizici od kršenja tih prava.

Studija slučaja: Nacionalni akcijski plan u Danskoj

Danski Nacionalni akcijski plan o primeni vodećih načela o poslovanju i ljudskim pravima sadrži preduzete mere, kao što je praktični alat za organe koji im služi da odrede kada i kako primenjivati Vodeća načela UN-a u postupcima javnih nabavki. Pored toga, Vlada nastoji da poveća korišćenje i bolje sprovođenje radnih klauzula u javnim ugovorima kako bi se izbegla „nedovoljno plaćena strana radna snaga“.

NAP-ovi se često koriste u vezi sa sprečavanjem trgovine ljudima i u oblastima poslovanja i ljudskih prava. Takvi nacionalni akcijski planovi sa definisanim ciljevima i merama koje treba da sprovedu javni organi u saradnji sa drugim relevantnim akterima, kao što su NVO, predstavljaju široko rasprostranjeno sredstvo praktične politike kojim se može podstaći i meriti napredak u određenim oblastima politike. Proces izrade NAP-a treba da bude dobro usklađen sa kreiranjem nacionalnih radnih grupa preporučenih u prethodnom tekstu, a treba uzeti u obzir i tehničke smernice i povratne informacije aktera iz službi za sprovođenje na svim relevantnim radionicama.

c. Preporuke za sprovođenje propisa o transparentnosti radi sprečavanja trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja

Preduzeća se moraju uključiti u proces kreiranja politika i sa njima se mora konsultovati o novim zakonodavnim inicijativama u oblasti borbe protiv trgovine ljudima u lancima snabdevanja. Potrebno je uspostaviti ravnotežu između podsticaja i obaveza preduzeća u pogledu poštovanja propisa o etičkoj proizvodnji i nabavci.

Da bi se primenili propisi o transparentnosti navedeni u ovom vodiču, preporučuje se preduzimanje sledećih koraka. Prvo, mogla bi se formirati Radna grupa za transparentnost sa jasnim zadatkom da podstiče primenu propisa o transparentnosti na nacionalnom nivou. S obzirom na to da je opšti cilj usklađivanje pristupa i praksi u različitim zemljama i smanjenje tereta za preduzeća zbog zahteva da se prilagode različitim zakonima u različitim zemljama, radna grupa bi mogla da ispita kako da se smernice i preporuke prilagode tako da se ne gube resursi na nešto što već postoji, dok sve više država usvaja zakone i politike kojima se obezbeđuje etička nabavka i transparentnost u lancima snabdevanja.

¹⁷⁵ „Nacionalni akcijski planovi o poslovanju i ljudskim pravima (javne nabavke).“ Danski institut za ljudska prava (DILJP). Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://globalnaps.org/issue/public-procurement/>.

Članovi radne grupe mogu da razmenjuju ideje, najbolje prakse i izazove utemeljene na nacionalnom kontekstu i da se dogovore i promoviraju prakse koje se zatim mogu proslediti nadležnim organima. Radna grupa može da prikupi perspektivne prakse, naučene lekcije i da deli identifikovane izazove u vezi sa ispunjavanjem obaveza izveštavanja za preduzeća na koje su odnose smernice i predloženi propisi. OEBS-ova Kancelarija je sastavila Zbirku resursa koja sadrži relevantne zakone i politike kako bi pomogla vladama i institucijama da uče iz postojećih praksi, a koja se može ažurirati onlajn navođenjem novih politika i praksi čim se pojave. Radna grupa takođe može da uključi druge relevantne i zainteresovane međunarodne organizacije i zainteresovane strane.

Radna grupa za transparentnost bi mogla da razvije format prilagođen korisnicima za bazu podataka o transparentnosti na nacionalnom nivou. Baza podataka obuhvata preduzeća na koja se primenjuje zakonodavstvo o transparentnosti i treba da bude kreirana tako da preduzeća mogu da unesu svoje politike za sprečavanje trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije kako bi ispunile zahteve u pogledu izveštavanja. Radna grupa za transparentnost može takođe da preporuči kako bi drugi akteri mogli da koriste bazu podataka da bi obelodanjene informacije bile dostupnije potrošačima. Radna grupa takođe može da utvrdi primarne pokazatelje potrebne za procenu usaglašenosti preduzeća sa politikama transparentnosti i drugim alatima za obezbeđivanje efektivnog praćenja vladinih mera, za procenu njihovog uticaja i predlaganje revizija po potrebi.

Konačno, radne grupe bi mogle da izgrade zajednički pristup država i da na taj način utiču na preduzeća koja posluju širom regiona OEBS-a. Kroz radionice sa relevantnim nacionalnim službenicima, Radna grupa može da prenese svoje smernice na operativni nivo, poštujući nacionalni kontekst.

d. Predlog za preporuke o vremenskom okviru i organizaciji prioriteta, potrebnim resursima i načinima povećanja vidljivosti Modela smernica i Plana sprovođenja

Preporučuje se da države primene preporuke u periodu od osamnaest meseci do dve godine. Stoga se preporučuju sledeće aktivnosti:

Model smernica pruža skup saveta i resursa koje zemlje učesnice i partnerske organizacije mogu da koriste i dele u oblastima navedenim u ovim smernicama. U nekim slučajevima, zemlje su već krenule u taj proces, ali još uvek mogu da nauče i podele sa drugima informacije o nedostacima u sprovođenju i izazovima sa kojima su se suočile putem konsultacija sa preduzećima i drugim ključnim akterima. U drugim slučajevima, razmena dobrih praksi inspekcije tržišta rada i sprovođenja može da pomogne zemljama da izgrade svoju stručnost deleći sa drugima.

Predlaže se sledeći vremenski okvir za aktivnosti:

Faza 1 (meseci 1-6): Postaviti temelje na nacionalnom nivou

- Određivanje konkretnih aktivnosti zavisi od raspoloživih resursa. Zemlje učesnice treba da odrede budžet potreban za sprovođenje koordinacije i aktivnosti koje su navedene u ovom vodiču i da traže pomoć (i finansiranje, ako je potrebno) od partnera u sprovođenju aktivnosti, uključujući formiranje Radne grupe.
- Radna grupa bi mogla da započne studiju zemlje koja obuhvata pregled statusa zakona o javnim nabavkama, lancu snabdevanja, transparentnosti, ljudskim pravima, prinudnom radu i borbi protiv trgovine ljudima.
- Zemlje učesnice mogu da razmotre mogućnost mapiranja, uključujući analizu propisa, alata i resursa koje njihove nadležne strukture već koriste ili ne koriste, da bi sprečile i rešavale trgovinu ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja svojih vlada i da bi regulisali rad preduzeća u svojim jurisdikcijama. Ove analize mogu da posluže kao početno stanje u odnosu na koje se prati napredak i uticaj tokom vremena.
- Zemlje učesnice treba da sprovedu i kratke procene rizika da bi utvrdile gde su njihovi lanci snabdevanja podložni trgovini ljudima u svrhu radne eksploatacije i treba da izrade matrice za upravljanje rizikom.
- Identifikovati nacionalne stručnjake za javne nabavke, prava i menadžment iz različitih država koje će učestvovati u radu Radne grupe.

Druga faza (meseci 7-12): Sprovesti konsultacije i analize

- Na početku 2. faze, Radna grupa treba da počne da se sastaje i sprovodi svoje analize i kreira preporuke.
- Radna grupa treba da pozove različite aktere, uključujući nevladine organizacije, radničke organizacije/sindikate i druge članove civilnog društva da obezbede istraživanja, smernice i ekspertizu o određenim propisima i izazovima u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije koji mogu da budu osnova za njihov rad.

- Započeti razgovore na nacionalnom nivou sa velikim i malim preduzećima na koja mogu da utiču predloženi propisi. To može da bude niz konsultacija radi traženja povratnih informacija i doprinosa koji se mogu uključiti u analize koje je sprovela Radna grupa.
- Stalna aktivna saradnja sa akterima iz službi za sprovođenje zakona u zemljama učesnicama OEBS-a, kako bi se obezbedilo da su istinski uključeni u proces razvoja politike, dovodi do toga da ti akteri imaju sposobnost da pružaju rane i kontinuirane povratne informacije, te da razviju institucionalno vlasništvo nad uspehom novih politika i smernica i da ulažu u njega.

Treća faza: (meseci 13-18): Objaviti nalaze i preporuke zemljama učesnicama i pružiti tehničku pomoć za sprovođenje

- Održati niz radionica i događaja na nacionalnom nivou radi objavljivanja nalaza i preporuka. Na ovim događajima zemljama učesnicama će se pružiti tehnički saveti o tome kako da primene propise u svom nacionalnom kontekstu.
- Obezbediti dijalog između zemalja učesnica na nacionalnom, bilateralnom i multilateralnom nivou, kako bi se podstaklo kolaborativno okruženje za sprovođenje i korišćenje znanja drugih zemalja da bi se pomoglo u rešavanju sličnih izazova.
- Države treba da primene ciljeve, planove za praćenje i merila u svom nacionalnom kontekstu za sprovođenje i praćenje efekata propisa.

Model zakona i odredbi

1. Javna nabavka: Kriterijumi za dodelu govora¹⁷⁶

I. Preambula

II. Ključne definicije

III. Odredbe

- A. Zabrane
- B. Obaveze
- C. Strani državljani
- D. Saradnja ugovarača
- E. Planovi usklađenosti sa propisima
- F. Prava stranih radnika
  - 1. Zadržavanje dokumenata
  - 2. Mehanizmi za pritužbe
  - 3. Ugovori sa podugovaračima, agentima i posrednicima za zapošljavanje
  - 4. Provera agenata za zapošljavanje
- G. Sertifikacija
- H. Dostavljanje organu za sprovođenje
- I. Kršenje propisa
- J. Obuka i izgradnja kapaciteta

I. Preambula:

Zabrinuta zbog činjenice da su milioni muškaraca, žena i dece širom sveta žrtve trgovine ljudima ili trgovine ljudskim bićima, kako je definisano u [pozivanje na relevantnu definiciju iz nacionalnog zakona] i u Protokolu iz Palermo 177177, [država] ima nultu toleranciju za kriminalne aktivnosti bilo kog zaposlenog ili osoblja ugovarača koji su uključeni u trgovinu ljudima. Pored toga, [država] je prihvatila obaveze prema [navesti konvencije Ujedinjenih nacija i relevantne konvencije MOR-a] i [navesti konvencije Ujedinjenih nacija].

Naglašavajući da se moraju preduzeti dalje mere za sprečavanje trgovine ljudima u skladu sa nacionalnim zakonima i međunarodnim konvencijama i obavezama.

176 Formulacije i odredbe u Modelu zakona su proizašle iz više izvora, uključujući: UNCITRAL-ov Model zakona o javnim nabavkama; UNODC-ov Model zakona za borbu protiv trgovine ljudima; S. 2234 – Zakon o zaustavljanju trgovine ljudima u državnim ugovorima iz 2012. godine (SAD); Izvršna naredba SAD 13627; Zakon o ovlašćenju za nacionalnu odbranu H. R. 4310 iz 2013. godine, kao i javne komentare na H. R. 4310 koje je dostavila Alijansa za okončanje ropstva i trgovine ljudima i organizacija Human Rights First

177 Trgovina ljudima kako je definisana u Protokolu iz Palermo: (a) „Trgovina ljudskim bićima“ znači vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa; (b) pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na nameravanu eksploataciju iznetu u podstavu (a) ovog člana je bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koja mera iznetu u podstavu (a); (c) vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje deteta za svrhe eksploatacije smatra se „trgovina ljudskim bićima“ čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava iznetih u podstavu (a) ovog člana; (d) „dete“ znači bilo koju osobu mlađu od osamnaest godina.

Ponovno potvrđujući svoju obavezu kao država da kriminalizujemo trgovinu ljudima, privedemo trgovce ljudima pravdi, damo prioritet sprovođenju istrage i krivičnom gonjenju povezanih krivičnih dela, uložimo u preventivne napore i pružimo pomoć žrtvama.

S obzirom na to da je trgovina ljudima nacionalno i transnacionalno krivično delo u kojem kriminalci rade preko granica, za delotvorno suočavanje sa tim krivičnim delom potrebna je saradnja država.

Zabrinuta zbog činjenice da muškarci, žene i deca, naročito oni iz marginalizovanih grupa, mogu da budu žrtve trgovaca ljudima i da radnici žirom sveta prijavljuju da nezakoniti regruteri koriste prevarne i obmanjujuće prakse da bi ih namamili na poslove.

Prepoznajući da ovi nezakoniti regruteri koriste razne taktike za obmanjivanje i eksploataciju radnika, profitirajući od njihove ekonomske potrebe i drugih ranjivosti. Pored oduzimanja identifikacionih dokumenata, obmanjivanja radnika o stvarnim radnim uslovima i zaradi ili upotrebe sile ili pretnji silom, nezakoniti regruteri često naplaćuju radnicima naknade za pristup radnim mogućnostima.

Uzimajući u obzir činjenicu da kada radnici stignu na svoja radna mesta, često zaduženi da bi platili naknade regruterima, oni ostaju zarobljeni u sistemu dužničkog ropstva sa malim pristupom pomoći.

Naglašavajući da korupcija pomaže ovim taktikama i da one doprinose uslovima koji bi mogli da pospeše da radnici postanu žrtve trgovine ljudima.

Uviđajući da radnici možda nemaju pristup informacijama o mogućnostima zaposlenja, da imaju ogromnu potrebu da iskoriste ekonomsku priliku i da možda nemaju pristup pravnim sredstvima kada dožive eksploataciju.

Podsećajući na to da Međunarodna organizacija rada smatra da „zapošljavanje treba da odgovori na utvrđene potrebe tržišta rada, a ne da služi kao sredstvo za raseljavanje ili umanjivanje postojeće radne snage, za snižavanje standarda rada, zarada ili uslova rada ili za narušavanje dostojanstvenog rada na drugi način.”¹⁷⁸

Uviđajući da je kao naručilac robe i usluga [država] odgovorna da obezbedi da resursi poreskih obveznika ne doprinose radnoj eksploataciji i trgovini ljudima. Ovim zakonom se obezbeđuju dodatna sredstva i ovlašćenja za organ za sprovođenje i drugo ugovorno osoblje kako bi se obezbedilo da ugovarači koje angažuje država preduzimaju korake neophodne za potpuno poštovanje zakona čiji je cilj eliminisanje trgovine ljudima iz vladinih lanaca snabdevanja.

Ponovno potvrđujući da je cilj ovog zakona da zaštiti ranjive ljude izložene riziku od trgovine ljudima u lancima snabdevanja ugovarača koji pružaju robu i usluge [državi].

Naglašavajući da su ove zaštitne mere kreirane na osnovu uspeha sličnih mera koje su primenile druge nacionalne vlade i koje su primenjene u privatnom sektoru. Okvir politike naveden u ovom zakonu će predstavljati zaštitu od robe i usluga koje ulaze u vladin lanac snabdevanja, a povezane su sa trgovinom ljudima, uz istovremeno podržavanje ekonomije i efikasnosti u sistemima javnih nabavki vlade.

Ponavljajući da će ove zaštitne mere pomoći vladinim dobavljačima, ugovaračima i podugovaračima da izbegnu prekide u snabdevanju i pravnu odgovornost prouzrokovanu uticajem prisustva trgovine ljudima u lancima snabdevanja.

II. Ključne definicije

Naknade za zapošljavanje: Naplaćivanje radnicima ili potencijalnim radnicima naknada za regrutovanje ili zapošljavanje ili uzimanje bilo koje vrednosti od njih u zamenu za pristup poslu.

Dobavljač: Preduzeće ili ugovarač koji snabdeva robom ili uslugama drugi subjekt.

Ugovarač: Subjekt kojem je dodeljen ugovor na bilo kom nivou na osnovu bespovratnih sredstava, ugovora ili sporazuma o saradnji.

Trgovina ljudskim bićima, trgovina ljudima [međusobno zamenjivi termini]: Definisani u Protokolu iz Palerma i u važećim lokalnim zakonima. Ponašanje koje predstavlja krivično delo prema nekom od sledećih zakona:

- [navesti nacionalni zakon države kojim se kriminalizuje trgovina ljudima];

---

178 Za više informacija videti: „Opšta načela i operativne smernice za pošteno zapošljavanje.” (General Principles and Operational Guidelines for Fair Recruitment) http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---migrant/ documents/genericdocument/wcms_536263.pdf

- [navesti nacionalni zakon države kojim se kriminalizuje radna eksploatacija]¹⁷⁹

Agent za zapošljavanje, regruter [međusobno zamenjivi termini]: Preduzeće ili fizičko lice koje snabdeva radnicima ugovarača ili dobavljača.

Organ za sprovođenje: Državni organ na centralnom ili lokalnom nivou nadležan za sprovođenje odredbi ovog zakona.

III. Odredbe:¹⁸⁰

A. Zabrane. Ugovaračima i podugovaračima [države] zabranjeno je da se uključuju u neku od sledećih vrsta aktivnosti:

1. Korišćenje prevarnih i obmanjujućih praksi zapošljavanja tokom regrutovanja radnika, uključujući:
  - a. Suštinski pogrešno prikazivanje ključnih uslova zaposlenja, uključujući zarade, naknade, lokaciju rada, životne uslove i smeštaj (ako ih je poslodavac obezbedio ili organizovao), troškove koji se naplaćuju zaposlenom i opasnu prirodu posla;
  - b. Naplatu naknade za zapošljavanje radniku;
  - c. Primenu taktike koja predstavlja trgovinu ljudima kako je definisana u [nacionalnom zakonu o trgovini ljudima] i Protokolu iz Palerma;
  - d. Uništavanje, sakrivanje, oduzimanje identifikacionih isprava zaposlenog ili na drugi način uskraćivanje zaposlenom pristup tim ispravama, npr. pasošima ili vozačkim dozvolama.
2. Strani državljani. Ako ugovarači ili podugovarači obavljaju posao izvan [države], zabranjeno im je da primenjuju sledeće prakse:
  - a. Neplaćanje troškova povratnog prevoza po završetku zaposlenja za zaposlenog koji nije državljanin zemlje u kojoj se posao obavlja i koji je doveden u tu zemlju da bi radio na osnovu ugovora sa [državom] ili sa njenim podugovaračem.
  - b. [Izuzetak postoji kada je plaćanje troškova prevoza angažovanog radnika nazad u matičnu zemlju pokriveno postojećim MoR-om ili kodifikovanim razumevanjem između države koja šalje i države koja prima];
  - c. [Izuzetak postoji za angažovane radnike kojima je zakonski dozvoljeno da ostanu u zemlji zaposlenja i dobrovoljno se odluče za to];
  - d. [Izuzetak postoji za angažovanog radnika koji je žrtva trgovine ljudima ili svedok trgovine ljudima i koji traži usluge i pravnu zaštitu];
  - e. Druge aktivnosti koje [organ za sprovođenje] identifikuje kao promovisanje trgovine ljudima ili doprinos trgovini ljudima.

B. Obaveze. Ugovarači i dobavljači i njihovi podugovarači i dobavljači imaju obavezu da postupaju u skladu sa osnovnim konvencijama MOR-a, standardima za sprečavanje trgovine ljudima i [važećim nacionalnim zakonom o trgovini ljudima], a najmanje u skladu sa odredbama:¹⁸¹

1. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija;
2. Osam osnovnih konvencija MOR-a o prinudnom radu, dečjem radu, diskriminaciji i slobodi udruživanja, kao i pravu na organizovanje (br. 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138 i 182);
3. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, član 32;
4. Zakona o zaštiti radnika i radnom okruženju koji se primenjuje u zemlji u kojoj se proizvode svi [proizvodi/usluge] ili njihovi delovi;
5. Zakona o zapošljavanju, uključujući propise koji se odnose na uslove plaćanja, i o socijalnom osiguranju koji se primenjuju u zemlji u kojoj se proizvode svi [proizvodi/usluge] ili njihovi delovi;
6. Zakona o zaštiti životne sredine koji se primenjuje u zemlji u kojoj se proizvode svi [proizvodi/usluge] ili njihovi delovi i

¹⁷⁹ Model odredbe ukazuje na nacionalno zakonodavstvo, a ne na međunarodno zakonodavstvo, jer se u različitim državama može razlikovati ono što predstavlja trgovina ljudima. Na primer, za države članice EU trgovina ljudima može da obuhvata i prinudni kriminal i prinudno prosjačenje kao oblike trgovine ljudima, dok treće zemlje koje su potpisnice Protokola iz Palerma ne kriminalizuju ove oblike eksploatacije kao trgovinu ljudima.

¹⁸⁰ Takođe iz: The LANDMARK Project, *Verifying Social Responsibility in Supply Chains – A Practical and Legal Guide for Public Procurers*, (The LANDMARK consortium, 2012), str. 67 and SOMO, "A review of Dutch policy for socially responsible public procurement", SOMO Paper (March 2014).

¹⁸¹ Uzeto iz Posebnih ugovornih uslova za održive lance snabdevanja, Švedska

7. Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije.

C. Ugovarač mora odrediti da svi podugovarači i dobavljači u njegovom lancu snabdevanja moraju obavestiti o ovim zahtevima svoje podugovarače i dobavljače, sve do poslednjeg nivoa proizvodnje robe i/ili snabdevanja sirovinama.

D. Saradnja ugovarača. Ugovarači i podugovarači [na osnovu ugovorne klauzule] moraju u potpunosti saradivati i obezbediti razuman pristup organu za sprovođenje ili zastupnicima koje odredi organ za sprovođenje, uključujući, među ostalima, revizore, predstavnike NVO-a, organe za sprovođenje zakona i inspektore rada, kako bi sproveli provere/revizije, nezavisne istrage ili druge radnje kojima se obezbeđuje postupanje u skladu sa ovom naredbom, [lokalnim zakonom o trgovini ljudima] i svim drugim važećim zakonima ili propisima kojima se zabranjuje trgovina ljudima.

E. Planovi usklađenosti sa propisima. Pored drugih faktora koje razmatra organ za sprovođenje ugovora, dodeljivanje ugovora će takođe zavisiti od toga da li je ugovarač [za ugovore čija je vrednost veća od određenog praga] dostavio zadovoljavajući plan usklađenosti sa propisima, kako je navedeno u ovom zakonu, pre dodeljivanja ugovora. Od ugovarača se takođe zahteva da održavaju plan usklađenosti sa propisima tokom izvršenja ugovora ili podugovora koji su odgovarajući za prirodu sprovedenih aktivnosti. Plan usklađenosti sa propisima mora uključivati:

- a. Prepoznavanje relevantnih rizika koji postoje u ugovaračevom lancu snabdevanja;
- b. Podatke o detaljnoj analizi u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) i proveri aktivnosti koje su preduzete za praćenje ovih rizika u njihovim lancima snabdevanja;
- c. Aktivnosti istrage sumnjivih aktivnosti trgovine ljudima;
- d. Planove remedijacije i mehanizme za pritužbe koji omogućavaju zaposlenima da prijave, bez straha od odmazde, svaku aktivnost koja bi opravdala raskid ugovora prema ovom zakonu i povezanim zakonima o trgovini ljudima;
- e. Politike kojima se obezbeđuje da zaposleni kod ugovarača i podugovarača ne učestvuju u trgovini ljudima ili povezanim aktivnostima i mere koje će biti preduzete protiv zaposlenih koji krše te politike;
- f. Obuke i inicijative podizanja svesti za zaposlene i podugovarače radi primene ovog zakona;
- g. Plan zapošljavanja i zarada kojim se dozvoljava korišćenje samo onih preduzeća za zapošljavanje čije osoblje je obučeno za odgovorno regrutovanje radne snage i prakse sprečavanja trgovine ljudima, kojim se zabranjuje naplaćivanje nakanda radnicima i obezbeđuje da zarade budu u skladu sa važećim zakonskim zahtevima zemlje domaćina;
- h. Metode primenjene da bi se pružile tačne informacije o zaradi nakon zapošljavanja. Po potrebi, ugovarač može da objasni zašto postoji razlika između obećane i isplaćene zarade;
- i. Plan smeštaja, ako ugovarač ili podugovarač namerava da obezbedi ili organizuje smeštaj, kojim se obezbeđuje da smeštaj ispunjava smeštajne i bezbednosne standarde zemlje domaćina. Po potrebi, ugovarač može da objasni zašto postoji razlika između obećanog i obezbeđenog smeštaja;
- j. Postupke sprečavanja da podugovarači na bilo kom nivou budu uključeni u trgovinu ljudima.

F. Prava stranih radnika. Ugovaračevi planovi usklađenosti sa propisima moraju odrediti i pružiti informacije o tome kako će se ugovarač pridržavati sledećih odredbi da bi garantovao poštovanje prava stranih radnika:

1. Zadržavanje dokumenata. Strani radnici moraju:

- a. Dobiti ugovore o radu u kojima se jasno navode prava i dužnosti radnika u pogledu zarada, naknada, trajanja radnog vremena (uključujući redovno radno vreme i prekovremeni rad), slobodnih dana i godišnjeg odmora, mesta rada, životnih uslova, smeštaja, opasnosti u vezi sa radom, kao i disciplinskih i drugih postupaka koji mogu da dovedu do raskida ugovora o radu, postupaka žalbe i mehanizama za pritužbe.
- b. Dobiti potpisani primerak originalnog ugovora o radu na jeziku koji razumeju najmanje pet dana pre početka rada. Ugovarač mora objasniti uslove ugovora na jeziku koji radnik razume, ako postoje jezičke barijere, i mora imati sredstva da proveri da li su radnici jasno razumeli uslove i da li su uslovi dogovoreni sa radnicima;
- c. Imati slobodu i sposobnost da zadrže lične identifikacione isprave, uključujući pasoše, radne dozvole i ostale dokumente;
- d. Dobiti zaključano i bezbedno mesto za čuvanje ličnih isprava u smeštaju i na lokaciji na kojoj rade, kojem imaju neograničen pristup uvek tokom dana. Ako ugovarač mora zadržati isprave zbog zakonskih zahteva, mora ih vratiti odmah na zahtev bez postavljanja preduslova. Svi preduslovi za pristup ispravama su strogo zabranjeni.

2. Povratni prevoz. Ugovarač mora:¹⁸²

- a. Obezbediti povratni prevoz ili platiti troškove povratnog prevoza po završetku zaposlenja za zaposlenog koji nije državljanin zemlje u kojoj se posao obavlja i koji je doveden u tu zemlju da bi radio na osnovu ugovora sa [Vladom] ili sa njenim podugovaračem, za delove ugovora ili podugovora koji se izvršavaju izvan [zemlje] ili
- b. Obezbediti povratni prevoz ili platiti troškove povratnog prevoza po završetku zaposlenja za zaposlenog koji nije državljanin [zemlje koja sprovodi ugovor] i koji je doveden u tu [zemlju] da bi radio na osnovu ugovora sa [Vladom] ili sa njenim podugovaračem, ako se plaćanje tih troškova zahteva u skladu sa postojećim programima za privremeni rad
  - i. Zahtevi iz tačaka a) i b) ovog odeljka ne primenjuju se na zaposlenog:
    - A. kojem je zakonski dozvoljeno da ostane u zemlji zaposlenja i dobrovoljno se odluči za to;
    - B. koji je žrtva trgovine ljudima [kako je definisano u ovom zakonu] i koji traži pomoć za žrtve ili pravnu zaštitu u zemlji zaposlenja ili koji je svedok u izvršnoj radnji koja se odnosi na trgovinu ljudima. Ugovarač je dužan da obezbedi povratni prevoz ili plati troškove povratnog prevoza na način kojim ne ometa pomoć žrtvi, pravnu zaštitu ili aktivnosti svedoka. Na primer, ugovarač je takođe dužan da ponudi povratni prevoz svedoku u vreme koje je u skladu sa njegovom potrebom da svedoči.

3. Mehanizmi za pritužbe. Strani radnici moraju:

- a. Biti upoznati sa nezavisnim mehanizmom za pritužbe i imati neograničen pristup tom mehanizmu;
- b. Biti zaštićeni od odmazde ako podnesu pritužbu;
- c. Imati pristup postupku podnošenja pritužbi u kojem se temeljito i bez pristrasnosti istražuju podnete pritužbe uz poštovanje privatnosti i bez odlaganja;
- d. Imati pristup jasnim procesima i postupcima remedijacije, uključujući krivične i građanske radnje u zavisnosti od prirode podnete pritužbe;
- e. Ugovarač treba da aktivno saraduje sa civilnim društvom i organizovanim stručnjacima za rad koji mogu da podrže primenu mehanizama za podnošenje pritužbi i korektivne radnje.

4. Ugovori sa podugovaračima, agentima i posrednicima za zapošljavanje. Ugovarač mora obezbediti i održavati:

- a. Pisane ugovore o radu zaključene između ugovarača i podugovarača, dobavljača, agenata i posrednika za zapošljavanje;
- b. Formalne ugovore sa svim podugovaračima kojima se određuje da ugovarač može sprovoditi redovnu detaljnu analizu u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence) o podugovaraču i njegovim partnerima koji su uključeni u postupak angažovanja i zapošljavanja radnika;
- c. Ugovore u kojima se jasno navode naknade plaćene za usluge koje je pružio podugovarač.

5. Provera agenata za zapošljavanje. Ugovarač mora:

- a. Pribaviti dovoljno informacija i dokaza koji ukazuju na to da će agent za zapošljavanje ili regruter ispuniti sve važeće zakonske zahteve i standarde ugovarača za pošteno i etičko zapošljavanje kako je navedeno u ovom zakonu;
- b. Uspostaviti i obezbediti zahteve i kriterijume za rad koje podugovarač, agent za zapošljavanje ili regruter može da ispunjava da bi bio u skladu sa odredbama ovog zakona;
- c. Izraditi operativne procedure da bi obezbedio da su ispunjeni zahtevi u vezi sa radom;
- d. Pružiti podugovaračima, agentima za zapošljavanje i regruterima smernice o sprovođenju zahteva u vezi sa radom koje je odredio ugovarač.

G. Sertifikacija. Ugovarač potvrđuje, pre dodele ugovora i zatim svake sledeće godine tokom trajanja ugovora ili podugovora:

- 1. Da ima plan o usklađenosti sa propisima, kako je navedeno u odeljcima E i F, radi sprečavanja aktivnosti u vezi sa trgovinom ljudima;
- 2. Koliko zna i veruje, ni on ni bilo ko od njegovih podugovarača nije bio uključen u takve aktivnosti ili, ako su utvrđena kršenja propisa, ugovarač ili podugovarač je preduzeo odgovarajuće korektivne mere, mere upućivanja i preventivne mere;
- 3. Zahtevi iz ovog odeljka (Odeljak G) ne primenjuju se na ugovore ili podugovore za komercijalno dostupne artikle iz postojećih zaliha.

182 "Federal Acquisition Regulation; Ending Trafficking in Person." Federal Register, The Daily Journal of the United States Government. March 2, 2015. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <https://www.federalregister.gov/documents/2015/01/29/2015-01524/federal-acquisition-regulation-ending-trafficking-in-persons>.

H. Dostavljanje organu za sprovođenje. Plan o usklađenosti sa propisima naveden u odeljcima E i F ovog zakona biće dostavljen organu za sprovođenje pre početka ugovora i na zahtev i biće aktiviran najkasnije od početka ugovornog perioda. Ugovarač će dostavljati godišnja ažuriranja organu za sprovođenje, sa podacima o svim merama preduzetim protiv podugovarača ili zaposlenih za koje se smatra da krše ovaj zakon i o korektivnim merama koje su preduzete za sve identifikovane žrtve (po potrebi).

I. Kršenje propisa. Ako organ za sprovođenje utvrdi da ugovarač krši ovaj zakon ili srodne zakone, on mora:

1. Utvrditi ozbiljnost kršenja propisa;
2. Omogućiti ugovaraču priliku da objasni [ili ospori] to utvrđivanje;
3. Primeniti mere i pružiti smernice da bi se ugovarači i podugovarači uskladili sa propisima;
4. Pokrenuti mere suspenzije ili isključenja ugovarača, uključujući uklanjanje ugovarača sa spiska „preferiranog dobavljača“ ili ekvivalentnih spiskova;
5. Smatrati ugovarače i podugovarače krivično odgovornim za dela kojima se krše zakoni o trgovini ljudima [države], čak i ako se posao na osnovu ugovora Vlade [države] obavlja van države.

J. Obuka i izgradnja kapaciteta. Organ za sprovođenje:

1. Svake godine sastavlja i objavljuje spiskove robe i usluga za koje postoji visok rizik od toga da su ih proizvele ili pružile žrtve trgovine ljudima;
2. Sastavlja spisak ugovarača u skladu sa odredbama ovog zakona i spisak onih za koje je utvrđeno da ne postupaju u skladu sa odredbama ovog zakona:
  - a. Jasno navodi kriterijume koje organ za sprovođenje koristi da bi stavio ugovarača na neki od spiskova;
  - b. Kreira transparentan proces u kojem ugovarači mogu da objasne ili ospore nalaze, obezbeđujući im odgovarajući postupak i priliku da usklade svoj rad sa propisima;
  - c. Stavlja spisak na raspolaganje drugim javnim organima koji sprovode ovaj zakon.
3. Pruža smernice javnim službama u čitavoj [državi] da bi izradile odgovarajuće interne procedure i kontrole za dodelu ugovora i upravljanje ugovorima radi poboljšanja mera za javne nabavke čiji je cilj sprečavanje trgovine ljudima;
4. Obezbeđuje obuku službenika [države] o primeni ovog zakona i relevantnih akata o politikama, odgovornostima, propisima i postupcima za praćenje sprovođenja ovog zakona od strane ugovarača;
5. Obezbeđuje obuku službenika [države] o dostupnim postupcima za proveru aktivnosti ugovarača, istražuje, upravlja i ublažava kršenje zakona u pogledu trgovine ljudima od strane ugovarača i podugovarača;
6. Obezbeđuje obuku i alate za državne i opštinske službenike nadležne za primenu ovog zakona za sprovođenje detaljne analize u skladu sa standardom dužne pažnje (due diligence), uključujući, između ostalog, i putem provera/revizija, tehnološki omogućenog istraživanja, istraga NVO-a i organizovanih radnih mera za usklađivanje postupanja ugovarača sa odredbama ovog zakona.

2. Praćenje i sprovođenje, model odredbe¹⁸³

I. Definicije:

Dobavljač: Preduzeće ili ugovarač koji snabdeva robom ili uslugama drugi subjekt.

Ugovarač: Subjekt kojem je dodeljen ugovor na bilo kom nivou na osnovu bespovratnih sredstava, ugovora ili sporazuma o saradnji.

Trgovina ljudskim bićima, trgovina ljudima [međusobno zamenjivi termini]: Definisani u Protokolu iz Palerma i u važećim lokalnim zakonima. Ponašanje koje predstavlja krivično delo prema nekom od sledećih zakona:

- [navesti nacionalni zakon države kojim se kriminalizuje trgovina ljudima];
- [navesti nacionalni zakon države kojim se kriminalizuje radna eksploatacija]¹⁸⁴

¹⁸³ Zasnovano na: Direktoratet for forvaltning og IKT (difi)/Norway, *SRPP Contract Performance Clauses* (Revised: September 2012, copy with author); UK Modern Slavery Act 2015 (s. 54); UK Home Office, *Transparency in Supply Chains etc. – A practical guide* (UK Home Office, 2015), str. 33; Hunter, Philip, Kepes, Quinn, *Human Trafficking & Global Supply Chains: A Background Paper, Annex 3* (Ankara: 2012); CORE Coalition and partners, *Beyond Compliance: Effective Reporting Under the Modern Slavery Act: A civil society guide for commercial organisations on the transparency in supply chains clause*, (CORE, 2016).

¹⁸⁴ Model odredbe ukazuje na nacionalno zakonodavstvo, a ne na međunarodno zakonodavstvo, jer se u različitim državama može razlikovati ono što predstavlja trgovina ljudima. Na primer, za države članice EU trgovina ljudima može da obuhvata i prinudni kriminal i prinudno prosjačenje kao oblike trgovine ljudima, dok treće zemlje koje su potpisnice Protokola iz Palerma ne kriminalizuju ove oblike eksploatacije kao trgovinu ljudima.

Agent za zapošljavanje, regruter [međusobno zamjenjivi termini]: Preduzeće ili fizičko lice koje snabdeva radnicima ugovarača ili dobavljača.

Organ za sprovođenje: Državni organ na centralnom ili lokalnom nivou nadležan za sprovođenje odredbi ovog zakona.

Detaljna analiza ljudskih prava: Sprovođenje istraga i istraživanja praksi dobavljača i ugovarača da bi se utvrdilo postupanje sa radnicima i radni uslovi na nivou postrojenja, uključujući, između ostalog, i putem provera/revizija, korišćenja računarski potpomognutog istraživanja, tehnoloških sredstava pomoću kojih se komunicira direktno sa radnicima i izveštaja NVO-a i sindikata.

II. Odredbe:

- A.** Zbog dokumentovanog kršenja ljudskih prava, naročito u vezi sa trgovinom ljudima, za proizvodnju [vrsta proizvoda], deo ovog ugovora biće ugovorne klauzule koje se odnose na proizvodnju koja sprečava trgovinu ljudima u lancu snabdevanja. Stoga [naziv organa za sprovođenje] obavezuje dobavljača:
- a.** Da poštuje MOR-ova Osnovna načela i prava na radu;
  - b.** Da poštuje nacionalne zakone kojima se regulišu radna prava i radno okruženje zemlje proizvodnje u svom lancu snabdevanja i tokom procesa proizvodnje proizvoda povezanih sa ovim ugovorom.
- B.** [Naziv organa za sprovođenje] obavezuje svoje dobavljače da zaštite i primene u svom lancu snabdevanja prava utvrđena u MOR-ovim Osnovnim načelima i pravima na radu i MOR-ovim osnovnim konvencijama i standardima za sprečavanje trgovine ljudima. [Naziv organa za sprovođenje] obavezuje dobavljača:
- 1.** Da primeni Konvenciju o pravima deteta, MOR-ovu Konvenciju o minimalnom uzrastu (br. 138), Konvenciju o zabrani i hitnom iskorenjivanju najgorih oblika dečjeg rada (br. 182);
  - 2.** Da zabrani svako korišćenje prinudnog, dužničkog ili neplaćenog najamnog rada ili nedobrovoljnog zatvorskog rada i da primenjuju prakse zapošljavanja koje su u skladu sa konvencijama MOR-a koje se odnose na prinudni rad, a to su: Konvencija o prinudnom radu (br. 29) i Konvencija o ukidanju prinudnog rada (br. 105)¹⁸⁵;
  - 3.** Da prizna i poštuje prava zaposlenih na slobodno udruživanje, organizovanje i kolektivno pregovaranje u skladu sa zakonima zemalja u kojima su zaposleni, kao i osnovne MOR-ove konvencije: Konvenciju o slobodi udruživanja i zaštiti prava na organizovanje (br. 87) i Konvenciju o pravu na organizovanje i kolektivno pregovaranje (br. 98).
- C.** Da bi se primenile odredbe navedene u ovom zakonu, [naziv organa za sprovođenje] obavezuje dobavljače da obelodane koji sistemi su uspostavljeni da bi se sproveda detaljna analiza ljudskih prava, naročito za trgovinu ljudima u njihovim lancima snabdevanja. [Naziv organa za sprovođenje] obavezuje dobavljača:
- 1.** Da ima korporativnu politiku, odredbu u ugovorima i uslove ili kodekse ponašanja koji se primenjuju na postojeće lance snabdevanja, da izjavi da radnici neće biti izloženi nikakvom obliku prinudnog, obaveznog, dužničkog, neplaćenog najamnog ili zatvorskog rada. Svaki rad mora biti dobrovoljan i radnici moraju imati slobodu da bilo kada raskinu radni odnos bez kazne, pod uslovom da razuman period unapred dostave obaveštenje o otkazu;
  - 2.** Da redovno izveštava o merama koje dobavljač preduzima da bi se sprovele odredbe ovog zakona na njegove podugovarače i dobavljače;
  - 3.** Da obelodani informacije o sastavu i složenosti lanca snabdevanja, uključujući informacije o podugovaračima i lokacijama fabrika. Organ za sprovođenje će odobriti izuzetke, u razumnim okvirima, radi poštovanja privatnosti i vlasništva u vezi sa poslovanjem;
  - 4.** Da uspostavi mere praćenja i evaluacije, uključujući od strane trećih lica, nezavisnih revizora;
  - 5.** Da obezbedi da sva preduzeća u lancu snabdevanja dozvole pristup nezavisnim organizacijama za praćenje, trećim licima i akterima iz civilnog društva. Pored praćenja koje sprovodi dobavljač, [naziv organa za sprovođenje] ima pravo da sprovodi nezavisne provere/revizije poslovanja dobavljača da bi se obezbedilo poštovanje ovog zakona;
  - 6.** Da obezbedi mogućnost nezavisnog praćenja, što uključuje sposobnost revizora ili subjekta za praćenje da razgovara sa radnicima, u uslovima privatnosti i poverljivosti, na njihovom maternjem jeziku i da brzo i efektivno reaguje na pritužbe radnika kroz transparentan i nepristrasan mehanizam.

¹⁸⁵ „Protokol iz 2014. godine uz Konvenciju MOR-a br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine“ ILO. June 11, 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB%3A12100%3A0%3A%3ANO%3A%3AP12100_ILO_CODE%3AP029.

3. Izvršenje i pravna zaštita, model odredbe¹⁸⁶

A. [Naziv organa za sprovođenje] obavezuje dobavljača:

1. Da prijavi status i napredak u sprovođenju detaljne analize ljudskih prava u svojim lancima snabdevanja;
2. U slučaju utvrđivanja kršenja ljudskih prava, naročito trgovine ljudima, u lancima snabdevanja dobavljača, dobavljač je dužan da izvesti o merama remedijacije koje je preduzeo, uključujući pruženu pomoć žrtvama i sve prijave relevantnih krivičnih dela organima za sprovođenje zakona;
3. Da izvesti o koracima preduzetim u cilju sprečavanja daljeg kršenja prava i standarda u čitavom lancu snabdevanja preduzeća;
4. Da izvesti o trenutnim merama zaštite koje se sprovode za lica koja su oštećena kršenjem ljudskih prava, posebno trgovinom ljudima;
5. Da dostavlja izveštaje jednom godišnje organu za sprovođenje;
6. Organ za sprovođenje održava javnu bazu podataka radi stavljanja na raspolaganje javnosti ovih izjava o obelodanjivanju podataka ili dostavlja obelodanjene podatke centralnom entitetu u nacionalnoj vladi koji će održavati takvu javnu bazu podataka.

B. Ako dobavljač ne ispuni obaveze u pogledu rokova ili korektivnih mera, izriču se kazne u vidu dnevnih novčanih kazni [novčane kazne mogu da budu brožčani iznosi u skladu sa nacionalnim praksama ili procenat ugovornog iznosa].

C. Ako izveštaj koji dobavljač podnosi organu za sprovođenje o primeni odredbi ovog zakona ne sadrži relevantne korake za poboljšanje standarda u lancu snabdevanja, [naziv organa za sprovođenje] može da otkáže ugovor nakon [x] dana.

4. Transparentnost u lancima snabdevanja, model odredbe

Preduzeće: [lokalna definicija korporacije]

Dobavljač: Preduzeće ili ugovarač koji snabdeva robom ili uslugama drugi subjekt.

Ugovarač: Subjekt kojem je dodeljen ugovor na bilo kom nivou na osnovu bespovratnih sredstava, ugovora ili sporazuma o saradnji.

Trgovina ljudskim bićima, trgovina ljudima [međusobno zamenjivi termini]: Definisani u Protokolu iz Palerma i u važećim lokalnim zakonima. Ponašanje koje predstavlja krivično delo prema nekom od sledećih zakona:

- [navesti nacionalni zakon države kojim se kriminalizuje trgovina ljudima];
- [navesti nacionalni zakon države kojim se kriminalizuje radna eksploatacija] ili gde se primenjuju novčane kazne za zabranjeno ponašanje u vezi sa radnom eksploatacijom.¹⁸⁷

Agent za zapošljavanje, regruter [međusobno zamenjivi termini]: Preduzeće ili fizičko lice koje snabdeva radnicima ugovarača ili dobavljača.

Organ za sprovođenje: Državni organ na centralnom ili lokalnom nivou nadležan za sprovođenje odredbi ovog zakona.

Detaljna analiza ljudskih prava: Sprovođenje istraga i istraživanja praksi dobavljača i ugovarača da bi se utvrdilo postupanje sa radnicima i radni uslovi na nivou postrojenja, uključujući, između ostalog, i putem proveru/revizija, korišćenja računarski potpomognutog istraživanja, tehnoloških sredstava pomoću kojih se komunicira direktno sa radnicima i izveštaja NVO-a i sindikata.

Odredbe:

A. Preduzeće koje dobavlja robu ili pruža usluge u bilo kojem sektoru u [državi] i ostvaruje ukupan prihod u iznosu od

---

¹⁸⁶ Zasnovano na: Direktoratet for forvaltning og IKT (difi)/Norway, *SRPP Contract Performance Clauses* (Revised: September 2012, copy with author); The LANDMARK Project, *Verifying Social Responsibility in Supply Chains – A Practical and Legal Guide for Public Procurers*, (The LANDMARK consortium, 2012), str. 67.

¹⁸⁷ Model odredbe ukazuje na nacionalno zakonodavstvo, a ne na međunarodno zakonodavstvo, jer se u različitim državama može razlikovati ono što predstavlja trgovina ljudima. Na primer, za države članice EU trgovina ljudima može da obuhvata i prinudni kriminal i prinudno prosjačenje kao oblike trgovine ljudima, dok treće zemlje koje su potpisnice Protokola iz Palerma ne kriminalizuju ove oblike eksploatacije kao trgovinu ljudima.

[navesti iznos] pripremaće jednom godišnje izjavu o sprečavanju trgovine ljudima u kojima će navesti svoju politiku sprečavanja trgovine ljudima. Izjavu mora potvrditi izvršno rukovodstvo preduzeća, uključujući izvršnog direktora i/ili predsednika ili predsedavajućeg Upravnog odbora;

- B.** Zakon se primenjuje na preduzeća koja dobavljaju robu ili pružaju usluge u [državi] i ostvaruju ukupan prihod u iznosu većem od [navesti iznos];
- C.** Izjava o sprečavanju trgovine ljudima sadrži:
1. Izričitu obavezanost na izbegavanje i rešavanje trgovine ljudima u svim delovima poslovanja preduzeća i u svim njegovim poslovnim lancima snabdevanja;
  2. Mere preduzete u prethodnoj finansijskoj godini u cilju sprečavanja trgovine ljudima u svim delovima poslovanja preduzeća i u svim njegovim poslovnim lancima snabdevanja;
  3. Mere preduzete radi saniranja incidenata trgovine ljudima koji su identifikovani, uključujući sve prijave organima za sprovođenje zakona;
  4. Preduzeća sa ukupnim prihodom manjim od [navesti iznos] mogu i da daju izjavu o tome da nikakve mere nisu preduzete;
  5. Sva veća kršenja zakona o radu u poslovanju preduzeća koja su prijavljena ili o kojima je doneta sudska presuda i [navesti nivoe podugovaranja] tokom pet godina pre objavljivanja izjave.
- D.** Ukupan prihod treba utvrditi u skladu sa propisima koje je usvojio [naziv organa za sprovođenje];
- E.** Nepoštovanje propisa: Ako preduzeće ne dostavi takvu izjavu, [organ za sprovođenje] može da izrekne novčane kazne [u iznosu od] za svaki dan neobjavljivanja izjave u skladu sa ovim zakonom.

Sadržaj i objavljivanje politike o trgovini ljudima---treba definisati preduzeća na koja se primenjuju propisi o transparentnosti, model odredbe

- [Naziv organa za sprovođenje] mora sastaviti spisak preduzeća od kojih se zahteva da objave izjavu o sprečavanju trgovine ljudima, kako je navedeno u ovom zakonu. Organ za sprovođenje mora:
  1. Objaviti svake godine spisak preduzeća od kojih se zahteva da objave izjavu o sprečavanju trgovine ljudima, u skladu sa ovim zakonom.
  2. Odredba se primenjuje na preduzeća u svim delovima strukture grupe u svim sektorima, čiji je ukupni godišnji prihod veći od određenog minimalnog praga koji je naveden u zakonu koji se odnosi na poslovanje u [državi];
  3. „Prihod“ znači iznos ostvaren od dobavljanja robe i pružanja usluga u okviru uobičajenih aktivnosti preduzeća ili podređenog društva, nakon što se oduzmu:
    - a. trgovinski popusti;
    - b. porez na dodatu vrednost [ili ekvivalent u zemlji učesnici];
    - c. svi porezi zasnovani na tako dobijenim iznosima.
  4. Prihod se izračunava kao prihod tog preduzeća i bilo kojeg od njegovih zavisnih preduzeća, uključujući i ona koja posluju u celosti van [države].

Sadržaj i objavljivanje politike o trgovini ljudima - učestalost obelodanjivanja i način komunikacije, model odredbe

- Organ za sprovođenje mora odrediti zahteve u pogledu objavljivanja izjave o sprečavanju trgovine ljudima. Preduzeća na koja se primenjuje ovaj zakon moraju:
  1. Ažurirati svoju izjavu o sprečavanju trgovine ljudima jednom godišnje;
  2. Objaviti izjavu o sprečavanju trgovine ljudima na vidljivom mestu na svom veb sajtu;
  3. Postaviti direktan link za izjavu o sprečavanju trgovine ljudima na početnoj strani svog veb sajta;
  4. Uneti izjavu o sprečavanju trgovine ljudima u bazu podataka koju obezbeđuje organ za sprovođenje [u slučaju baze podataka na nacionalnom nivou, formira se repozitorij obelodanjenih podataka].
- Izjava treba da bude revidirana i odobrena na najvišim nivoima u preduzeću i treba da je potpiše izvršni direktor ili predsednik Upravnog odbora ili službenik u preduzeću koji je direktno odgovoran izvršnom direktoru.
- Nepoštovanje zahteva u vezi sa objavljivanjem iz pododeljaka A i B smatraće se nepoštovanjem obaveze izveštavanja prema važećem zakonodavstvu i primenjivaće se dnevne novčane kazne koje odredi organ za sprovođenje.

1. Model zakona UNICITRAL

Centralni međunarodni standard o javnim nabavkama je UNICITRAL-ov model zakona o javnim nabavkama usvojen 2011. godine.¹⁸⁸ Model zakona teži harmonizaciji međunarodnih standarda o javnim nabavkama i poboljšanju rezultata u javnim nabavkama na nacionalnom nivou. Njime se primenjuju zahtevi u pogledu javnih nabavki iz Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije. Procenjuje se da je javna nabavka jedna od vladinih aktivnosti koja je najpodložnija korupciji. Postoje procene koje pokazuju da se 20-30% projektne vrednosti izgubi u korupciji u projektima finansiranim iz javnih sredstava. U ovom zakonu uzima se u obzir i Sporazum Svetske trgovinske organizacije o javnim nabavkama (GPA).¹⁸⁹ Model zakona i GPA imaju cilj da podstaknu prekogranično učešće u postupcima javnih nabavki i da smanje diskriminatorska trgovinska pravila. U okviru određenih ograničenja, takođe omogućavaju određenu podršku malim i srednjim preduzećima i domaćoj industriji, ali uglavnom zahtevaju da tretman stranih proizvoda ili usluga ne bude manje povoljan od tretmana domaćih proizvoda.¹⁹⁰

Modelom zakona treba da se postignu dva opšta cilja: vrednost za novac i izbegavanje zloupotreba u javnim nabavkama.¹⁹¹ „Vrednost za novac“ podrazumeva, kako je opisano u kontekstu EU, obavezu javnih organa da zaštite interese poreskih obveznika sprovođenjem javnih nabavki na najisplativiji način.¹⁹² Ovo je naročito blisko povezano sa naporima koji se ulažu u smanjenje korupcije u javnim nabavkama. Procenjuje se da je javna nabavka jedna od vladinih aktivnosti koja je najpodložnija korupciji. Postoje procene koje pokazuju da se 20-30% projektne vrednosti izgubi u korupciji u projektima finansiranim iz javnih sredstava.¹⁹³

UNCITRAL-ov model zakona omogućuje uzimanje u obzir „socijalnih faktora“, kao što su uslovi zapošljavanja, i „etičkih faktora“, kao što su ljudska prava, radna eksploatacija i dečji rad. Uključivanje ovih faktora u okviru termina „održiva nabavka“ je moguće putem kriterijuma kvalifikacije dobavljača i ugovarača (član 9. Modela zakona). „Održiva nabavka“ se stoga opisuje kao „opšti termin za sprovođenje socijalnih, ekonomskih i ekoloških politika kroz nabavke“.¹⁹⁴

Vodič UNICITRAL-ovog modela zakona upućuje na ljudska prava kao na "etički faktor" u okviru održivih javnih nabavki. Kao što je prethodno navedeno, koncept uzimanja u obzir faktora koji se odnose na ljudska prava u javnim nabavkama nije potpuno nov. Koncept se koristi, na primer, za podršku aktivnostima borbe protiv diskriminacije.¹⁹⁵ U primeni održivih javnih nabavki (OJN), javni organi treba da razmotre ekološke, socijalne i ekonomske posledice postupka nabavki kako bi postupali održivo¹⁹⁶, te stoga treba uzeti u obzir faktore koji se odnose na ljudska prava kao socijalne posledice u istoj meri kao i ekološke faktore. U prošlosti su održive javne nabavke bile usmerene na pitanja životne sredine i kreirane su mnoge politike „zelenih“ nabavki. Tokom vremena, više pažnje se posvećuje socijalnim pitanjima u OJN.¹⁹⁷ Međutim, iako se upućivanje na socijalne faktore može pronaći u vezi sa OJN-om, posebnu pažnju treba posvetiti pitanjima ljudskih prava u okviru šire oblasti socijalnih faktora. Unapređenje ljudskih prava, naročito u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije u lancima snabdevanja, istraženo je tek nedavno.¹⁹⁸

188 Usvojila ga je Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo 1. jula 2011. godine, A/66/67, Aneks I.

189 Plurilateralni sporazum Svetske trgovinske organizacije o državnim nabavkama je stupio na snagu 1. januara 1996. godine.

190 Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 347.

191 UNICITRAL, *Guide to Enactment of the UNICITRAL Model Law on Public Procurement*, (Vienna: UNICITRAL, 2014), str. 3.

192 Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 347.

193 OECD, *Corruption in Public Procurement*, 2016, str. 5.

194 UNICITRAL, *Guide to Enactment of the UNICITRAL Model Law on Public Procurement*, (Vienna: UNICITRAL, 2014), str. 4.

195 McCrudden, Christopher, "Using public procurement to achieve social outcomes", *Natural Resources Forum* 28, (Malden, MA: United Nations, Published by Blackwell Publishing, 2004), str. 260-263.

196 Videti, na primer, definiciju održive javne nabavke (OJN) koju koristi Program UN-a za životnu sredinu (UNEP): UNEP, *Sustainability of Supply Chains and Sustainable Public Procurement – a Pre Study*, (UNEP, 2014), str. 31.

197 International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, C Methven O'Brien et al), *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*, (2016), str. 17.

198 Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible Public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015, str. 345.

2. Vodeća načela UN-a o poslovanju i ljudskim pravima¹⁹⁹

Opšta načela

Ova Vodeća načela su zasnovana na prepoznavanju:

- (a) postojećih obaveza država da poštuju, štite i ostvaruju ljudska prava i osnovne slobode;
- (b) uloge preduzeća koja vrše specijalizovane funkcije kao specijalizovani organi društva i koja se moraju pridržavati svih važećih zakona i poštovati ljudska prava;
- (c) potrebe obezbeđivanja poštovanja prava i obaveza uz pomoć odgovarajućih delotvornih sredstava pravne zaštite u slučaju njihove povrede.

Ova Vodeća načela primenjuju sve države i sva preduzeća, transnacionalna i druga, bez obzira na veličinu, sektor, lokaciju, vlasništvo i strukturu. Ova Vodeća načela treba smatrati jedinstvenom celinom i tumačiti kako ponaosob tako i zajedno u smislu njihovog cilja – jačanja standarda i prakse u vezi sa poslovanjem sa aspekta ljudskih prava, a radi ostvarivanja opipljivih rezultata za ugrožene pojedince i zajednice, a time i kao doprinos društveno održivoj globalizaciji. Nijedna odredba ovih Vodećih načela ne treba da bude protumačena kao da kreira nove međunarodne pravne obaveze ili kao da ograničava ili podriva neku pravnu obavezu u vezi sa ljudskim pravima koju je neka država preuzela ili koju ima po osnovu međunarodnog prava. Ova Vodeća načela treba primenjivati na nediskriminatoran način, a posebnu pažnju treba posvetiti pravima i potrebama, kao i izazovima sa kojima se suočavaju pripadnici grupa ili kategorija stanovništva koji se možda nalaze u većoj opasnosti od ugroženosti ili marginalizacije, uz obraćanje dužne pažnje na različitost i opasnosti sa kojima se mogu suočavati žene i muškarci.

Kompletan tekst i uputstvo za Vodeća načela UN o poslovanju i ljudskim pravima dostupni su na ovom linku:

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

199 "Guiding Principles on Business and Human Rights, Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework." OHCHR. 2011. Pristupljeno 6. februara 2018. godine http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.

3. Direktiva 2014/24/EU Evropskog parlamenta i Saveta o javnoj nabavci i stavljanju van snage Direktive 2004/18/EZ²⁰⁰

Ugovori o javnoj nabavci - utvrđivanje jasnih osnovnih pravila [Kratak pregled]

Direktiva utvrđuje pravila o korišćenju ugovora o javnim nabavkama radova, robe ili usluga koje pružaju preduzeća ili fizička lica i izuzetke koji se mogu primeniti.

REZIME

U ovom propisu se precizira da, kada nacionalni organi koriste postupak **javne nabavke** da bi pozvali na dostavljanje punuda za izvođenje radova, snabdevanje robom ili uslugama, moraju postupati prema svim ponuđačima jednako i ne smeju praviti razliku između njih. Takođe moraju postupati transparentno u svim transakcijama.

Pragovi

Pravila koja se primenjuju na ugovore o javnim nabavkama moraju se poštovati kada se radi o iznosima koji prelaze sledeće pragove:

- 5.225.000 EUR za javne radove (od 1. 1. 2016);
- 135.000 EUR za ugovore centralne vlade (od 1. 1. 2016);
- 209.000 EUR za ugovore lokalnih i regionalnih vlada (od 1. 1. 2016);
- 750.000 EUR za ugovore o socijalnim i drugim posebnim uslugama.

Evropska komisija procenjuje ove pragove svake druge godine da bi utvrdila da li treba da se menjaju u skladu sa međunarodnim obavezama EU.

Kriterijumi

Ugovor se dodeljuje ekonomski najpovoljnijoj ponudi koja se identifikuje naročito na osnovu najboljeg odnosa cene i kvaliteta. Ovaj kriterijum uzima u obzir faktore kao što su ukupna isplativost, kvalitet, ekološki i socijalni aspekti, uslovi trgovanja i isporuke.

Inovacije i mala preduzeća

Ovim propisom se uvodi novi postupak za promovisanje razvoja inovativnih proizvoda, usluga ili radova. Da bi se olakšalo učešće malih preduzeća, nova pravila podstiču javne organe da podele velike ugovore na pojedinačne partije.

Zaštitne mere

Zemlje EU moraju obezbediti da privredni subjekti i njihovi podugovarači poštuju sve važeće evropske i nacionalne ekološke, socijalne i radne zahteve, kolektivne ugovore i sve relevantne međunarodne obaveze.

Ovim propisom se pooštavaju odredbe o abnormalno niskim ponudama, pre svega da bi se sprečilo kršenje prava radnika.

Izuzetka

Ništa u propisu ne nalaže vladama EU da eksterno ugovaraju usluge koje žele sami da pruže. On takođe ne utiče na nacionalno zakonodavstvo o socijalnom osiguranju.

Sektori vodoprivrede, energetike, saobraćaja i poštanskih usluga su isključeni iz ove direktive. Umesto toga, oni su uređeni **Direktivom 2014/25/EU**.

Pored toga, neki sektori, kao što su elektronske komunikacije, istraživanje i razvoj i odbrana i bezbednost, mogu se isključiti pod određenim uslovima.

PROPIS

Direktiva **2014/24/EU** Evropskog parlamenta i Saveta od 26. februara 2014. godine o javnim nabavkama i stavljanju van snage Direktive 2004/18/EZ (SL L 94, od 28.3.2014, str. 65–242)

RELEVANTNI PROPISI

Direktiva 2014/24/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 26. februara 2014. godine o javnim nabavkama subjekata koji deluju u sektoru vodoprivrede, energetike, saobraćaja i poštanskih usluga i stavljanju van snage Direktive 2004/17/EK (SL L 94, of 28.3.2014, str. 243–374).

Direktiva **2014/24/EU** Evropskog parlamenta i Saveta od 26. februara 2014. godine o dodeli ugovora o koncesiji (SL L 94, 28.3.2014, str. 1–64).

Kompletan tekst Direktive EU je dostupan na ovom linku:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0024>

²⁰⁰ „Direktiva 2014/24/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 26. februara 2014. godine o javnoj nabavci i stavljanju van snage Direktive 2004/18/EZ - tekst od značaja za EEP.“ EUR-Lex . 2014. Pristupljeno 6. februara 2018. godine: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0024>.

4. Protokol iz 2014. godine uz Konvenciju MOR-a br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine

Član 1.

1. Prilikom izvršavanja svojih obaveza u okviru Konvencije o suzbijanju prinudnog ili obaveznog rada, svaka članica preduzima delotvorne mere za sprečavanje i eliminisanje njegove upotrebe, pružanje zaštite žrtvama i pristup odgovarajućim i delotvornom pravnim lekovima, kao što je obeštećenje, te za kažnjavanje izvršilaca prinudnog ili obaveznog rada.
2. Svaka članica razvija nacionalnu politiku i akcioni plan za delotvorno i održivo suzbijanje prinudnog ili obaveznog rada u dogovoru sa organizacijama poslodavaca i radnika, što uključuje sistematsko delovanje nadležnih organa i, po potrebi, u koordinaciji sa organizacijama poslodavaca i radnika, kao i drugih relevantnih grupa.
3. Definicija prinudnog ili obaveznog rada sadržana u Konvenciji je ponovo potvrđena, a samim tim i mere iz ovog protokola uključuju konkretno delovanje protiv trgovine ljudima u svrhu prinudnog ili obaveznog rada.

Član 2.

Mere koje treba preduzeti radi sprečavanja prinudnog ili obaveznog rada obuhvataju:

- (a) obrazovanje i informisanje ljudi, naročito onih koji se smatraju ugroženim, sa ciljem da se spreči da postanu žrtve prinudnog ili obaveznog rada;
- (b) obrazovanje i informisanje poslodavaca kako bi se sprečilo njihovo upuštanje u prakse koje uključuju prinudni ili obavezni rad;
- (c) preduzimanje napora da se obezbedi:
  - (i) da se pokrivenost i primena zakona relevantnih za sprečavanje prinudnog ili obaveznog rada, uključujući po potrebi i zakon o radu, primenjuju na sve radnike i sve privredne sektore i
  - (ii) da službe inspekcije rada i druge službe nadležne za sporovođenje ovih zakona budu ojačane;
- (d) zaštitu radnika, naročito radnika migranata, od mogućih zlostavljačkih i prevarnih praksi u procesu regrutovanja i zapošljavanja;
- (e) pružanje podrške savesnom poslovanju od strane javnog i privatnog sektora radi sprečavanja rizika od prinudnog ili obaveznog rada i odgovora na te rizike i
- (f) rešavanje osnovnih uzroka i faktora koji povećavaju rizike od prinudnog ili obaveznog rada.

Član 3.

Svaka članica preduzima delotvorne mere za identifikaciju, puštanje na slobodu, zaštitu, oporavak i rehabilitaciju svih žrtava prinudnog ili obaveznog rada, kao i za pružanje drugih oblika pomoći i podrške.

Član 4.

1. Svaka članica obezbeđuje da sve žrtve prinudnog ili obaveznog rada, bez obzira na njihovo prisustvo ili pravni status na nacionalnoj teritoriji, imaju pristup odgovarajućim i delotvornim pravnim lekovima, kao što je obeštećenje.
2. Svaka članica, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, preduzima potrebne mere kako bi obezbedila da nadležni organi imaju pravo da ne gone žrtve prinudnog ili obaveznog rada, odnosno da im ne izriču kazne zbog njihove uključenosti u nezakonite aktivnosti koje su bili primorani da učine kao direktnu posledicu podvrgavanja prinudnom ili obaveznom radu.

Član 5.

Članice međusobno sarađuju kako bi obezbedile sprečavanje i eliminisanje svih oblika prinudnog ili obaveznog rada.

Član 6.

Mere koje se preduzimaju za primenu ovog protokola i Konvencije utvrđuju se nacionalnim zakonima ili propisima ili ih utvrđuje nadležni organ, nakon konsultacija sa relevantnim organizacijama poslodavaca i radnika.

Član 7.

Brišu se prelazne odredbe stavova 2. i 3. člana 1. i članova od 3. do 24. Konvencije.

Član 8.

1. Članica može da ratifikuje ovaj protokol u isto vreme ili u bilo koje vreme nakon ratifikacije Konvencije, tako što će uputiti svoju formalnu ratifikaciju generalnom direktoru Međunarodne kancelarije rada u svrhu registracije.
2. Protokol stupa na snagu dvanaest meseci nakon datuma na koji su ratifikacije dve članice prijavljene kod generalnog direktora. Nakon toga, ovaj protokol za članicu stupa na snagu dvanaest meseci nakon datuma na koji je njena ratifikacija prijavljena i Konvencija je obavezujuća za datu članicu uz dodatak članova od 1. do 7. ovog protokola.

Član 9.

1. Članica koja je ratifikovala ovaj protokol može ga otkazati kada Konvencija bude otvorena za otkazivanje u skladu sa njenim članom 30, putem akta koji se dostavlja generalnom direktoru Međunarodne kancelarije rada sa ciljem registracije.
2. Otkazivanje Konvencije u skladu sa njenim članovima 30. ili 32. samo po sebi uključuje otkazivanje ovog protokola.
3. Svako otkazivanje ovog protokola u skladu sa stavom 1. ili 2. ovog člana stupa na snagu godinu dana nakon datuma na koji je prijavljeno.

Član 10.

1. Generalni direktor Međunarodne kancelarije rada obaveštava sve članice Međunarodne organizacije rada o registraciji svih ratifikacija, deklaracija i otkazivanja koje su dostavile članice organizacije.
2. Prilikom obaveštavanja članica organizacije o registraciji druge ratifikacije, generalni direktor skreće pažnju članicama organizacije na datum na koji Protokol stupa na snagu.

Član 11.

Generalni direktor Međunarodne kancelarije rada dostavlja generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija, sa ciljem registracije u skladu sa članom 102. Povelje Ujedinjenih nacija, kompletne podatke o svim ratifikacijama, deklaracijama i otkazivanjima koja su mu prijavljena.

Član 12.

Verzije teksta ovog protokola na engleskom i na francuskom jeziku jednako su merodavne.

Kompletan tekst Protokola iz 2014. godine uz Konvenciju MOR-a br. 29 o prinudnom radu iz 1930. godine dostupan je na ovom linku:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:P029

5. Konvencija Međunarodne organizacije rada broj 94 o radnim klauzulama javnih ugovora

---

Ova konvencija se primenjuje na ugovore koji ispunjavaju sledeće uslove:

- (a) da je najmanje jedna ugovorna strana javni organ;
- (b) da izvršenje ugovora uključuje:
  - (i) potrošnju sredstava od strane javnog organa; i
  - (ii) zapošljavanje radnika kod druge ugovorne strane;
- (c) da je ugovor za:
  - (i) izgradnju, izmenu, popravku ili rušenja javnih radova;
  - (ii) izradu, sklapanje, rukovanje ili otpremu materijala, potrepština ili opreme; ili
  - (iii) pružanje ili nabavku usluga; i
- (d) da je ugovor dodelio centralni organ članice Međunarodne organizacije rada za koju je Konvencija na snazi.

Kompletan tekst Konvencije Međunarodne organizacije rada broj 94 o radnim klauzulama javnih ugovora dostupan je na ovom linku:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C094

Bibliografija

1. Allain, Jean, Crane, Andrew, Lebaron, Genevieve and Behbahani, Laya, *Forced Labour's Business Models and Supply Chains* (Joseph Rowntree Foundation: 2013).
2. Andrees, Beate, Nasri, Alix and Swiniarski, Peter, "Regulating labour recruitment to prevent human trafficking and to foster safe migration: Models, challenges and opportunities", *ILO Working Paper*, (ILO, 2015).
3. Belgium, Guide for Sustainable Procurement (16 May 2014).
4. Bhutta, Mahmood, Santhakumar, Arthy on behalf of the British Medical Association Medical Fair and Ethical Trade Group, and in collaboration with the European Working Group on Ethical Public Procurement, *In good hands – Tackling labour rights concerns in the manufacture of medical gloves*, (March 2016).
5. Business and Human Rights Resource Center and the ITUC, Modern Slavery in Company Operation and Supply Chains: Mandatory transparency, mandatory due diligence and public procurement due diligence, September 2017.
6. California Transparency in Supply Chains Act, A Resource Guide, California Department of Justice (2015).
7. Cernat, Lucien, Kutlina-Dimitrova, Zornitsa, "International Public Procurement: From Scant Facts to Hard Data", *Chief Economist Note*, Issue 1, April 2015, (EU Trade, 2015).
8. CIPS Knowledge, *Ethical Purchasing Practices*, (2013).
9. SE - Komitet ministara, Preporuka CM/REC (2016) br. 3 Komiteta ministara državama članicama o ljudskim pravima i poslovanju, usvojena 2. marta 2016. godine.
10. SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj o sprovođenju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima za Belgiju, GRETA (2013) 14 (Strazbur: GRETA, 2013).
11. SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj o sprovođenju Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima za Kipar, GRETA (2015) 20 (Strazbur: GRETA, 2015).
12. SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj koji je dostavila Rumunija o merama za sprovođenje preporuke Komiteta strana potpisnica, GRETA (2014) 9, (GRETA, 2014).
13. SE - Grupa eksperata za suzbijanje trgovine ljudima, Izveštaj o sprovođenju Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima za Sloveniju, GRETA (2013) 20, (GRETA, 2013).
14. SE - Upravni odbor za ljudska prava Komitet ministara, Eksplanatorni memorandum uz Preporuku CM/REC (2016) br. 3 Komiteta ministara državama članicama o ljudskim pravima i poslovanju, (CM/2016) 18-addfinal.
15. CoE, Emerging Good Practice by State Authorities, the Business Community and Civil Society in the Area of Reducing Demand for Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation, M. Dottridge (June 2016).
16. CORE Coalition and partners, *Beyond Compliance: Effective Reporting Under the Modern Slavery Act: A civil society guide for commercial organisations on the transparency in supply chains clause*, (CORE, 2016).
17. Danish Institute for Human Rights (DIHTR) and International Corporate Accountability Roundtable (ICAR), "Protecting Human Rights through Government Procurement", *report of Expert Workshop organized by the UN Working Group on Business and Human Rights* (7 May 2014), (Geneva: DIHR, ICAR 2014).
18. Danish Institute for Human Rights (DIHTR), "The State Duty To Protect Against Business-Related Human Rights Abuses: Unpacking Pillar 1 and 3 of the UN Guiding Principles on Human Rights and Business", *Matters of concern Human rights' research papers Series*
19. *No. 2014/1*, S. Lagoutte (Copenhagen 2014).

20. Danish National Action Plan – implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (The Danish Government, 2014).
21. de Schutter, Olivier, *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary* (Cambridge University Press 2010).
22. de Schutter, Olivier et al., *Human Rights Due Diligence: The Role of States* (2012).
23. Direktoratet for forvaltning og IKT (difi)/Norway, *SRPP Contract Performance Clauses* (Revised: September 2012, copy with author).
24. Eidgenössisches Finanzdepartement EFD, *Nachhaltige Beschaffung des Bundes: Stand der Umsetzung, Bericht zu Massnahme 3.4 des Masterplans Clean-tech*, (EFD, 2014).
25. Electronics Watch, *Public Procurement and Human Rights Due Diligence to Achieve Respect for Labour Rights Standards in Electronics Factories: A Case Study of the Swedish County Councils and the Dell Computer Corporation*, (Electronics Watch, 2016).
26. Electronics Watch, *Public Procurement and Human Rights Due Diligence to Achieve Respect for Labour Rights Standards in Electronics Factories: A Case Study of the Swedish County Councils and the Dell Computer Corporation*, (Electronics Watch, 2016).
27. Ethical Trading Initiative, *Base Code Guidance: Modern Slavery* (Amended 2014).
28. Ethical Trading Initiative, *Human Rights Due Diligence Framework* (May 2016).
29. European Institute for Crime Prevention and Control, *Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea Region* (2014).
30. Finnwatch, *Perspectives on the Quality of Social Responsibility Monitoring Schemes* (February 2016).
31. FRA, *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union: States' obligations and victims' rights*, (Vienna, FRA, 2015).
32. France briefing: *Taking aim at corporate human rights abuse*, Ethical Corporation (August, 2017)
33. Gallagher Anne, Skrivankova, Klara, "Human Rights and Trafficking in Persons – 15th Informal ASEM Seminar on Human Rights" (2015).
34. Fung, Archon, Graham, Mary and Weil, David, *Full Disclosure: The Perils and Promise of Transparency* (Cambridge University Press: 2008).
35. Gangmasters & Labour Abuse Authority, *Construction Protocol* (October 2017).
36. G20, *Priorities of the 2017 G20 Summit* (December, 2016)
37. Global Research and India Committee of the Netherlands, *Rock Bottom – Modern Slavery and Child Labour in South Indian Granite Quarries*, (Utrecht: Global Research and India Committee of the Netherlands, 2015).
38. Government Office of Sweden, Ministry of Finance, *National Public Procurement Strategy* (
39. Harvard Business Review, *80% of Companies Don't Know if Their Products Contain Conflict Minerals* (January 2017).
40. Health Care Without Harm, *Sustainable Public Procurement in European Healthcare*, (2014).
41. HEUNI (European Institute for Crime Prevention and Control), *Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region*, L. Sorrentino, A. Jokinen (Helsinki 2014), str. 21-22.
42. HM Revenue and Customs, *Use of Labour Providers: Advice on due diligence*, United Kingdom, (30 January 2014, updated 1 February 2016).
43. Savet za ljudska prava, „Izveštaj specijalnog izveštioća o trgovini ljudima, posebno ženama i decom - Ekspertske konsultacije o trgovini ljudima i globalnim lancima snabdevanja“, A/HRC/23/48/Add. 4 (4. mart 2013. godine).
44. Savet za ljudska prava, „Trgovina ljudima, posebno ženama i decom: naponi za borbu protiv trgovine ljudima u lancima snabdevanja preduzeća“, A/HRC/RES/23/5 (19. jun 2013. godine).
45. Hunter, Philip, Kepes, Quinn, *Human Trafficking & Global Supply Chains: A Background Paper*, Annex 3 (Ankara: 2012).
46. ICCR, *Best Practice Guidance on Ethical Recruitment of Migrant Workers* (April, 2017).
47. IHRB, *Dhaka Principles for Migration with Dignity* (2016).
48. IHRB, *Recruitment Fees*, IHRB Briefing (May, 2016).

49. IHRB, Responsible Recruitment, Remediating Worker-Paid Recruitment Fees (November 2017).
50. ILO, *Decent Work in Global Supply Chains*, (Geneva: ILO, 2016).
51. ILO, *Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and its Follow-up* (Adopted by the International Labour Conference at its Eighty-sixth Session, Geneva, 18 June 1998 (Annex revised 15 June 2010)).
52. ILO, Fair Recruitment Initiative, Fostering Fair Recruitment Practices, Preventing Human Trafficking and Reducing Costs of Labour Migration (2017).
53. ILO, Fighting Forced Labour: The Example of Brazil, 2009.
54. ILO, General Survey concerning the Labour Clauses (Public Contracts) Convention, 1949 (No. 94) and Recommendation (No. 84), Report 111 (Part1B), (Geneva: International Labour Conference, 97th. Session, 2008).
55. MOR-ovi pokazatelji prinudnog rada, Specijalni program akcije za borbu protiv prinudnog rada
56. ILO, *Labour Clauses (Public Contracts) Convention, 1949 (No. 94)*, (Geneva: 32nd ILC session, 29 June 1949).
57. ILO, *Profits and Poverty: the Economics of Forced Labour*, (Geneva: ILO, 2014).
58. ILO, *Report (IV) I: Strengthening action the end forced labour*, (Geneva: ILO, International Labour Conference 103rd. Session 2014).
59. ILO, Special Action Programme to Combat Forced Labour, *Forced Labour and Human Trafficking: Handbook for Labour Inspectors*, B. Andrees (Geneva: International Labour Office, 2008).
60. ILO, Special Action Programme to Combat Forced Labour, *Fighting Forced Labour: The Example of Brazil*, Patrícia Trindade Maranhão Costa, (ILO, 2009).
61. International Labour Office, *International Labour Standards in Procurement: Integrating the Social Dimension into Procurement Policies and Practices*, (2008).
62. International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions, (2016).
63. IOM, Counter Trafficking and Assistance to Vulnerable Migrants: Annual Report of Activities, (Geneva, 2011).
64. Issara Institute, Issues Brief: Slavery Free Recruitment Systems, A Landscape Analysis of Fee-Free Recruitment Initiatives (September, 2016).
65. ITUC, Scandal, Inside the Global Supply Chains of 50 top Companies, Frontlines Report (2016)
66. Jägers, Nicola; Rijken, Conny, "Prevention of Human Trafficking for Labor Exploitation: The Role of Corporations", *Northwestern Journal of International Human Rights* (Volume 12, Issue 1, Article 3, 2014).
67. Lake, Quintin, Macalister, Jamie, Berman, Cindy, Gitsham, Matthew and Nadine Page, Corporate approaches to addressing modern slavery in supply chains: A snap-shot of current practice (Ethical Trading Initiative, 2015).
68. LeBaron, Genevieve, Lister, Jane, "Ethical Audits and the Supply Chain of Global Corporations", SPERI Global Political Economy Brief No. 1, (SPERI, 2016).
69. Lukas, Karin, Labour Rights and Global Production (Graz/Wien: Neuer Wissenschaftlicher Verlag 2013).
70. Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Buying Power and Human Rights in the Supply Chain: Legal Options for Socially Responsible public Procurement of Electronic Goods", *The International Journal of Human Rights* 19 (3), April 2015.
71. Martin-Ortega, Olga, Outhwaite, Opi, Rook, William, "Promoting responsible electronics supply chains through public procurement", BHRE Research Series (Policy Paper no. 1, January 2015), (Business, Human Rights and the Environment Research Group, 2015).
72. McCrudden, Christopher, "Using public procurement to achieve social outcomes", *Natural Resources Forum* 28, (Malden, MA: United Nations, Published by Blackwell Publishing, 2004).
73. McCrudden, Christopher, 'Buying social justice – Equality, Government Procurement, & Legal Change' (2007, Oxford: OUP).
74. Methven O'Brien, Claire, "Essential services, public procurement and human rights in Europe", *University of Groningen Faculty of Law Research Paper Series* 22/2015, January 2015.
75. National Action Plans on Business and Human

- Rights, Danish Institute for Business and Human Rights (www.globalnaps.org).
76. National Agency for Public Procurement, Mapping Initiatives for Ethical Public Procurement in Europe. Commissioned on behalf of the European Working Group on Ethical Public Procurement and The National Agency for Public Procurement (2017).
  77. Northern Ireland Human Rights Commission, Public Procurement and Human Rights in Northern Ireland, (Belfast, 2013).
  78. NYU Stern Center for Business and Human Rights, Recruitment of the Migrant Labor Force in the Gulf Construction Industry (April 2017).
  79. OECD, *Corruption in Public Procurement*, (OECD, 2016).
  80. OECD, Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas, Third Edition (2016).
  81. OECD Due Diligence Guidance For Meaningful Stakeholder Engagement in the Extractive Sector (February 2017).
  82. OECD-FAO Guidance For Responsible Agricultural Supply Chains (2016).
  83. OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains in the Garment and Footwear Sector (2017).
  84. OECD, Guidelines for Multinational Enterprises (2011 Edition).
  85. OECD, Size of Public Procurement, *Government at a Glance 2015* (2015).
  86. OECD, Supply Chains and the OECD Guidelines for Multinational Enterprises: BSR Discussion Paper on Responsible Supply Chain Management (2010).
  87. OHCHR, A Guide For Business: How to Develop a Human Rights Policy, (The Global Impact, 2011).
  88. OSCE, 2003 *Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings*, PC. DEC/557.
  89. *OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: One Decade Later (2013. Addendum)*.
  90. OSCE, Decision No. 8/07, *Combating Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation* (MC. DEC/8/07).
  91. OSCE, Decision No. 6/17, *Strengthening Efforts to Prevent Trafficking In Human Beings* (MC. DEC/6/17).
  92. OSCE, Ending Exploitation. Ensuring that Businesses do not Contribute to Trafficking in Human Beings: Duties of States and the Private Sector (Occasional Paper Series No. 7)
  93. OSCE, Ministerial Council, Decision No. 4/16 Strengthening Good Governance and Promoting Connectivity (Hamburg, December 2916).
  94. Parlamentarna skupština OEBS-a, *Rezolucija o odgovornosti za borbu protiv trgovine ljudima u vladinim ugovorima za nabavku robe i usluga*, (Helsinki: PS OEBS-a, 2015).
  95. OSCE, *Situation Analysis on Corporate Social Responsibility in Albania: Current Practices and Challenges of Extractive Industries*, (Albania: OSCE/Embassy of Canada, 2013).
  96. OSCE, Occasional paper “*Unprotected Work, Invisible Exploitation: Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude*”, February 2011.
  97. OSCE Survey Report 2016 of Efforts to Implement OSCE Commitments and Recommended Actions to Combat Trafficking in Human Beings.
  98. Prokopets, Alexandra, “Trafficking in Information: Evaluating the Efficacy of the California Transparency in Supply Chains Act of 2010”, 37 *Hastings International and Comparative Law Review* 351 (2014).
  99. “Report of the Special Representative of the Secretary-General on the Issue of Human Rights and Transnational Corporations and Other Business Enterprises, John Ruggie – Protect, Respect and Remedy: A Framework for Business and Human Rights”, A/HRC/8/5 (7 April 2008).
  100. Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and Transnational corporations and Other Business Enterprises, John Ruggie, “Guiding Principles on Business and Human Rights – Implementing the United Nations “Protect, Respect and Remedy” Framework”, A/HRC/17/31 (2011).
  101. SOMO, Fact Sheet “Social Responsible Public Procurement of Garments and Textiles – Focus on the role of European governments and organisations in the public and semi-public sectors”, (2014).

102. SOMO, "A review of Dutch policy for socially responsible public procurement", SOMO Paper (March 2014).
103. SOMO/La Strada, *Engaging the Private Sector to End Human Trafficking: A Resource Guide for NGOs*, S. Hoff, K. McGauran (October 2015).
104. Stumberg, Robert, Ramasastry, Anita, Roggensack, Meg, *Turning a Blind Eye – Respecting Human Rights in Government Purchasing*, (ICAR, 2014).
105. Swedwatch, "Healthier Procurement – Improvements to working conditions for surgical instrument manufacture in Pakistan", Report 73 (19 March 2015.) (Viveka Risberg, 2015).
106. The LANDMARK Project, *Good Practice in Socially Responsible Public Procurement – Approaches to Verification from across Europe*, (The LANDMARK consortium, 2012).
107. The LANDMARK Project, *Verifying Social Responsibility in Supply Chains – A Practical and Legal Guide for Public Procurers*, (The LANDMARK consortium, 2012).
108. UK Home Office, *Transparency in Supply Chains etc. – A practical guide* (UK Home Office, 2015).
109. UNCITRAL, *Guide to Enactment of the UNCITRAL Model Law on Public Procurement*, (Vienna: UNCITRAL, 2014).
110. UNEP, *Sustainability of Supply Chains and Sustainable Public Procurement – A Pre Study*, (UNEP, 2014).
111. UNEP, *The Sustainable Public Procurement Programme of the 10-Year Framework of Programmes (10YFP SPP Programme): Principles of Sustainable Public Procurement*, (UNEP, 2015).
112. UN General Assembly Resolution 55/25, Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime (November, 2000).
113. Generalna skupština Ujedinjenih nacija, *Izveštaj specijalnog izvestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i decom*, A/70/260 (3. avgust 2015. godine).
114. UN Human Rights Committee, General Comment No. 31, Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenant, ICCPR/C/21/Rev. 1/Add. 13 (29 March 2004).
115. UNICEF, *Children's Rights and Business Principles*.
116. UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons* (Vienna 2012).
117. UNODC, *The Concept of Exploitation in the Trafficking in Persons Protocol*, Issue Paper, (Vienna: UN, 2015).
118. USDOL, *List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor* (pristupljeno u decembru 2017).
119. U. S. End Trafficking in Government Contracting Act of 2012 (S. 2234) 112th Congress (2011-2012)
120. U. S. Executive Order 13627: Strengthening Protections Against Trafficking in Persons in Federal Contracts (September 25, 2012)
121. US Federal Acquisition Regulation (FAR), Subpart 22.17 – Combating Trafficking in Persons, 22.1703 Policy
122. Verité, *Strengthening Protections against Trafficking in Persons in Federal and Corporate Supply Chains*, (January 2015).
123. Verité, *Strengthening Protections Against Trafficking in Persons in Federal and Corporate Supply Chains – Research on Risk in 43 Commodities Worldwide*, (2016).
124. Victoria State Government, *Inquiry into the Labour Hire Industry and Insecure Work* (December 2017)
125. Vilnius Ministerial Declaration on Combating All Forms of Human Trafficking (MC. DOC/1/11/Corr. 1); MC. DEC/7/13 (2011).

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju radi na
stabilnosti, prosperitetu i demokratiji u
57 zemalja kroz politički dijalog
o zajedničkim vrednostima i kroz
praktičan rad koji dovodi do trajne
promene.

Kancelarija specijalnog predstavnika i koordinatora
za borbu protiv trgovine ljudima
Wallnerstraße 6,
1010 Beč, Austrija
Tel.: +431514366664
Faks: + 43 1 514 36 62 99
email: info-cthb@osce.org
www.osce.org/cthb